

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

**GÖTEBORGS
HÄLSOVÅRDSNÄMDS
ÅRSBERÄTTELSE**

FÖR

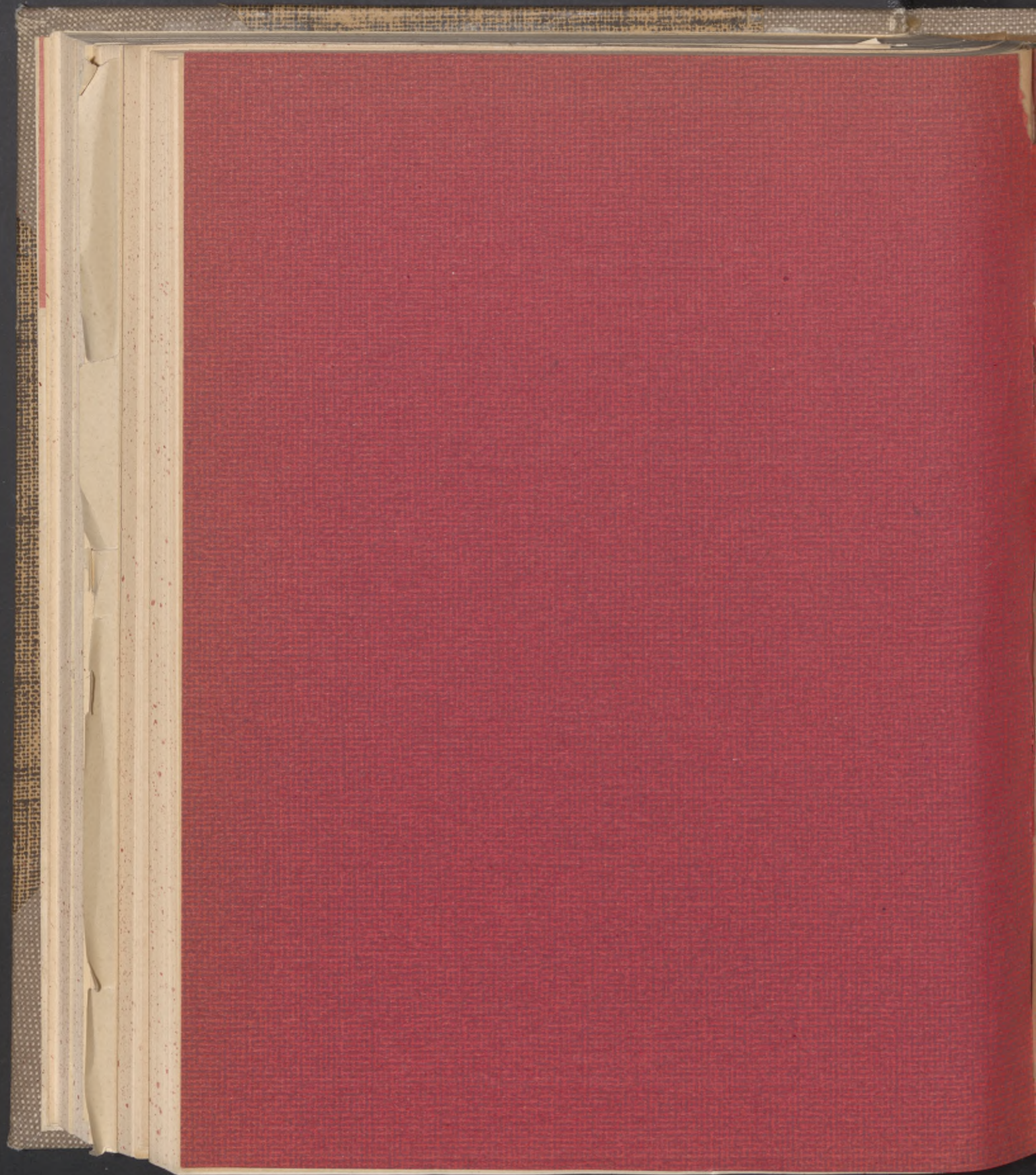
1911

UTARBETAD AV

KARL JOH. GEZELIUS
FÖRSTE STADSLÄKARE

GÖTEBORG 1912
GÖTEBORGS LITOGRAFISKA AKTIEBOLAG
(AVD. BONNIERS)

GÖTEBORGS
HÄLSOVÅRDSNÄMDS
ÅRSBERÄTTELSE

FÖR

1911

UTARBETAD AV

KARL JOH. GEZELIUS

FÖRSTE STADSLÄKARE

GÖTEBORG 1912
GÖTEBORGS LITOGRAFISKA AKTIEBOLAG
(AVD. BONNIERS)

GÖTEBORGS
HÄLSÖVÄRDSSÄMÅND
ÅRSBERÄTTELSE

1871

KARLON GÖTTSCHEW
FÖRSTAVISE

Tryckt hos
L. W. Åberg
Göteborg

Innehåll.

1. Hälsovårdsnämnden med därunder hörande personal och tjänst-
tingar sid. 1

2. Hälsovårdsnämndens verksamhet för år 1911
Stadsfullmäktiges förslag till
Till Stadsfullmäktige i Göteborg.

Såsom årsberättelse för år 1911 får Hälsovårdsnämnden åbe-
ropa det av Förste Stadsläkaren Karl Joh. Gezelius utarbetade samt
av Nämnden godkända förslag till sådan berättelse, som, jämte
tillhörande bilagor, härmed överlämnas.

Göteborg i Maj 1912.

På Hälsovårdsnämndens vägnar:

CARL LAMBERG.

B. A. Wallinder.

Bilagor: Bidrag till frågor om sjukvårdens ordnande

Till Stadsfullmäktige i Göteborg.

Såsom årsberättelse för år 1911 för Hälsovårdsnämnden å-
rops det av Förste Stadsläkaren Karl Joh. Gezelius utarbetade samt
av Nämnden godkända förslag till sådan berättelse, som jämte
tillhörande bilagor, härmed överlämnas.

Göteborg i Maj 1912.

På Hälsovårdsnämndens vägnar:

CARL LAMBERG.

B. A. Wallinder.

Innehåll.

I. Hälsovårdsnämnden med därunder hörande personal och inrättningar	sid. 1
II. Hälsovården:	
Stadsgrundens renhållning	» 5
Vattenledningen	» 6
Bostadsinspektionens årsberättelse	» 8
Tuberkulosbyråns verksamhet	» 10
Vissa åtgärder till förekommande av smittosamma sjukdomars spridning	» 13
Ur andre stadsläkarens årsberättelse	» 15
Matvarukontrollen:	
Stadsveterinärens årsberättelse	» 17
Kemiska analyser:	
Stadskemistens årsberättelse	» 20
Andra ärenden	» 27
III. Sjukvården	» 28
IV. Befolkning och dödlighet	» 34
V. Väderlek, gångbara sjukdomar och dödsorsaker	» 35

Bilaga: Bidrag till frågan om mjölkhandels ordnande.

Innehåll.

I Hälsovårdsnämnden med därunder hörande personal och inrättningar sid 1

II Hälsovården:

- Stadsstyrelsens teckning 5
- Vattenledningen 6
- Postinspektörens årsberättelse 8
- Tobakslöslighetens verkämnelser 10
- Vissa åtgärder till förekommande av smittsammas sjukdomars spridning 13
- En andre stadslikhetens årsberättelse 15
- Mättningskontrollen:
- Stadsstyrelsens årsberättelse 17
- Kemiska analyser:
- Stadsstyrelsens årsberättelse 20
- Andra ärenden 27

III Sjukvården 28

IV Befolkning och dödlighet 34

V Vädret, väderstafjelmär och dödsorsaker 36

Bilagor: Bilaga till frågan om mjölkhandelsordningen

Förteckning å tabeller.

- Tab. 1. Summarisk redogörelse för sundhetspolisens arbeten under år 1911.
- » 2. Renhållningsanordningarna i Göteborg 1911, samt stall, fähus och svinstia i varje stadsdel.
 - » 3. Oskadliggjorda födoämnen år 1911.
 - » 4. Bagerier, kött- och mjölklokaler vid slutet av år 1911.
 - » 5. Besiktningar av från utrikes ort infört kött år 1911.
 - » 6. Sammandrag av resultatet från under år 1911 utförda undersökningar, av oskummad, (ej »kontrollerad») mjölk samt kaffebrädd.
 - » 7. Översikt av födda i Göteborg år 1911, med fördelning på månader.
 - » 8. Översikt av födda i Göteborg år 1911, med fördelning på församlingar.
 - » 9. Befolkningens rörlighet i varje av Göteborgs stads församlingar år 1911.
 - » 10. Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrivna i Göteborg åren 1907—1911.
 - » 11. Dödligheten inom Göteborg år 1911 för olika stadsdelar bland mantalsskrivna befolkningen.
 - » 12. Översikt av meteorologiska observationerna i Göteborg år 1911.
 - » 13. Sammandrag över de epidemiska sjukdomarna i Göteborg år 1911.
 - » 14. Översikt av smittosamma sjukdomar i Göteborg åren 1902—1911.
 - » 15. Sammandrag över sjukligheten i Göteborg år 1911, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.
 - » 16. Gångse sjukdomar i Göteborg år 1911, fördelade på månader, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.
 - » 17. Dödsorsakerna år 1911 bland i Göteborg kyrkoskrivna, inom och utom staden avlidna (efter ålder och kön).

- Tab. 18. Dödsorsakerna år 1911 bland i Göteborg kyrkoskrivna, inom och utom staden avlidna; (fördelade efter sina huvudgrupper på månader och kvartal).
- » 19. Dödsorsakerna år 1911 bland i Göteborg kyrkoskrivna, fördelade på stadsdelar.
 - » 20. Dödsorsakerna bland i Göteborg kyrkoskrivna, som år 1911 avlidit utom staden.
 - » 21. Dödsorsakerna år 1911 bland i Göteborg sig uppehållande främlingar.
 - » 22. Jämförande översikt av antalet dödsfall i folksjukdomarna samt några andra sjukdomar i Göteborg åren 1902—1911.
 - » 23. Hos Bostadsinspektionen anmälda osunda bostäder åren 1910—1911.

.....

Tab. 1.	Svensk redaktion för Göteborgs stads- och församlingens årsberättelse under år 1911.
2.	Hälsörelseberättelserna i Göteborg 1911 samt stads- och församlingens verksamhet i varje stadsdel.
3.	Oskadliga födömmen år 1911.
4.	Barnets kött och mjölkökaler vid staden av år 1911.
5.	Besiktningar av från utrikes ort inför kött år 1911.
6.	Sammandrag av resultaten från under år 1911 utförda undersökningar av oskummad (ej kontrollerad) mjölk samt kaffebräddor.
7.	Översikt av födda i Göteborg år 1911, med fördelning på månader.
8.	Översikt av födda i Göteborg år 1911, med fördelning på församlingar.
9.	Bevölningens rörlighet i varje av Göteborgs stads församlingar år 1911.
10.	Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrivna i Göteborg åren 1907—1911.
11.	Dödligheten inom Göteborg år 1911 för olika stadsdelar bland kyrkoskrivna befolkningen.
12.	Översikt av meteorologiska observationerna i Göteborg år 1911.
13.	Sammandrag över de epidemiska sjukdomarna i Göteborg år 1911.
14.	Översikt av smittosamma sjukdomar i Göteborg åren 1902—1911.
15.	Sammandrag över sjukligheten i Göteborg år 1911, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.
16.	Gryggs sjukdomar i Göteborg år 1911, fördelade på månader, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.
17.	Dödsorsakerna år 1911 bland i Göteborg kyrkoskrivna, inom och utom staden svjuda (efter kött och kött).

I. Hälsovårdsnämnden med därunder hörande personal och inrättningar.

Såsom *ledamöter av Hälsovårdsnämnden* ha under året tjänstgjort fördelningssläkaren dr *Carl Lamberg*, ordförande, arkitekten *Ernst Krüger*, vice ordförande, handlanden *Otto Platin*, kassaförvaltare, *förste stadsläkaren*, *polismästaren*, kaptanen *Th. Glosemeijer* samt rådmannen *Per Dalén*.

Nämnden har under året haft 13 sammanträden och hava därvid behandlade ärenden registrerats i 336 §. Enligt diariet inkommo 700 skrivelser och enligt brevböckerna utgingo 164. Härtill komma ett stort antal ansökningar och tillståndsbevis för idkande av handel med charkuterivaror och mjölk, vilka handlingar föras i särskilt register av stadsveterinären.

Distriktsläkarne.

Förordnandet såsom distriktsläkare har förnyats på tre år från den 1 april 1911 för med. lic. Emil S. Ahlström, från den 1 oktober 1911 för med. lic. H. Boman och G. Carlström samt från den 1 januari 1912 för med. lic. Bror Esping

Bostadsinspektionen.

Till bostadsinspektris har från den 1 januari 1912 antagits fröken Carin W:son Hellström.

Epidemisjukhuset.

En under året av överläkaren gjord framställning om omorganisation av hans befattning har behandlats av Nämnden, som dock beslutat att f. n icke vidtaga sådan åtgärd, som i förslaget avsågs, innefattande detta att bostadshus för överläkaren skulle uppföras samt hans lön höjas, i ersättning varför överläkaren skulle uteslutande ägna sig åt sjukhusets skötsel.

På därom gjord framställning beviljade Hälsovårdsnämnden biträdande läkaren

Torsten Cederberg avsked från sin befattning från den 1 oktober, och sedan läkarebefattningen anslagits ledig, utan att någon sökande anmält sig, beslöt Nämnden att tills vidare under högst ett år från den 1 december bevilja biträdande läkaren ett tilläggsarvode av 1,000 kronor. Sedan befattningen härefter ånyo anslagits ledig, anmälde sig som sökande med. kand. Einar Göthlin, och antogs han till biträdande läkare vid sjukhuset för en tid av två år.

Med anledning av riksdagens beslut om anordnande av undervisningskurser för medicine kandidater i smittosamma sjukdomars behandling vid bland andra Göteborgs Epidemisjukhus, har under året överenskommelse mellan Karolinska Institutet och Nämnden gjorts angående anordnandet av dessa kurser.

På grund av svårigheter, som yppat sig att utfå ersättning för vård av personer å härvarande epidemisjukhus från vissa intill staden gränsande kommuner, har Nämnden måst infordra förbindelse från dessa kommuner att inom tre månader efter undfångnen räkning för vård av sådan sjuk likvidera densamma.

Hemmet för lungotssjuka.

Från Kungl. Medicinalstyrelsen hade Hälsovårdsnämnden fått mottaga bestyrkt avskrift av Kungl. Brev den 12 maj 1911 utvisande att Kungl. Maj:t beviljat statsbidrag för driftkostnaderna under år 1911 vid Hemmet för lungotssjuka i Göteborg att utgå för högst 46 vårdplatser.

För sjukvård och ekonomi redogöres under kap. sjukvården.

Lungotssjukhuset vid Kälörp.

Arbetet med uppförande av sjukhusbyggnaderna, har fortgått under året, dock med avbrott på grund av pågående allmänna arbetskonflikter under de tre sommarmånaderna.

Upptagningsanstalten för akut sinnessjuka.

Avdelningen har under året varit väl belagd med antalet underhållsdagar uppgående till 25,166. Anstaltens relativt avlägsna läge från staden medför vissa olägenheter, då härigenom en upptagning av akut insjuknade vissa tider av dygnet väsentligen försvåras.

Poliklinikerna.

I gamla Sahlgrenska sjukhuset har under året åt stadens medellösa fortfarande meddelats kostnadsfri läkarebehandling i kvinnosjukdomar, ögonsjukdomar, öronsjukdomar och tandsjukdomar. Sjukgymnastik och massage har givits där kostnadsfritt under 8 månader av året.

På därom gjord framställning beviljade Hälsovårdsnämnden tillstånd för medicine doktor Anna Dahlström att öppna ögonpoliklinik med mottagning måndagar och torsdagar kl. $\frac{1}{2}2$ — $\frac{1}{2}3$.

Stadens poliklinik i församlingshyddan i Masthuggsbergen har fortgått såsom föregående år. Den vid densamma anställda sköterskan, som varit anställd på fattigvårdsstyrelsens stat, har fr. o. m. år 1912 överflyttats på Hälsovårdsnämndens. Över den vid samtliga avdelningar av poliklinikerna utövade läkarevården meddelas rapport under kap. sjukvården.

Sjuktransportväsendet.

Under året hava 1,301 sjuktransporter verkställt mot 1,193 under föregående år och ha av dessa 683 gällt meddelösa patienter och sålunda verkställt utan ersättning, under det att för transport av 618 bemedlade patienter avgifter till ett sammanlagt belopp av Kronor 2,044: 50 erlagts. Utgifterna för transportväsendet ha uppgått till Kronor 1,584: 15 med följande huvudposter, reparationer o. dyl. Kr. 518: 35, utfodring av hästarna Kr. 1,065: 80.

Transportvagnarna ha varit upptagna under sammanlagt 1,284 timmar, föregående år 1,248, samt ha därunder gått 9,412 km.

Matvarukontrollen.

Den matvarustadga, som varit gällande sedan den 1 april 1909 har givit anledning till en betydlig utvidgning av den apparat, som är nödvändig för att på ett tillfredsställande sätt utöva den kontroll, som avses, och gäller detta särskilt mjölkhandeln. Ifråga om denna finnas bestämmelser om lägsta tillåtna fetthalt, om högsta tillåtna salthalt, om pasteuriseringsgrad, om förbud för tillsättning till mjölk av vatten, mjöl eller konserveringsmedel. För kontrollen är därjämte nödigt att i stor utsträckning göra bestämningar i fråga om mjölkens surhetsgrad samt ofta nog på dess halt av bakterier. För att på ett praktiskt sätt ordna dessa undersökningar beslöt Nämnden att inom sin lokal inrätta ett mjölklaboratorium, och åtog sig stadsveterinären att mot en ersättning av intill 1,000 Kr. utföra alla de undersökningar, som för kontroll av mjölkhandeln enligt gällande matvarustadga vore nödiga och av förste stadsläkaren påkallades. Undersökning åt enskilda personer utföras ej å laboratoriet.

För deltagande i mejerikongressen i Stockholm den 28 juni—1 juli och för studier i mjölkhygien vid Hygieniska utställningen i Dresden och i andra tyska städer har stadsveterinären beviljats ett reseanslag, och har han över därvid gjorda iakttagelser avgivit reseberättelse till Nämnden.

Angående matvarukontrollen hänvisas till stadsveterinärens längre fram intagna berättelse, varjämte såsom bilaga medföljer en av honom utarbetad sammanställning över den nuvarande mjölkhandeln, utgörande ett bidrag till frågan om mjölkhandelns ordnande.

Vaccinationen.

Den kostnadsfria offentliga vaccinationen, som verkställes av trenne av Hälsovårdsnämnden avlönade läkare uteslutande med animal vaccin, har fortgått under maj, juni och september månader. Genom beslut av den 4 januari har Hälsovårdsnämnden företagit en reglering av vaccinationsdistriktet med hänsyn till den nya församlingsindelningen och den folkökning, som ägt rum, och omfattar första vaccinationsdistriktet fr. o. m. år 1911 Domkyrko, Vasa, Christine, Annedals och Gamlestadens församlingar, andra distriktet Haga, Masthuggets, Oscar Fredriks och Carl Johans församlingar och tredje distriktet Lundby församling, och förordnades till läkare i första distriktet Dr. Claes Otto Livijn och, sedan han på ansökan den 1 maj entledigats, i hans ställe med. lic. Johan Ahlfors. Till läkare i andra distriktet med. lic. James Hindmarsh samt i tredje distriktet med. lic. Bror Esping.

Fosterbarnsvården.

Vid 1911 års ingång stodo 1049 fosterbarn under 7 års ålder under Nämndens tillsyn. Under året nyanmälades 367 barn och avfördes 316. Av dessa uppnådde under året 77 st. 7 års ålder, och undandrogos härigenom Nämndens tillsyn, 145 återtogos av föräldrar eller andra målsmän, 50 avflyttade från staden, 18 överlämnades till fattigvården, 3 intogos på barnhem, 1 övertogs utan ersättning av enskild person samt 22 avledo, av vilka 14 under 1 års ålder. Vid årets slut kvarstodo 1100 barn under tillsyn. Förbud har under året utfärdats för 12 fosterhem och från dessa hem avlägsnades 14 barn. Två fostermodrar ha ådömts vardera 50 kronors böter för överträdelse av förbud att vårda fosterbarn, 6 personer ha bötfällts för uraktlåtenhet att anmäla fosterbarn och en för uraktlåtenhet att lämna lagstadgade upplysningar ifråga om vårdat fosterbarn.

Hälsopolisen.

Sedan hälsovårdstillsyningsmannen Leonard Jacobson efter en lång och hedrande tjänstgöring avgått från sin befattning vid uppnådd pensionsålder den 8 november, utsågs till ny tjänsteinnehavare förutvarande extra ordinarie tillsyningsmannen Ernst Berggren.

Summarisk redogörelse för hälsopolisens arbeten återfinnes i tab. 1. Ett större antal anmärkta felaktigheter hava efter anmaning av hälsopolisen, vilken anmaning i allmänhet göres skriftligen efter fastställt formulär, blivit avhjälpda utan att Hälsovårdsnämnden behövt ingripa.

Så ha t. ex. 228 felaktigheter, som anmärkts mot gårdar, blivit avhjälpda; Avträden ha i 236 fall föranlett anmärkningar, 166 urinkurar varit bristfälliga;

mot sopbaljorna ha i 153 fall felaktigheter påvisats, stall ha i 103 fall samt svinhus och fähus i 62 och 22 fall behövt iordningställas. Bagerier ha givit anledning till anmärkning i 195 fall, charkuterier i 88 samt salubodar och upplag för födoämnen i sammanlagt 825 fall. Spisningslokaler ha varit underkastade rättelser i 141 fall, restaurationer, hotell, skolor och barberstugor i 260 fall.

Under året ha två tillsyningsmän varit uteslutande anställda såsom biträden åt stadsveterinären, varjämte till dennes förfogande å arbetstid, som icke upptagits av hans ordinarie tjänst stått den under andre stadsläkaren lydande bårhusvaktmästaren, och ingå i de anmärkningar, som av dessa gjorts på till matvarukontrollen hörande förhållanden icke i ovannämnda siffror, utan anföras dessa längre fram i stadsveterinärens berättelse. Samma är förhållandet med de av bostadsinspektionen gjorda anmärkningarna mot bostäder.

Minderåriga i fabriker och hantverk.

Tillsynen över dessa fullgöres i enlighet med lagen af den 10 oktober 1900 och Kungl. Förordningen av den 18 november 1881. Den Nämnden åliggande granskningen av registerböckerna över vid fabrik anställda minderåriga har utförts av därtill särskilt av Nämnden förordnade tillsyningsmän. Av i hantverk anställda minderåriga ha 14 gossar och 1 flicka mellan 12 och 14 år samt 595 gossar och 63 flickor mellan 14 och 18 år stått under Nämndens tillsyn.

II. Hälsovården.

Stadsgrundens renhållning.

Stadens renhållningsstyrelse ombesörjde vid årets slut renhållningen inom 2,415 fastigheter (föregående år 2,720 fastigheter), vilka erlagt en renhållningsavgift av 211,017:86 kronor (föregående år 252,958:70 kronor). Under året såldes gödningsämnen för ett nettobelopp av 72,838:06 kronor (föregående år 77,447:12 kronor). Under föregående 5 år har styrelsens verksamhet omfattat

år 1906	3,107 fastigheter
» 1907	3,163 »
» 1908	3,015 »
» 1909	2,930 »
» 1910	2,720 »

Renhållningsanordningarna inom olika fastigheter framgå av tab. 2, som visar, att antalet egendomar, där renhållningsstyrelsen ej ombesörjer renhållningen, uppgå till 2,234 mot 1,853 under år 1910, 1,608 under år 1909, 1,417 under år 1908 och 1,292 under år 1907.

Inom 3,672 egendomar uppsamlas latrinerna i kistor, av vilka 3,592 äro flyttbara samt ställda på cementplan, inom 867 i spänner samt inom 69 i grop, dessa senare alla inom Lundby utanför stadens planlagda område.

Såsom tillblandningsämne till latrinerna användes kalk inom 846, torvmull inom 3,354 samt aska inom 122, utan blandning behandlades latrinerna inom 227 egendomar, av vilka 208 inom Lundby, 19 inom Majorna samt 10 inom Olskroken, alla liggande å landsbygd utanför det egentliga stadsområdet. Urinkurar på gårdar förefinnas till antal av 3,329 och underjordiskt avlopp från 3,984 gårdar. Uppsamling av sopor och avskräde sker inom 3,962 egendomar i täta baljor på cementplan, av vilka 3,309 äro försedda med underjordiskt avlopp. Dessutom uppsamlas soporna inom 324 egendomar i flyttbara kärl, inom 8 i latrinkistorna, inom 20 i vagn samt blott i köken inom likaledes 20.

Utav 449 stall, 187 fähus och 235 svinhus ha sammanlagt 274 underjordiskt avlopp.

Renhållningsanordningarna ha av hälsopolisen övervakats genom 42,555 besök i gårdarna.

Vattenklosetter voro vid årets slut införda i 85 fastigheter.

Kloakledningarna hava under året utvidgats med 920 meter allmänna rörledningar samt 32 gatubrunnar.

Vid 1911 års slut funnos av staden utförda:

allmänna ledningar	119,147 meter
sidoledningar.....	62,675 »
gatubrunnar	4,166 stycken
nedstigningsbrunnar	736 »
ventilationsbrunnar	1,267 »
spolningsluckor	142 » och
avstängningsluckor	8 »

Vattenledningen. (*Kapten Glosemeijer*).

Antalet serviser, som vid årets början utgjorde 4,017, har under året ökat med 64.

Rörnätets längd har ökat med 3,194 meter och utgjorde vid årets slut 174,829 meter.

Vid *Delsjön* har filtreringen fortgått dygnet om under hela året utom vid tillfällena för ränsning, då ett filter i sänder varit tömt. Filterhastigheten har i

medeltal varit 3,27 meter i dygnet eller c:a 136 mm. i timmen, och ett maximum av 4,98 meter i dygnet, c:a 208 mm. i timmen.

Vid Delsjön utgjorde årets nederbörd 903 mm. (i staden 873,1 mm.) motsvarande en vattenmängd av 8,253 millioner kbm., då sjöns nederbördsområde antages till 914 hektar. Vid årets slut var Delsjöns vattenstånd + 76,89 mot + 77,20 eller 0,31 meter lägre än vid 1910 års slut, och har sålunda vattenmängden i sjön under året minskats med 516 millioner kbm. Av denna vattenmängd har c:a 45 % eller 3,966 millioner kbm. filtrerats och letts till staden för förbrukning, under det att 4 % avtappats genom flodluckan samt icke mindre än 51 % eller 4,491 millioner kbm. förlorats genom avdunstning.

De *täckta filterna vid Alelyckan* ha likaledes varit i verksamhet hela året. Antalet bakteriekolonier per kbcm. vatten har utgjort i det ofiltrerade vattnet i medeltal 1,559 med maximum 14,659, i det efter filtreringen använda vattnet i medeltal 34 med maximum 182 och har i 8 fall mängden överstigit 100.

Filterhastigheten har i medeltal varit 1,30 meter per dygn.

Från det *öppna filtret vid Alelyckan* har vatten tagits endast under tiden maj—december månader och har antalet bakteriekolonier hos detta vatten per kbcm. på 130 prov utgjort i medeltal 36, med maximum av 146 samt i 3 fall över 100. Filterhastigheten har där i medeltal varit endast 0,58 meter per dygn. Den filtrerade vattenmängden från de öppna sandfiltra har utgjort 423,282 kbm., men från de täckta sandfiltra 746,452 kbm.

Naturfiltrerna och grundcattensbrunnarna vid Lerjeholm. Till pumpbrunnar har året om lämnats grundvatten, dels från större grundvattensbrunnen och dels från 18 stycken av de 20 äldre rörbrunnarna, av vilka de två övriga tjänstgjort som observationsrör för grundvattenståndet. Av grundvatten har under året använts 1,408,451 kbm. Största vattenmängden uppumpades den 28 juli, då 6,751 kbm. erhöles.

Av i luftningsbassängen tagna prov ha 190 fall varit fria från bakterier, i 86 fall har mängden varierat mellan 1 och 5, i ett fall varit mellan 6 och 10 samt slutligen i ett fall varit över 10, allt per kbcm. vatten.

Den totala vattenförbrukningen under året har sålunda uppgått till 6,544 millioner kbm., av vilken mängd 61 % utgjorde Delsjövatten, 21 % konstgjort grundvatten från Alelyckan, samt 18 % filtrerat Göta älvsvatten från Alelyckan. Medelförbrukningen per konsument och dygn har uppgått till 112 liter, som approximativt kunna fördelas på hushållsbehov incl. läckning och andra förluster 75 liter, industriella ändamål 28 liter samt allmänna ändamål 9 liter.

Årets kostnader för drift och underhåll ha i runt tal utgjort 234,400 kronor eller 3,58 öre per kbcm. förbrukat vatten. Med anläggnings-, ränte- och amorteringskostnader uppgår priset per kbcm. vatten till 5,10 öre.

Bostadsinspektionen. (Doktor Göthlin).

Arbetet har fortgått på i huvudsak samma sätt som under föregående år med slutbesiktningar av ny- eller ombyggnader, besiktning av och utredning angående anmälda osunda bostäder samt mer speciella undersökningar. Dock har, på grund av det ytterst tidsödande arbetet å Tuberkulosbyrån, den sistnämnda gruppen endast obetydligt kunnat tillgodoses under året.

Slutbesiktningar av ny- eller ombyggnader. Enligt Hälsovårdsnämndens beslut har sundhetsinspektören, tillsammans med stadsarkitekten, utfört dessa besiktningar. Följande viktigare anmärkningar hava kunnat framställas:

Bristande ventilation av kök.....	183
» » » bostadsrum	41
» » » skafferi	38
» » » klosettrum.....	5
» » » badrum	8
» » » kafélokal	1
Otäthet kring avloppsror	93
Utrymmen troligen avsedda till olagliga bostäder.....	15
Olagliga bostäder	3
Fuktande lägenheter	12
Mörka lägenheter	9
Bristfälliga avträden	4
Bristfällig vattenledning.....	2
Olämpligt anordnad vattenledning	1
Felaktig avloppsledning	1
Olämpliga inventiler	7
Bristfällig balkong	1
Bristfällig drainering kring hus	1
Bristande väggisolering	1
Bullrande maskininstallation.....	1
För låg brygghusskorsten	1
Felande takfönster i källaren	1
Summa	429

De flesta av ovan omförmälda olägenheter hade bäst rättats under själva byggnadstiden, men det oaktat hava vederbörande husägare i rätt stor utsträckning avhjälp påklagade brister. Där så ej skett, har Hälsovårdsnämnden saknat laglig rätt att framtvinga rättelse och få dessa lägenheter ställas under fortsatt kontroll.

Besiktning av anmälda osunda bostäder. Under året hava 386 nyanmälningar ingått. Men då 59 ärenden kvarstodo från föregående arbetsår, hava sammanlagt 445 lägenheter stått under behandling. Bland dessa återfinnas även 57 stycken (14,7 % av under året nyanmälda), som Bostadsinspektionen funnit under sina besiktningar eller vid dispensärbesök. Vidare hava 11 klagomål (2,47 %) visat sig vara i det stora hela obefogade. Uti 8 fall (1,8 %) har ärendet efter av Bostadsinspektionen företagen utredning överlämnats till annan myndighet. Uti 24 fall har muntlig eller skriftlig förfrågan gjorts angående någon form av sanitär olägenhet och har i dessa fall utredning lämnats utan besiktning. Från dragas de nu nämnda, återstå 402 fall. Bland dessa har missförhållandet kunnat avhjälpas uti 262 fall (65,3 %), delvis afhjälpas uti 91 fall (22,5 %), under det att vid årsskiftet 49 fall (12,2 %) ännu ej avhjulpts. I de helt eller delvis avhjulpta fallen hava åtgärder vidtagits företrädesvis av husägaren uti 282 fall (79,8 %), av hyresgästen uti 71 fall (29,2 %). Av de samtliga 445 behandlade fallen av anmäld osund bostad slutfördes under året 392 (88 %). Uti denna siffra hava då även inräknats de till annan myndighet överlämnade. Kvarstå alltså till följande arbetsår 53 fall (12 %).

Grupperas de under året nyanmälda fallen av osund bostad efter anmälaren, komma 187 (56,8 %) på lägenhetsinnehavaren och 11 fall (3,3 %) på husägaren, som då av en eller annan anledning önskat Bostadsinspektionens råd eller bistånd. Uti 131 fall (39,8 %) har anmälan ingått från andra personer eller institutioner.

I tabellbilagan (jmf. Tb. 23) återfinnes varje anmäld bostad under rubrik, som motsvarar den av Bostadsinspektionen konstaterade *huvud*-olägenheten, således endast *en* gång. Uti 96 fall visade lägenheten ytterligare en eller flere brister, vilka ev. alla avhjulpts. Uti 24 fall har den anmärkta felaktigheten undanröjts genom frivillig eller av Hälsovårdsnämnden påyrkad utrymning av rummet eller bostaden.

Där nödig rättelse ej kunnat vinnas genom Bostadsinspektionens anmånningar eller där man ansett lämpligt få laga förbud eller åläggande, har Hälsovårdsnämnden ingripit, vilket under året skett i 11 fall: olagligt utrymme 5, fel å avloppsledning 1, överbefolkning (inneboende) 1, höggradig bofällighet 1, fukt 1, rökölägenhet 1.

För Bostadsinspektionens räkning (alltså excl. dispensärbesöken) ha de tvänne inspektriserna utfört sammanlagt 3,123 besiktningar.

Bland handlagda ärenden, vilka ej direkt fallit inom Bostadsinspektionens verksamhetsfält, må nämnas en hel del utredningar uti barnvårdsärenden. Då vårt samhälle ej äger något centralorgan för dessa frågor behandling, har det upprepade gånger inträffat, att dylikt ärende efter en rundtur mellan olika myndigheter slutligen hamnat hos Bostadsinspektionen, sedan man trots sig finna,

att det lämpligen kunnat maskeras bakom en ofta rätt obetydlig bostadsolägenhet. När denna eventuellt avhjälpes, har Bostadsinspektionen, av rent humanitära skäl, tvingats att handlägga även barnavårdsålet och detta till påtagligt förfång för det regelrätta arbetet. Rättelse uti detta missförhållande torde först kunna väntas, när kommunen insett nödvändigheten av att skapa ett centralorgan för handläggande av de ofta ytterst svårlösta barnavårdsfrågorna.

Tuberkulosbyråns verksamhet.

Verksamheten har i huvudsak bedrivits sålunda, att framförallt stadens distriktsläkare rapporterat sina medellösa tuberkulospatienter till Byrån, från vilken hemmet sedan undersökts, ordnats och kontrollerats samt de av Stadsfullmäktige beviljade understödsmedlen fördelats. Dessa understöd ha bestått uti billiga, närande födoämnen, förnämligast mjölk, vidare kläder, spottkoppar bränsle, bidrag till hyra och vistelse på landet, sanatoriekur, resebidrag etc. Stor vikt har lagts på anskaffande av egen sovplats och har i ett flertal fall säng med eller utan fullständig utrustning utlånats från Byrån. Sammanlagt 158 personer hava under redogörelseåret åtnjutit understöd. För att i möjligaste mån gagna och systematisera arbetet, har Byrån stått i nära och ständig rapport med såväl distriktsläkare som tuberkulosanstalter.

Byrån började sin egentliga verksamhet först i slutet av 1910, varför för nämnda år ingen särskild redogörelse inflöt i förra årsberättelsen. Här nedan behandlas för den skull hela materialet från Byråns startande till och med 1911 års slut.

De till Tuberkulosbyrån inremitterade fallen av lungtuberkulos hava utgjort 277 st., vartill komma 36 fall av skrofulos ävensom 28 fall av misstänkt lungtuberkulos hos inremitterade personer eller hos andra medlemmar från smittade familjer. Sammanlagda antalet belöper sig alltså till 341 personer. Av dessa voro 89 män, 169 kvinnor och 83 barn. Utom lungtuberkulos i nyssnämnda utbredning förefanns annan anmärkningsvärd lokalisation i följande fall: tarmar 1, larynx 4, körtlar 3, urogenitalorgan 2, bensystem 1, miliar-tbc och meningit 2. De 277 fallen av lung-tbc fördela sig efter Turbans stadier sålunda: I stad. 65, II stad. 103, III stad. 109. Av de genom Byrån kontrollerade fallen hava under verksamhetsåret 17 män, 25 kvinnor och 2 barn avlidit. I en eller annan form har Byrån förmedlat sjukhusvistelse inom staden i 76 fall, vistelse å sommarsanatoriet vid Sandarne i 12 fall, Jubileumsfondens eller andra utom Göteborg belägna sanatorier i 13 fall, kustsanatoriet å Styrso i 29 fall. Längre eller kortare vistelse på landet har av Byrån bekostats eller endast förmedlats i 79 fall (fullvuxna personer lidande av tbc 26 fall, tuberkulösa barn 14 fall, klena barn ur tuberkulösa hem 39 fall).

Uti 71 familjer har mer än en tuberkulös person anträffats: 10 fall man + hustru tuberkulos samtidigt, 4 fall föräldrar + 1 barn, 2 fall föräldrar + 2 barn, 1 fall föräldrar + 6 barn, 25 fall en av föräldrarna + 1 barn, 9 dito + 2 barn, 4 dito + 3 barn, 2 dito + 4 barn, 1 dito + 8 barn, 8 fall 2 syskon samtidigt, 3 fall 3 syskon, 1 fall tvänne samboende kvinnor samt 1 fall tvänne samtidigt inneboende. Sammanlagt träffades 10 inneboende behäftade med tuberkulos. Över huvud taget förefanns uti från Byrån kontrollerade tuberkulösa hem enstaka inneboende i 9 fall, tvänne samtidigt inneboende i 4 fall samt 3, 4 och 5 samtidigt inneboende uti vardera 1 fall. Enstaka fosterbarn träffades i 5 fall, 2 samtidigt uti 1 fall.

De tuberkulösa fördela sig på sammanlagt 222 hem. Uti dessa hava de tvänne inspektriserna avlagt 1,844 besök. Undantager man sommarmånaderna, under vilka ett rätt betydande antal hem ej behövt kontrolleras på grund av de sjuka personernas flyttning på landet, motsvarar detta ungefär 1 besök i månaden pr familj. Vid dessa besök har huvudvikten lagts på att även i detalj försöka ordna hemmets hygien, och så långt det varit möjligt har man sökt ernå eget sovrum åt den sjuke. I varje fall har man med nödvändighet utverkat egen sovplats. I vilken utsträckning detta verkligen varit av behovet påkallat, framgår därav att c:a 40 % av de sjuka visat sig hava *gemensam* sovplats med en eller flere personer. Uti de 222 hemmen sov den sjuke i samma rum som:

Antal personer	Antal fall	i %	Antal personer	Antal fall	i %
0	37	16,6	5	18	8,1
1	48	21,6	6	8	3,6
2	39	17,5	7	9	4
3	28	12,6	9	1	0,4
4	34	15,6			

Antalet med lungsjuka sammanboende personer framgår av nedanstående tabell:

Lägenhetsgrupper	Den sjuke sammanbor med nedanstående antal personer											S:a lägenheter	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		11
	uti nedanstående antal lägenheter												
1 Kök eller Spisrum	1	4	2	3	—	1	—	—	—	—	—	—	11
1 Bostadsrum	8	16	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	28
2 Bostadsrum	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1 Bostadsrum + kök	—	11	15	25	32	25	24	13	9	2	2	1	159
2 Bostadsrum + kök	—	—	2	4	4	7	1	1	—	2	—	—	21
3 Bostadsrum + kök	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	2
Summa	9	31	22	33	37	34	26	14	9	4	2	1	222

Om fullvuxen person beräknas behöva 15 kubikmeters luftutrymme i bostaden och barn under 14 år hälften, ha de tuberkulösa familjernas hem visat sig uti 37.6 % fall erbjuda otillräcklig luftmängd.

Uti 208 af dessa lägenheter har luftutrymmet pr individ (oavsett om det gällt fullvuxna eller barn) beräknats utgöra:

< 5	kubikmeter för	8 lägenheter motsvarande	3.8 %
5—10	»	» 40 »	19.2 %
10—15	»	» 77 »	37 %
15—20	»	» 44 »	21.1 %
20—25	»	» 22 »	10.5 %
25—30	»	» 9 »	4.6 %
30—35	»	» 5 »	2.4 %
> 35	»	» 3 »	1.4 %

Följande sammanställning skänker en föreställning om de tuberkulösa hemmens tillstånd och skötsel:

	Bostadens allm. karaktär		Bostadens skötsel		Barnens skötsel		Dager uti samfälliga rum		Dager uti sällsta rummet		Ventilationsmöjlighet		Ventilationsresultat		Finnes		Finnes ej	
	antal läg.h.	%	antal läg.h.	%	ant. läg.h.	%	ant. läg.h.	%	ant. läg.h.	%	antal läg.h.	%	ant. läg.h.	%	ant.	%	ant.	%
Mycket god	12	5,7	17	8,1	9	6,3	—	—	—	—	74	35,9	8	3,9	—	—	—	—
God	103	49	101	48	65	45,5	305	75,2	140	66,6	112	54,4	97	47	—	—	—	—
Mindre god	72	34,3	62	29,5	49	34,2	66	16,5	47	22,4	4	1,9	65	31,6	—	—	—	—
Dålig	19	9,1	23	11	17	11,9	24	6	19	9	7	3,4	24	11,6	—	—	—	—
Usel	4	1,9	7	3,4	3	2,1	5	2,5	4	1,9	9	4,4	12	5,8	—	—	—	—
Fukt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56	26,6	154	73,4
Kyla, drag...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75	35,7	135	64,3
Ohyra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	59	28	151	72
Bofällighet...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	14,8	179	85,2

En kort sammanfattning av tabellen ger en del, tyvärr varken oväntade eller hugnesamma upplysningar. Bostadens allmänna tillstånd visar sig uti drygt 45 % fall ej nå upp till den genomsnittstyp beträffande utrymme, underhåll och allmänna egenskaper, som man utan fråga kunnat önska och fordra; bland de undermåliga äro 11 % verkligt dåliga eller rent av usla. Att bostadens skötsel ingalunda är monstergill framgår därav, att c:a 44 % hem visa mindre god till usel sådan. Som en ytterligare illustration till de mindre goda förhållandena förtjänar omnämnas, att bostaden uti 35.7 % fall betecknas som kall och dragig, uti 26.6 % fall visar tecken till fukt, uti 28 % fall är behäftad

med ohyra samt i nära 15 % fall karakteriseras som allmänt bofällig. Även barnens skötsel lämnar mycket övrigt att önska; uti inemot hälften av alla hem med barn äro dessa sistnämnda mer eller mindre försummade. Betydelsen härav förstärkes än ytterligare därigenom, att ej få av barnen äro skrofulösa eller tuberkulösa.

Enl. bl. annat franska undersökningar har ju bostadens belysningsförhållanden tillmätts stor betydelse vis-a-vis tuberkulosens spridning. Uti här föreliggande material visa lägenheterna, om *alla* rummens dagerförhållanden medräknas, mer eller mindre otillfredsställande belysning uti 25 % fall; tages hänsyn endast till lägenhetens sämst belysta rum (vilket ur viss synpunkt torde vara riktigare), erhålles otillfredsställande dagerförhållanden uti jämnt $\frac{1}{3}$ av alla de undersökta bostäderna. Den mer detaljerade grupperingen framgår i övrigt av tabellen. Möjlighet till god ventilation förefinnes uti drygt 90 % fall, men tydligen är effektiv luftväxling ett för de boende mer eller mindre okänt begrepp, enär luftens beskaffenhet uti nära hälften av alla hemmen måste betecknas som mindre god, dålig eller usel.

Som allmänt resultat av det ovan sagda torde framgå, att de tuberkulösa familjerna ofta befinna sig eller lätt hamna uti för små, illa belysta och oförsvärligt underhållna eller på annat sätt ogynnsamma bostäder, att de sköta dessa sistnämnda likgiltigt eller oförståndigt samt att de utan tvivel äro i behov av all den hjälp i form av tillsyn, råd och understöd, som kan skänkas dem från en kommunal tuberkulosbyrå.

Fördelas slutligen de till Byrån anmälda hemmen efter distrikt, erhålles följande sammanställning:

Nordstaden	3	15 roten	2
Sydstaden.....	5	Stampen	1
Masthugget, Kommendantsängen ...	6	Gullbergsvass	1
Haga	17	Olskroken m. m.....	5
Annedal	15	Masthuggsbergen	35
Landala	26	Majorna (1—4 R.)	79
13—14 rotarne	3	Lundby.....	24
		Summa	222

Vissa åtgärder till förekommande av smittosamma sjukdomars spridning.

I tab. 13 redogöres för de under året anmälda fall av *smittosamma sjukdomar*, om vilkas förekomst *varje* praktiserande läkare är skyldig underrätta Hälsovårdsnämnden.

Bakteriologiska laboratoriets arbete 1911 (doktor Forselius).

Undersökningar	För Sahlgrenska Sjukhuset st.	För andra sjukhus inrättningar och enskilda st.	Summa
Tuberkelbaciller:			
i sputum	10	136	146
i urin	77	31	108
i andra vätskor	21	10	31
Vidals prov	74	51	125
Tyfuskultur (fæces)	11	10	21
Difteri	22	5145	5167
Wassermann	173	419	592
Diverse bakteriologiska undersökningar	62	41	103
Cytologiska undersökningar	35	16	51
Summa	485	5859	6344

Desinfektion av bostäder. Sedan anmälan om fall av smittosam sjukdom inkommit, göres av Nämndens desinfektörer besök i den sjukas bostad, varvid för varje fall lämpade desinfektionsåtgärder vidtagas och lägges särskild vikt vid att av den sjuke använt linne och sängutrustning samt golvmattor med största omsorg smittrenas, samt att lägenheten grundligt rengöres. På samma gång upptagas enligt formulär noggranna notiser avsedda att underlätta spårandet av sjukdomsfallets uppkomstsätt. Från förste stadsläkaren meddelas sedan till skolor och hem hur länge det förbud för skolpliktige samboende att besöka skolan, vilket förbud av den behandlande läkaren genast meddelats, tillsvidare, skall äga giltighet.

I lägenhet, som varit bebodd av lungsotspatient, har efter den sjukas frånfälle, förflyttning till sjukhus eller ombyte av bostad formalindesinfektion enligt Breslaumetoden verkställts i 617 fall.

Sammanlagda antalet desinfektioner verkställda enligt den ena eller andra metoden uppgår till 2179 varvid 2959 rum blivit underkastade rengöring.

Smittrening av offentligt till salu genom auktionskammaren utbudna *begagnade kläder* har verkställts i 106 fall.

Kostnadsfri *vaccination* med animal vaccin har verkställts av Nämndens vaccinatörer å 2186 barn.

Vaccinationer ha utförts under maj, juni och september månader.

Fördelning på församlingar och vaccinatörer framgår av följande tabell:

	Domkyrko förs.	Vasa förs.	Kristine förs.	Haga förs.	Annedals förs.	Oskar Fredriks förs.	Mashuggels förs.	Carl Johans förs.	Gamlestadens förs.	Lundby förs.	Garnisonsförs.	Främmande förs.
D:r Esping	—	—	1	—	—	—	1	1	—	200	—	—
D:r Hindmarsh	—	—	—	69	38	235	227	299	—	—	—	—
D:r Ahlfors.....	70	135	52	160	140	152	124	60	222	—	—	—

Enligt meddelande från depåföreståndaren, förste provinsialläkaren i länet, som handhar vaccinationen för Göteborgs stad, har under året inom staden sammanlagt 2996 vaccinationer verkställt, sålunda i 810 fall av andra vaccinatörer än dem, som på Hälsovårdsnämndens bekostnad tillhandaga allmänheten.

Ur andre stadsläkarens årsberättelse. Göteborgs Rådstuvurätt har i skrivelse av den $24/4$ infordrat ett utlåtande angående en åtalad persons sinnesbeskaffenhet, men meddelades i skrivelse av den $14/5$ till samma myndighet, att detta ej kunde avgivas, då ifrågavarande person från orten avvikit.

Den 25 augusti avlämnades av Hälsovårdsnämnden infordrat yttrande angående Reglementeringskommitténs betänkande. Polismyndigheterna hava under året i ett stort antal fall infordrat utlåtande om och begärt undersökning av personers hälsotillstånd. Som vanligt gäller det därvid ofta personer tillhörande främmande kommuner.

På förordnande av härvarande Poliskammare hava under året 7 rättsmedicinska besiktningar och liköppningar blivit verkställda. Enligt avgivna utlåtanden hava dessa fall varit följande:

Av 3 foster hava samtliga varit fullgångna och andats; två av dessa visa kvävningstecken och ett är avlidet genom förblödning från navelsträngen. I ett fall föreligger drunksningsdöd. En man är död av akut alkoholförgiftning, en genom inandning av koloxid (lysgas) samt en genom inandad kolsyregas i en fartygstank.

För utfärdande av dödsbevis vid dödsfall av sjukdom, under vilken läkarevård ej åtnjutits, eller utlåtanden vid olycksfall med dödlig utgång eller vid självmord, där Poliskammaren ej ansett nödigt, att protokoll uppsatts, hava 78 obduktioner verkställt.

Antalet besiktningar å lösaktiga kvinnor är fortfarande stort i nedgång säkerligen av samma skäl, som anförts i föregående årsrapporter. Gatuprositutionen florerar enligt min åsikt lifligare och mera ohöljt än förr. Svårigheterna

för besiktningpersonalen att bland de inskrivna kvinnorna upprätthålla de föreskrifter, som gälla, äro större än någonsin, då dessa kvinnor icke anse sig behöva följa ett system, som efter allt att döma snart skall fullständigt ändras. Uppgifterna från föreståndaren för härvarande besiktningbyrå återfinnas i bifogade rapport.

Diariiboken upptager 93 inkomna och konceptboken 83 utgångna skrivelser under året.

Antalet under året verkställda besiktningar (mot 5,163 år 1910)	4,333
Antalet besiktigade kvinnor (mot 201 1910)	221
Kvinnor, som remitterats till Holtermanska sjukhuset (mot 96 år 1910)	87
Af vilka remitterats en gång	59
Och två eller flera gånger	28
Så att antalet remisser utgjort (mot 139 år 1910)	124

Sjukdomstablå från besiktningbyrån:

1911	Dröppel	Sjanker	Syfilis	Bulnad å köns- organen Bubo. Bartholin.	Sår av obestämd natur	Hudsjuk- dom	Summa
Januari	4	—	2	—	—	—	6
Februari	13	—	3	1	—	2	19
Mars	7	1	3	—	—	—	11
April	10	—	1	1	1	—	13
Maj	3	1	3	—	—	—	7
Juni	5	—	—	2	1	—	8
Juli	3	2	1	—	—	1	7
Augusti	5	3	2	—	—	—	10
September	6	—	2	—	—	—	8
Oktober	8	2	1	—	1	—	12
November	8	3	—	—	1	1	13
December	6	2	2	—	—	—	10
Summa	78	14	20	4	4	4	124

Matvarukontrollen (stadsveterinär R. Ahlström).

Av hälsopolisen ha under året utförts 59,449 besiktningar (föregående år 58,774) i de lokaler och på de platser, där matvaror till salu hållas, förvaras eller för försäljning bearbetas (Tab. 1). Därvid ha 132 poster födoämnen, välgående tillsammans 1,206 kg. kasserats såsom till människoföda otjänliga (Tab. 3).

För att mera systematiskt ordna kontrollen över matvaruhandeln i butiker placerades vid årets början i alla mjölk- och charkuteributiker, charkuteriverkstäder, bagerier samt speceri- och fiskaffärer s. k. besiktningsliggare, tillhöriga Hälsovårdsnämnden, i vilka tillsyningsmännen skulle anteckna dels tiden för sina besök dels eventuella anmärkningar angående lokalens beskaffenhet och skötsel eller angående den däri bedrivna verksamheten. Med denna anordning har bl. a. vunnits att försummelse från lokal innehavares sida i avhjälpandet av anmärkta olägenheter icke, som förut inträffat, kunnat skyllas på missförstånd, glömska e. d. liksom ock att de råd som olika tillsyningsmän lämnat beträffande samma lokal icke som förut kunnat giva anledning till olika eller t. o. m. stridiga tolkningar. De i dessa liggare under året införda anmärkningar hava gällt:

betr. bagerierna	i 12 f. ordn. snyggh. o. verksamh.,	i 86 f. lok. underh. o. i 43 f. ventilation.
» köttbutikerna ...	i 3 » » » » »	i 40 » » » i 14 » »
» charkuteriverkst.	i 5 » » » » »	i 32 » » » i 6 » »
» mjölklokalerne..	i 50 » » » » »	i 76 » » » i 74 » »

Bagerierna incl. sockerbagerierna voro vid årets början till antalet 196 och vid dess slut 197 (Tab. 4). Vad som i föregående årsberättelse nämndes om en del bagerilokalers olämplighet för den däri bedrivna rörelsen gäller fortfarande i samma utsträckning. Av dessa sämre lokaler har nämligen endast en enda, belägen i källare samt trång och mörk, blivit omändrad till ungefärlig överensstämmelse med rimliga hygieniska krav; de övriga äro fortfarande i samma skick som förut och komma tydligtvis, eftersom de betinga en avsevärt lägre hyra än de bättre anordnade att alltjämt bli föremål för spekulation bland de mindre bageriidkarne, så länge ej deras användande blivit i laga ordning vid risk av vite förbjudet.

Lokalerna för bearbetning och försäljning av färskt kött hava under året ökat med 12 och utgjorde vid årets slut tillsammans 326, därav 53 (år 1911 54) verkstäder och 273 (år 1911 260) butiker, inberäknade saluhallarne. Kravet på ordning och snygghet i detta slags lokaler har endast i få fall åsidosatts, och beträffande lokalernas anordning och inredning börja innehavarna mer och mer komma till insikt om att alla detaljer, som äro ägnade att höja hygien i lokalerna (effektiva ventiler, rikligt dagsljus, massiv, lätt rengörbar bordbeklädnad toalettstall med bekväm vattentillgång etc.) även medför i driften praktiska och ekonomiska fördelar för innehavaren. Frisk luft, ljus och renlig-

het äro ju de förnämsta och billigaste naturliga skyddsmedlen mot de förödelseprocesser, som köttet utsättes för vid förvaring, och köttets större eller mindre hållbarhet beror väsentligen på till vilken grad dessa skyddsmedel utnyttjas. En och annan kötthandlare tyckes fortfarande vilja skatta åt den för ett gott renommé ovärdiga slentrianen att förvara överblivet färskt kött i butik eller beredningslokal, tills det är i större eller mindre utsträckning förskämt, varefter först det styckas och bearbetas eventuellt efter att ha behandlats med saltlake för avlägsnande av förskämningens lukten. Otvivelaktigt predisponera de klimatiska förhållandena här till en abnormt tidig förskämning av köttet, men detta utgör intet skäl för att beträffande det skadade köttets bedömande i sanitärt hänseende anlägga annan måttstock här än på andra orter, där köttet är mera hållbart. Så snart förskämning inträtt, det må vara efter flera eller färre dagars förvaring, kan varken vanlig kokning eller tillfällig förvaring i saltlake neutralisera de skadliga förändringar, vilka i form av toxiner göra sådant kött till människoföda otjänligt eller hälsovådligt.

Korvfabriker, charkuterier och slakterier, belägna i Göteborgs grannkommuner, hava under året inspekterats. Av de slakterier, som fortsatte sin verksamhet, sedan det offentliga slakthuset här öppnats, användas numera endast några få — 4 å 5 — för mera yrkesmässig drift. I ett större fabriksmässigt bedrivet fläksalteri å Gårda konstaterades sådana missförhållanden, beträffande såväl lokalernas beskaffenhet som köttets hantering att jag ansåg mig böra göra anmälan därom till Kungl. Maj:ts Befallningshavande. Rapporten översändes därifrån till hälsovårdsnämnden i Gårda med resultat att åtgärder till de sanitära olägenheternas undanröjande och förekommande vidtogos.

Från *utlandet infört kött* har i härvarande tullkammare besiktigats i 77 olika fall. Hela importen av besiktning underkastat kött har utgjort 77,589 kg., därav dock 1,133 kg. hade förut härifrån exporterats. 120 kg. av det senare, returnerade köttet kasserades på grund av förskämning (Tab. 5).

Mjölklokalerna, däri inberäknade lagerrum, tappningslokaler och mejerier, voro vid årets början till antalet 372 och vid dess slut 393. 52 nya lokaler — 50 butiker, 1 mejeri och en tappningslokal — hava under året godkänts och i 31 lokaler — 29 butiker, 1 mejeri och en tappningslokal — har verksamheten definitivt eller tillsvidare upphört. Förhållandet mellan antalet butiker och antalet innehavare ställer sig sålunda:

1 innehavare av	61 butiker
1 » »	60 »
1 » »	39 »
1 » »	14 »
1 » »	9 »

1 innehavare av	8 butiker
1 » »	6
1 » »	5
4 » » vardera 4 butiker =	16
3 » » » 3 » » =	9
7 » » » 2 » » =	14
143 » » » 1 butik =	143
165 innehavare av	384 butiker

I stället för den minskning i butiksantalet, som mjölkhandlarnes erfarenhet från senare tid borde hava till fullo motiverat, visade det gångna året alltså en ökning med icke mindre än 21 nya butiker.

Vid valet av nya mjölklokaler iakttages numera i allmänhet den försiktigheten att, innan lokalen förhyres eller iordningställes, utlåtande först inhämtas angående lokalens lämplighet för det avsedda ändamålet. På grund av sådan förberedande besiktning hava dels flera lokaler, som ej varit eller kunnat försättas i fullt stadgeenligt skick, blivit på förhand kasserade, dels de lokaler, för vilka ansökning till Nämnden fullföljts, i allmänhet varit utan någon anmärkning vid besiktningen.

På Nämndens laboratorium för matvarukontroll ha under året undersökts 5,075 prov av oskummad mjölk, kontrollerad mjölk, skummjölk och grädde. Resultaten av undersökningarna på oskummad mjölk och grädde framgå dels av Tab. 6 dels av till årsberättelsen fogade »Bidrag till frågan om mjölkhandels ordnande». Den skummade mjölken har provats i 152 fall. Fetthalten varierade mellan 0,1 % och 2,4 % och var i medeltal 0,98 %.

76 prov av »kontrollerad» mjölk visade en fetthalt av 2,9—5,5 % (medeltal 3,75 %); surhetsgrad över 7,8 höll 1 prov, för reduktas avfärgades inom 3 tim. 2, inom 1 timma 1 prov och samtliga voro fria från synlig smuts. De ladugårdar, vari mjölk med dylik beteckning producerades, s. k. *kontroll-ladugårdar*, voro liksom föregående år till antalet 6 nämligen, Suntetorps, Vårgårda, Fullstad, Ingared, Aspenäs och Almekärr.

Från veterinärkontrollen i en av dessa ladugårdar förtjänar omnämnas ett särdeles intressant fall av tuberkulos. Till ifrågavarande egendom hade inköpts en ko, som förut under flera år tillhört reaktionsfri besättning och som vid före inköpet verkställd tuberkulinundersökning alltjämt var reaktionsfri. Vid klinisk undersökning på djuret i ladugården konstaterade emellertid kontrollanten sådana förändringar i ena lungan att kreaturet ansågs misstänkt, varför det avskildes från den övriga besättningen och dess mjölk kasserades som kontrollmjölk. Tvänne följande subkutana tuberkulininjektioner såväl som undersökning med phymatin (ögon-tuberkulin) gävo typiskt negativt resultat. I sputum

kunde inga tuberkelbaciller mikroskopiskt påvisas, men vid ympning därav på marsvin blev detta tuberkulöst och diagnosen var sålunda klar. Kon, som hela tiden varit i utmärkt hull och ej visat annat sjukdomstecken än då och då en kort hosta, blev omedelbart nedslaktad. Vid sektion iakttogos tuberkulösa här-
dar i hals-, bröst- och tarmlymfkörtlar samt i mindre partier av lungvävnaden. I detta fall har sålunda tuberkulinet, egendomligt nog givit ett absolut felaktigt och vilseledande resultat och endast den kliniska undersökningen har givit nå-
gra hållpunkter för misstanke på den lurande faran och lett till densammes
avlägsnande.

Överträdelserna under året av matvarustadgans föreskrifter ha i följande fall rapporterats till poliskammaren:

För osnygghet i matvarulokal eller vid hantering av matvaror	6 fall
» användande av ej anmäld lokal	12 »
» försäljning av ostämplat kött, styckning av kött å torg.....	3 »
» bristfällig eller felaktig beteckning å mjölkkärl	6 »
» utminuterung av mjölk från öppet kärl å gata.....	7 »
» fotogénlukt i mjölklokal	4 »
» för låg fetthalt i grädde	23 »
» » » i mjölk.....	1 »
» » hög smutshalt i mjölk.....	60 »

Summa anmälda 122 fall

Kemiska analyser. (Stadskemisten, doktor J. E. Alén.)

Under året hava 10,071 föremål inlämnats till laboratoriet för undersökning:

1) närings- och njutnings-medel.....	6,209 prov
2) vatten	132 »
3) kemikalier och kemiskt-tekniska produkter (inberäknad även mekanisk trämassa).....	2,096 »
4) fettartade substanser (inberäknade maskin- och lysoljor, eteriska oljor, fernissor o. d.)	314 »
5) malmer, bärgarter, bränslen o. d.....	92 »
6) foderämnen	31 »
7) gödslingsämnen.....	42 »
8) arsenikprov	1,030 »
9) divärse	125 »

Summa 10,071 prov.

Det stora flertalet undersökningar hava utförts på:

smör.....	5,183 prov	= 51,4 %
trämassa: torra balar.....	1,386 prov	} = 1,881 » = 18,7 »
våta ».....	464 »	
» rullar.....	31 »	
arsenikprov.....	1,031 »	= 10,2 »
mjölk: oskummad.....	382 prov	} = 440 » = 4,4 »
skummad.....	58 »	
	Summa 8,535 prov	= 84,7 %

För Göteborgs hälsovårdsnämnds räkning hava följande föremål under året undersökts:

	Antal prov		Antal prov
Smör.....	8	Mannagryn.....	8
Margarin.....	7	Risgryn.....	8
Ister.....	7	Stärkelsesirap.....	8
Konstister.....	6	Karameller.....	31
Kokosfett.....	1	Citronsaft.....	7
Äggula.....	5	Söta läskedrycker.....	27
Rågmjöl.....	25	Maltdryck.....	1
Vetemjöl.....	14	Härmedel.....	1
Korngryn.....	7	Apparat för utrotning av flugor.....	1
Havregryn.....	8	Saltblandning.....	1
		Summa	181

Om dessa hälsovårdsnämndens prov meddelas följande närmare uppgifter.

Undersökningen av de åtta smör- och sju margarin-proven har givit följande siffror:

	Smör	Margarin
vatten i %, medeltal ...	11,9	10,6
högst.....	12,7	13,0
lägst.....	10,0	9,4
pris, öre per k ¹), medeltal ...	253	122
högst.....	260	152
lägst.....	232	108

Alla margarinprov innehöllo stadgad mängd sesamolja.

Sju ister- och seks konstister-prov, hvilka alla voro fria från vatten, och om hvilkas äkthet intet tvivel kunde hysas, kostade:

	Ister	Konstister
pris, öre per k ¹), medeltal ...	127	105
högst.....	140	120
lägst.....	120	100

¹) Beräknat av priset på 250 g.

Omslagspapperet kring ett konstisterprov var omärkt. I en butik, där konstister saluhölls, saknades det anslag, som lagen föreskriver.

Om kokosfettet uppgavs å omslagspapperet, att det skulle innehålla 100 % fett. Detta stämde med analysen. Genom försäpningstalet 256 visade det sig vara äkta vara, vartill visserligen må anmärkas, att en del närbesläktade fett-sorter knappast kunna skiljas från kokosfett.

De fem proven äggula voro alla tagna ur importerade partin. Ett av proven innehöll borsyra, de övriga proven voro fria därifrån.

Vid mjölundersökningarna har följande resultat erhållits:

	Rågmjöl			Vetemjöl	
	Sammalet (8 prov)	Toppsiktat (8 prov)	Finsiktat (9 prov)	Sammalet (7 prov)	Siktat (7 prov)
vatten i %, medeltal	13,30	12,57	12,65	13,48	13,43
högst ...	13,9	13,6	13,6	14,3	13,8
lägst ...	12,5	11,9	10,5	12,6	12,9
aska i %, medeltal	1,83	1,25	0,90	1,66	0,45
högst ...	2,04	1,40	1,76	1,94	0,52
lägst ...	1,68	1,04	0,68	1,26	0,40
pris, öre per k ¹), medeltal	20,5	24,0	25,3	25,7	29,7
högst ...	24	24	32	32	32
lägst ...	20	24	24	24	28

Ett prov sammalet rågmjöl (med 1,76 % aska) var köpt för att vara finsiktat. Alla proven med spår av sand. Blott i ett prov sammalet rågmjöl upptäcktes or.

I följande tabell synes resultatet av grynundersökningarna:

	Korngryn Krossade (7 prov)	Havregryn		Manna- gryn (8 prov)	Risgryn (8 prov)
		Krossade (4 prov)	Prässade (4 prov)		
vatten i %, medeltal	12,74	10,65	10,41	12,43	12,56
högst ...	13,6	11,4	11,0	13,5	13,3
lägst ...	12,4	10,0	9,5	11,1	12,2
aska i %, medeltal	1,52	1,77	1,69	0,64	0,60
högst ...	1,68	1,80	1,80	0,80	0,74
lägst ...	1,40	1,76	1,56	0,56	0,40
pris, öre per k ¹), medeltal	29,7	30,0	30,0	48,5	44,5
högst ...	32	36	32	64	70
lägst ...	28	24	28	40	32

Spår av sand i alla proven. I två prov korngryn förekom or.

¹) Beräknat av priset på 250 g.

Av åtta på svavelsyrighet prövade stärkelsesirapprov befunnos fem innehålla svavelsyrighet. Dessa, benämnda »Crystal glucose», härstammade från en fabrik i Förenta staterna. De tre prov, som voro fria från svavelsyrighet, voro från två svenska stärkelsefabriker (Reppe och Hälsingborgs).

På svavelsyrighet undersöktes trettiott prov karameller, inköpta från sju fabriker. Tre prov innehöllo svavelsyrighet. I två af dessa bestämdes halten kvantitativt till resp. 0,003 och 0,007 %.

Resultatet av citronsaftundersökningarna är följande:

N:r	Pris per but. incl. glas öre	Aska %	Askans alkalitet (cm ³ N-syra för 100 g saft)	Alkalitetstal (cm ³ N syra för 1 g aska)	Tjärfärg	Anmärkingar
1	75 (halv-)	0,024	0	0	frånvar.	
2	85 »	0,017	0	0	»	En extra etikett med ett falskt intyg.
3	65 »	0,027	0	0	närvar.	
4	85 »	0,028	0,04	1,43	»	
5	60 »	0,008	0,02	2,50	frånvar.	
6	110 (hel-)	0,085	0,28	3,29	närvar.	
7	150 »	0,090	0,48	5,83	»	Starkt grumlig.

Alla safterna voro sockrade. Ingen av dem äkta. N:is 1—5 äro säkert rena konstprodukter. De två första proven voro icke häller betecknade som »citronsaft» utan som »citron», vilken beteckning blivit använd antagligen med tanke på, att varorna icke voro verkliga citronsafter. Givetvis är en sådan beteckning i alla händelser vilseledande. De två sista proven kunna innehålla verklig citronsaft; men de äro i så fall vattenspända. Färgade med tjärfärg äro de också likasom N:is 3 och 4.

År 1907 fanns det tolv fabriker, som sålde söta läskedrycker i Göteborg. Tre av dessa synas år 1911 icke existera; men i stället hava två tillkommit, så att för närvarande finns det älva fabriker här, vilka tillvärka söta läskedrycker. Av dessas tillverkningar ha tjugusju prov undersökts, nämligen tio prov sockerdricka, sju prov s. k. hallonlimonad, tre prov s. k. ananaslimonad, ett prov s. k. smultronlimonad, två prov s. k. vegaporter, ett prov s. k. enebärsdricka, ett prov s. k. enebärsöl och två prov mjöd. Alla proven prövades på sackarin. Därvid visade sig fyra af dem — samtliga från fabriken Maltegie — innehålla sackarin.

Ett prov av Münchens bryggeriaktiebolags maldryck »Must» undersöktes i april 1907 och var då alkoholfri. Prov av samma maldryck, som sedan denna tid förvarats på laboratoriet i korkad butelj, undersöktes på nytt efter fyra års tid och befans då fortfarande vara fri från alkohol.

Enligt giftstadgan förbjudet att saluhålla var hårmedlet »Rositter's Hair Restorer». Det var blyhaltigt.

En apparat, avsedd förflugors dödande, har förts i handeln här. Den benämndes »Daisy fly killer» och bestod av en tunn blecklåda, dekorerad med Chrysantemum-blommor, i vilkas mitt funnos runda hål, vari gula filtrensor voro instuckna. Dessa filtrensor, som skulle fuktas genom lådans påfyllning med vatten, befunnos innehålla ej mindre än 18 % arsenik.

En vid fettbestämningar i mjölk enligt Gerber använd saltblandning, »Neusal», bestod av:

natriumsalicylat	75,4 %
natriumcitrat	19,2 »
vatten	4,9 »
färgämne m. m.....	0,5 »
	100,0 %

Bland övriga prov, som på laboratoriet undersökts, må följande omnämnas:

Av 5,173 smörprov, tagna ur drittlar, avsedda för export till England hava 118 undersökts blott med hänsyn till pasteurisering. Av de övriga 5,055 proven höllo 155 (= 2,3 %) över 16 % vatten. Tre prov innehöllo resp. 19,0, 19,2 och 19,8 % vatten. Av exportsmörproven voro de allra flästa undersökta på uppdrag av Svenska smörprovningarna. Några få prov voro inlämnade från smörexportörer, och 111 prov blevo under årets sista fyra månader undersökta på uppdrag av kungliga lantbruksstyrelsen. Bland dessa 111 prov fans intet, som höll över 16 % vatten.

Följande tabell utvisar fetthalterna hos samtliga de prov, vilka under året för bestämning av fett inlämnats och som oskummad mjölk betecknats:

1 prov med 0,78 %	=	0,3 %
21 » » 2,0—2,49 %	=	5,5 »
103 » » 2,5—2,99 »	=	27,0 »
185 » » 3,0—3,49 »	=	48,6 »
71 » » minst 3,5 »	=	18,6 »
<u>Summa 381 prov</u>		<u>100,0 %</u>

Flere prov av såväl oskummad som skummad mjölk, som tagits från leveranser till offentliga inrättningar i Göteborg och dess närhet, hava ej motsvarat leveranskontraktens vanliga bestämmelser om ett fettminimum av resp. 3 och 0,7 %. Så innehöll en till Hemmet för lungsjuka levererad »oskummad» mjölk endast 0,78 % fett, och två prov skummjolk, som skulle hålla minst 0,7 % höllo endast 0,06 och 0,15 % fett.

Två gräddprov voro underhaltiga; deras fetthalter voro 10,2 och 11,2 %.

Endast 21,3 och 32,0 % voro fetthalterna, beräknade på vattenfritt prov, hos två ostar, som sålts för att vara »halfeta» och följaktligen borde hållit minst 40 % fett.

Tre prov svagdricka höllo över den lagstadgade mängden alkohol (2,25 volym-%), nämligen 2,30 (ett prov) och 2,35 % (två prov).

En blekt färgad, sur lingonsaft med 3,1 % alkohol innehöll sannolikt en vattentillsats av cirka 50 %.

Ett s. k. äppelextrakt utgjordes av en med tjärfärg starkt färgad, sprithaltig, parfymerad lösning av en organisk syra. En likartad sammansättning hade en »punsch-cider»; den var dock icke färgad med tjärfärg.

Ett »alkoholfritt» vin innehöll 17,1 volym-% alkohol. Ett s. k. »Amerikavin» vilket också skulle vara alkoholfritt, höll 16,9 % alkohol.

Ett vinprov visade sig vara kopparhaltigt.

Flere sirapsprov ha varit blandade med stärkelsesirap.

Två rågmjölprov, varav det ena var ett anbuds- och det andra ett leveransprov, överensstämde icke med varandra. Bland annat innehöll det av lägre kvalitet varande leveransprovet för mycket vatten.

Ett prov kaviar var färgat och konsärverat med salicylsyra, ett annat prov konsärverat med borsyra.

Trenne för färgning av näringsmedel avsedda tjärfärger voro alla arsenikhaltiga.

Ett parti kaffe, som innehöll s. k. stinkbönor och därigenom var onjutbart, blev reexporterat.

Ett par prov av cigarrer, vilka sålts som nikotinfria, innehöllo resp. 1,08 och 1,27 % nikotin. En del nikotin hade påtagligen avlägsnats ur tobaken.

Resultatet av de undersökningar, som utförts för Göteborgs vattenledningsverk, återfinnes i vattenledningsvärksstyrelsens årsberättelse i stadsfullmäktiges handlingar 1912.

Bromkalium, som skall vara vattenfritt, höll 7,3 % vatten.

Två klorkalkprov höllo 33,1 och 33,5 % värksam klor i stället för garanterade minst 35 %.

Ett prov zinkvitt med 10 % föroreningar.

Ett blyvittprov var blandat med zinkvitt.

Ett prov mönja med 19,8 % främmande ämnen.

Tvånne med mjöl »fyllda» såpor höllo 39,5 och 42,2 % fettsyrat alkali.

Med klormagnesiumlösning var en glycerin förfalskad.

Denaturerad sprit, som skulle vara 95 %-ig, hade blivit spädd med vatten, så att alkoholhalten var i stället 92,7 %.

Ett prov karbolineum visade sig genom sin låga egentliga vikt (under 1) icke alls vara något karbolineum.

Två i tullen som tjäroljor angivna varor blevo hänfödda till fernissor och måste följaktigen i stället för att gå tullfria draga fernisstill.

Ett bivaksprov utgjordes till ungefär $\frac{2}{3}$ av rent bivaks. Ett annat prov bivaks var endast paraffin.

Som bomolja var köpt en vara, som utgjordes av rovolja.

En linoljefernissa var förfalskad med mineralolja, en annan med hartsolja och en tredje med okänd olja.

Ett prov »venetiansk» terpentint var konstgjord.

Två terpentinoljor visade sig vara, den ena ett fullständigt surrogat, den andra en blandning av terpentinolja och andra främmande kolväten.

Två prov »Kienöl» innehöllo andra kolväten än dem, som ingå uti äkta »Kienöl».

En som icke eldfarlig uppgiven olja befanns tillhöra första klass eller mycket eldfarliga oljor.

I ett prov vetekli fanns or. Ett prov havrekli var blandat med risskal.

Fem rapskakor bestodo huvudsakligen av indisk raps.

På arsenik hava 1030 prov undersökts med följande resultat:

Analysmetod	Schneiders-Fresenius-Babos		Mörners tiacet-metod		
	Arsenikspiegel		Varor, upptagna i giftstadgans § 28		Andra varor
	Ogenomskinlig	Genomskinlig eller ingen			
Arsenikhalt..	minst 0,05 mg	mindre än 0,05 mg	minst 0,2 mg	mindre än 0,2 mg	
Antal prov...	190	816	5	18	1

I handeln förbjudna enligt nya giftstadgan voro fem linoleummattor. Högsta arsenikhalten var 0,47 mg i 50 cm², således ungefär 19 gånger mera än som tilläts enligt gamla giftstadgan.

Om den arsenikhaltiga »Daisy fly killer», som kom under giftstadgans § 8, se ovan!

Ett gulfärgat garn innehöll 10,7 % bly och 0,0014 % arsenik.

Två vävnader innehöllo frätande klor, som stannat kvar efter klorkalk-behandling.

Av nio prov torvmull, som levererats till Göteborgs renhållningsverk, höllo fem över 40 % vatten (högst 53,3 %).

Valören, årtal, nummer m. m. å svenska riksbanksedlar, som blifvit fullständigt kolade vid en eldsvåda, kunde efter lämplig behandling dechiffreras.

Ett hårmedel var blyhaltigt.

Stryknin anträffades i en hundmage.

Andra ärenden.

Apotek. Visitation utav stadens 12 apotek verkställdes av förste stadsläkaren under december månad.

På framställning av förste stadsläkaren beslöt Hälsovårdsnämnden att hos stadsfullmäktige hemställa, att dessa ville hos Kungl. Maj:t göra underdånig ansökan om inrättandet av två nya apotek att förläggas, det ena i Landala och det andra vid eller i närheten av Hvitfeldtsplatsen, båda med närmare bestämda gränser och samtidigt om begränsning av området för apoteket Lejonets förläggningsområde. Stadsfullmäktige beslöto emellertid att ingå med en ansökan om endast ett nytt apotek med förläggning i Landala samt därjämte med begäran om begränsning av apoteket Lejonets förläggningsområde.

Mölnaldalsån. Den långvariga värmeperioden under årets sommar ingav farhågor för att de sanitära olägenheterna från ån skulle bli särskildt besvärande. Dess bättre besannades dessa icke, ty någon motsvarighet till den elakartade lukt, som en del föregående år under varma somrar förekommit, kunde oaktat noggranna, nästan dagliga observationer icke konstateras. Man torde våga sätta detta sakförhållande i samband med de förbättringar ifråga om renandet av spillvattnet från de efter ån belägna fabrikerna och bostäderna, som under en följd av år vidtagits. Dessa åtgärder, som dock haft karaktären av provisoriska anordningar, synas sålunda ha haft en tillfredsställande verkan, och såsom exempel därå kan anföras att från en av fabrikerna den årliga mängden av fasta ämnen, som uppsamlades från reningsanläggningen, uppskattades till c:a 800 hästlass. Flertalet fabriker efter ån hava numera utfört reningsanläggningar stundom dock under ett betydande motstånd, och har Nämnden under året måst tillgripa åtgärden att i tre fall, där fabrikerna erhöilo vatten från stadens vattenledning, hos styrelsen över stadens vattenverk begära avstängande av vattnet tills anordningar för spillvattnets renande verkstälts. I ett av fallen avstängdes också vattnet för en tid, men i de båda andra fallen kunde denna begäran icke uppfyllas på grund av att de kontrakt som uppgjorts, lade hinder i vägen för ett sådant ingripande. Kamgarnsspinneriet och Sveriges förenade konservfabriker, båda i Gårda, ha därför ännu kunnat undandraga sig att vidtaga åtgärder för skyddande av åns förorening; utom dessa kvarstod vid årsskiftet av de större fabrikerna huvudsakligen endast Ahlafors färgeri i Mölnaldal, som ännu icke utfört föreslagna ändringar å avloppen.

Femton *fastighetsägare inom Lundby* ha under året varit inkallade och fått åläggande av Hälsovårdsnämnden att vidtaga sådana åtgärder beträffande avloppen från deras fastigheter, att dessa kunna av Nämnden godkännas.

Nämnden har under året haft att yttra sig över ett antal frågor, bl a. angående *reglementeringskommitténs förslag*, över *Örgryte kommuns införlivande*, över inrättandet av en *central barnavårdsbyrå*, över förslag till *vattenlag*, över *renhållningsväsendets omläggning*, över begäran om *ökad ersättning till förloringsläkare* vid tjänstgöring i fattigpraktik.

På grund av under året gängse *pästepidemier* i flere länder, med vilka staden underhåller regelbunden sjöförbindelse, har Nämnden vidtagit en del åtgärder för bevakning av fartyg från misstänkta hamnar, särskilt för hindrande av sjukdomens införande genom pästsmittade råttor. Även de *koleraepidemier*, som under året rasat bl. a. i Italien har givit anledning till ökad kontroll i hamnen, och har på grund av dessa olika anledningar ett 60-tal ångare undersökts och under lossningstiden hållits under bevakning.

III. Sjukvården.

Sjukvården ombesörjdes vid årets slut av 82 läkare.

Över den av stadens 11 distriktsläkare utövade sjukvården redogöres i tab. 15 och 16. Antalet av dem behandlade sjukdomsfall uppgick till 13,904.

För *sjukbesök nattetid* (kl. 10 e. m.—kl. 7 f. m.) i medellösa hem utbetaldes 2,100 kronor. I medeltal för de sista 5 åren har utanordnats:

1910	1,890 Kr.
1909	1,584 »
1908	1,710 »
1907	1,830 »
1906	2,150 »

För *fri medicin åt medellösa* har Nämnden utbetalt 14,391:31 kronor. Föregående 10 års uppgifter härför uppgingo till:

för år 1901	Kr. 23,011: —
» » 1902	» 30,674: —
» » 1903	» 29,086: —
» » 1904	» 28,364: —
» » 1905	» 31,336: —
» » 1906	» 18,494: —
» » 1907	» 14,508: —
» » 1908	» 14,792: —
» » 1909	» 15,288: —
» » 1910	» 16,224: —

Angående restriktionerna från år 1906 se berättelserna för 1906 och 1908. Nämnden har dessutom i ersättning för ortopediska bandager, bräckband, glas-

ögon, Finsenbehandling o. dyl. utbetalt 1,199:— kronor samt för fria bad 175:— kronor. Statsbidrag för behandlingen av medellösa lupus-patienter har för staden utgått med 2,380:50 kronor för 9 patienter enligt meddelande från Dr Bagges ljusinstitut.

Antalet praktiserande *barnmorskor, tandläkare och fältskärer* utgjorde resp. 97, 28, 2.

Ersättning till barnmorskor för förlossningar, verkställda hos medellösa patienter har utgått med 1,260:— kronor.

Å *Epidemisjukhuset* (överläkare dr Hj. Wennerberg) ha under året vårdats 2191 pat. av vilka under året intagits 2,042.

Sjukdomarna ha fördelats enligt följande tabell:

	Kvarliggande från		Intagna under		Summa vårdade		Avförda år 1910				Kvarliggande till	
	1900		1911		1911		friska		döda		1912	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
Nervfeber	1	2	50	37	51	39	38	35	5	2	8	2
Skarlakansfeber.....	5	10	103	94	108	104	95	82	3	4	10	18
Difteri	66	63	624	766	690	829	620	753	29	37	41	39
Strypsjuka (utan difteri)...	—	—	24	12	24	12	22	10	1	2	1	—
Angina	1	—	75	115	76	115	76	115	—	—	—	—
Akut barnförslämning	—	—	18	24	18	24	9	11	3	3	6	10
Annan sjukdom	—	1	47	53	47	54	44	48	3	5	—	1
Summa	73	76	941	1101	1014	1177	904	1054	44	53	66	70

Frånräknas de till 1912 kvarliggande, äro mortalitetssiffrorna:

för samtliga sjukdomar..	2,055	vårdade	97	döda	= 4,72 %
» nervfeber	80	»	7	»	= 8,75 %
» skarlakansfeber	184	»	7	»	= 3,80 %
» difteri.....	1,439	»	66	»	= 4,59 %
» croup (utan difteri)	35	»	3	»	= 8,57 %
» angina	191	»	—	»	= 0,00 %
» akut barnförslämning ...	26	»	6	»	= 23,08 %
» annan sjukdom.....	100	»	8	»	= 8,00 %

Av difteri-patienterna hava 144 haft croupsymptom; av dessa ha 29 eller 20,14 % avlidit. För de rena svalgdifterierna är mortaliteten alltså 2,86 %.

Samtliga patienter med croupsymptom utgjorde 179 med 32 dödsfall (17,88 %).

Å 40 av dessa har ej operativt ingrepp utförts; å övriga 104 har operation företagits, varav i 71 fall enbart intubation, i 3 fall endast tracheotomi samt i 30 fall både intubation och tracheotomi. Av de enbart intuberade 9 eller

12,68 %, av de enbart tracheotomiserade 3 eller 100 % och av dem, å vilka båda operationerna företagits 16 eller 53,33 %. Totalmortaliteten för de operativa ingreppen var alltså 24,59 %.

Sjukhusets ekonomiska ställning framgår av följande tablå:

Inkomster:

Från Göteborgs Hälsovårdsnämnd	Kr. 112,361: 13
» betalande patienter	» 10,871: —
» diverse inkomster	» 1,411: 50
» grässkörden vid sjukhuset	» 60: —

Kronor 124,703: 63

Utgifter:

Inventariers underhåll	Kr. 2,077: 19
Nyinköpta inventarier	» 3,620: 63
Byggnaders underhåll	» 5,723: 34
Parkens underhåll	» 266: 90
Ångmaskin, pannors reparation och underhåll samt värmeled- ningars tillökning och underhåll	» 1,750: 93
Avlöningar	» 27,225: 82
Mathållningen	» 36,412: 89
Kostpänningar under beviljad ledighet	» 370: 50
Uppvärmning	» 11,114: 12
Belysning	» 5,831: 37
Tvätt (tvätterskornas mat och lön)	» 4,984: 81
Vattenförbrukning	» 1,420: 15
Medikamenter	» 1,604: 26
Antidifteriserum	» 8,379: —
Forselkostnader	» 2,379: 15
Diverse förbrukningsartiklar för sjukvården	» 4,931: 34
Skriv- och tryckkostnader	» 411: 69
Renhållning	» 3,316: 32
Telefon	» 931: —
Diverse biträden	» 1,157: 62
Diverse utgifter	» 130: 50
Assurans	» 664: 10

Kronor 124,703: 63

Om man från utgiftssumman 124,703: 63 avräknar:

Inventariets konto	Kr. 3,620: 63	
Byggnaders underhåll	» 5,723: 34	
Parkens underhåll.....	» 266: 90	
Ångmaskin, pannors och värmeledn. underhåll	» 1,750: 93	
Diverse utgifter	» 130: 50	11,492: 30
återstår såsom utgifter för den egentliga sjukvården	Kronor	<u>113,211: 33</u>

och uppgår sålunda kostnaden:

för varje underhållsdag till	Kr. 2:	42,81
» » inskriven person till.....	» 49:	15,82
» » under året upptagen säng till.....	» 886:	26,37
Medikamentskostnaden för varje sjuk har varit	» 0:	74,37
» pr dag för varje sjuk har varit	» 0:	03,57
Utspisningskostnaden pr dag har varit	» 0:	43,19
» » » för personalen	» 0:	95,32
Medeltalet för varje dag å sjukhuset inskriven har uppgått till		127,74
» » » » » vårdade » » »		123,03
» » » » » för observation har uppgått till ...		0,74
» » » » » intagna anhöriga har uppgått till...		3,97
Underhållsdagarnes antal har uppgått till		46,626
därav för icke betalande		41,462
» » betalande å enskilt rum		1,534
» » » » allmänt »		<u>3,630</u>
		46,626
Medeltalet underhållsdagar för varje vårdad sjuk har varit		20,82
» » » » på observation intagen		5,00
» » » » anhörig		15,76

Hemmet för lungotssjuka. (Dr. G. Carlström).

Vid 1910 års slut kvarlågo 56 patienter, därav 21 män och 35 kvinnor. Under år 1911 har intagits 34 män och 58 kvinnor och hela antalet vårdade uppgår sålunda till 148 patienter.

Av dessa hava under året 15 män och 22 kvinnor avlidit (37 patienter = 25 %). Förbättrade och arbetsföra hava utskrivits 33 patienter (12 män och 21 kvinnor); oförbättrade hava utskrivits 20 patienter (9 män och 11 kvinnor).

Högsta antalet på en gång vårdade patienter har varit 61. Medeltalet underhållsdagar pr patient uppgår till 132 och medeltalet underhållsdagar för under året avlidna eller utskrivna patienter till 92. Till år 1912 kvarligga 58 patienter (21 män och 37 kvinnor; av dessa har 1 patient varit intagen å Hem-

met sedan 1904, 1 sedan 1906, 1 sedan 1907, 1 sedan 1908, 3 sedan 1909, 8 sedan 1910 och övriga 43 blivit intagna under år 1911.

Antalet betalande patienter har varit 20 st. och utgör underhållsdagarna för dessa 1103.

Bland komplikationer till lungtuberkulosen märkas:

Larynxtuberkulos.....	15 fall
Tarmtuberkulos	14 »
Kronisk nephrit och amyloidnjure	8 »
Lymfomata colli	3 »
Fistula ani	2 »
Spondylit tbc.....	1 »
Graviditas.....	2 »
Kyfoseolios	1 »
Peritonit ac. e. perforatione ulc. intest. tbc.	1 »
Diphteritis	1 »

Behandling av lämpliga fall med konstgjord pneumotorax har fortsatt och har det till 1911 års slut inalles i 16 fall lyckats att åstadkomma en pneumotorax av det omfång att någon terapeutisk effekt av densamma kunnat väntas. Resultatet har på det hela taget varit uppmuntrande. Inga som helst missöden ha inträffat vid anläggningen av pneumotorax och i ett par fall har den omedelbara effekten varit frappant med temperaturfall och minskning av expectoratet och subjektiv förbättring. Av de behandlade fallen har resultatet i 2 fall varit dåligt (båda senare döda) i 2 fall mindre gott men i de övriga får resultatet betraktas såsom gott. Ett av de till sektion komna fallen visade en hyperstrofi och dilatation av högra hjärthalvan tydligen att sätta i samband med pneumotorax-anläggningen. Detta fall är publicerat i Brauers »Beiträge zu Klinik der Tuberculosa».

Av Söderströmska fonden hava utdelats till 10 patienter 250 kronor.

Hemmets inkomster och utgifter under året:

Inkomster:

Av Göteborgs Hälsovårdsnämnd	Kr. 30,325: 68
» statsmedel	» 8,276: 50
» betalande patienter	» 869: 75
	<hr/>
	Kr. 39,471: 93

Utgifter:

Byggnadens underhåll	Kr.	1,394:	23
Parkens underhåll.....	»	58:	70
Nyinköpta inventarier	»	2,206:	84
Inventariers underhåll	»	798:	20
Avlöningar	»	7,072:	69
Prästerliga förrättningar	»	450:	—
Diverse biträden	»	372:	50
Mathållningen.....	»	15,931:	88
Uppvärmning	»	2,719:	54
Belysning	»	905:	47
Tvätt	»	1,840:	20
Lysol	»	655:	20
Vattenförbrukning	»	456:	90
Medikamenter.....	»	1,354:	56
Vin, is och diverse förbrukningsartiklar	»	1,462:	63
Renhållning	»	908:	34
Skriv- och tryckkostnader, telefon m. m.....	»	183:	97
Brandförsäkringsavgifter	»	219:	60
Kostpenningar till personal under beviljad ledighet	»	114:	—
Hyra för bostadslägenhet till nattsköterska	»	144:	—
Röntgenundersökning	»	60:	—
Diverse utgifter.....	»	162:	48
		<u>Kr. 39,471:</u>	<u>93</u>

Om avdrag göres för:

Byggnaders underhåll	Kr.	1,394:	23
Parkens underhåll	»	58:	70
Nyinköpta inventarier	»	2,206:	84
Diverse utgifter	»	162:	48
	Kr.	3,822:	25
återstår såsom utgifter för den egentliga sjukvården	Kr.	35,649:	68

Underhållsdagarnas antal		19,602
Medeltalet underhållsdagar för varje vårdad sjuk		53,7
Totalkostnad pr dag och patient	Kr.	1: 81,8
Medelkostnad för varje under året upptagen säng	»	663: 87
Kostnad för patienters utspisning	»	10,657: 04
Utspisningskostnad pr dag och patient.....	»	0: 54,3

Medikamentkostnad pr dag och patient	Kr.	0: 07
Medikamentskostnad pr patient	»	9: 15
Personalens utspisning	»	5,274: 84
» » pr dag	»	0: 90,5

Å *Stadens polikliniker* i förra Sahlgrenska sjukhuset har läkarehjälp lämnats åt följande antal sjuka:

på avdelningen för kvinnosjukdomar (D:r Neuman)	464
» » » ögonsjukdomar (D:r Pihl) nyinskrivna	651
» » » » (D:r Anna Dahlström) nyinskrivna	325
» » » » som avlagt 1,223 besök	
» » » » som avlagt 859 besök	
» » » tandsjukdomar	1,560

I lokalen i Församlingshyddan Masthuggsbergen (D:r Emil S. Ahlström) ha 16,115 patienter behandlats, av vilka 1,345 för invärtes och 12,274 för utvärtes sjukdomar, varjämte 1,496 extraktioner där gjorts.

IV. Befolkning och dödlighet.

Tab. 7 och 8, som äro sammanställda efter *pastorsämbetenas* uppgifter utvisa antalet *födde* inom varje månad och församling, tab. 9 befolkningens rörlighet inom varje församling likaledes efter prästerskapets uppgifter.

Den *kyrkoskrivna befolkningens mängd* uppgick den 1 januari 1911 till 167,012 och den 31 december samma år till 170,693.

Antalet levande *födde* 4,362 och *dödsfallens antal* enligt dessa uppgifter 2266. *Nativitetsöverskottet*, som sålunda utgjorde 2096, hade de tre föregående åren uppgått till 2151, 2360 och 2013. Överskottet *inflyttade* över utflyttade uppgick till 1585, under det att åren 1908 och 1909 visade överskott utflyttade av 259 och 822, samt år 1910 ett överskott inflyttade av 1138. Antalet levande *födde* utgjorde 26,1 per 1,000 innevånare, 18,5 % av dem voro födda utom äktenskapet. Antalet dödfödda 110.

Enligt den å Hälsovårdsnämndens kontor förda statistiken, som omfattar dels de inom staden avlidna här kyrkoskrivna, vilkas antal utgjorde 2043 (12,3 pro mille), dels härstädes kyrkoskrivna, som lidande av kronisk sjukdom dött under

mera tillfällig vistelse utom staden, med tillägg av å annan ort kyrkoskrivna, som avlidit i staden i akut sjukdom, men ej inskickats för vård å stadens sjukhus. Summan av alla döde 2084, vilket pro mille ger 12.4.

De inom staden avlidna fördela sig på de olika stadsdelarna beräknade per 1,000 levande på följande sätt:

Lundby	8,3	15 roten	12,0
Masthugget m. m.	8,3	Sydstaden	12,1
13 & 14 rotarna.....	8,4	Haga.....	12,1
Olskroken m. m.	10,1	Landala	13,2
Masthuggsbergen.....	10,7	Majorna	14,4
Stampen och Gullbergsvass	11,4	Nordstaden	15,3
Annedal	11,9	Fattighusen	136,5

Dödligheten för varje månad under de 5 sista åren framgår av tab. 10, vars övre hälvt anger dödligheten per 1,000 innevånare.

V. Väderlek, gångbara sjukdomar och dödsorsaker.

Meteorologiska förhållanden framgå av tab. 12 meddelad av Meteorologiska Centralanstalten i Stockholm. Årets medeltemperatur $+ 8,89^{\circ}$, med absolut maximum i juli $+ 28,0^{\circ}$ och absolut minimum i januari $- 10,0^{\circ}$. Medeltemperaturen för 1910 utgjorde $+ 8,82^{\circ}$ och för åren 1859—1900 $+ 7,25^{\circ}$, nederbörden uppgick till 872,2 mm. (930,0 mm. för år 1910, samt i medeltal för åren 1860—1910 778,6 mm.). Ymnigast i november med 144,5 mm., sparsammast i maj med 25,5 mm.

Sjukdomar.

Från distriktsläkarna ha under året 168 fall av *vattenkoppor* anmälts, samt av *mässling* 375. Intet fall av *smittkoppor* har under året förekommit.

Difteri och strypsjuka ha under året haft epidemisk utbredning med sammanlagt antal fall av 1187 och 37 tämligen jämnt fördelade på årets alla månader. Dödsfallens antal uppgick till 44 och 3, utgörande en dödlighetsprocent av 3,7 och 8,1.

Av *skarlakansfeber* förekommo 190 fall med 6 döda. Flertalet förekommo på årets sista 4 månader.

Kikhostan, som under de tre sistförflutna åren anmälts med 594, 568 och 642 fall har under året uppträtt i distriktsläkarnes praktik till ett antal av 339. Största antalet förekom under vintermånaderna, då under november och december 39 och 49 fall samt under januari och februari 37 och 30 fall uppträdde. Augusti och september visa de lägsta siffrorna med 14 och 12 fall. Dödsfallens antal uppgick till 20, av vilka endast 2 över 5 års ålder.

Influensan hade en frekvens av 741 fall, de flesta under februari och mars med 155 och 140 fall. Endast augusti månad visade frånvaro av sjukdomsfall. 3 dödsfall i denna sjukdom ha under året konstaterats.

Av *luftrörskatarrerna* anmälades 4413, tämligen likformigt fördelade under årets alla månader, dock med någon sänkning under sommarmånaderna med lägsta siffran för juli månad, då 144 fall anmälades. Antalet dödsfall uppgick till 74, av vilka 58 under 5 års ålder.

I *lunginflammation* insjuknade 418, de flesta i november med 47 fall, minsta antalen i juli med 24 fall. Sjukdomen föranledde 151 dödsfall, 75 män och 76 kvinnor.

Diarrhoesjukdomarna uppträdde med ett antal av 2482 fall med maximum i augusti, då 532 fall anmälades, samt minimum i februari med 116 fall. Dödsfallens antal 63, av vilka 47 under 1 års ålder.

Tyfoidfiebern visar en siffra av 102 fall mot 114 under år 1910, 152 under 1909 och 305 under 1908. En lokalepidemi förekom inom Färjenäs i början av året med 12 fall, och kunde föras tillbaka till en konstgjord damm, i vilken tyfoïdbaciller konstaterades (prosektorn Dr. Forselius). En annan likaledes begränsad epidemi uppträdde på hösten inom en fabrik på Lundbyområdet, och var anledningen till denna en från annan ort kommande arbetare, som tydligen led av en lindrig form av tyfoïd. Det antal fall, som på fabriken infekterades uppgick till 7. Dödsfallens antal 9, av vilka 6 mellan 20 och 40 år.

Barnförlamningen uppträdde under året med sammanlagt 30 fall. Det första under augusti månad, då en 1½ års gosse insjuknade och dog. Nästa fall uppträdde först 1¼ månad senare, i slutet av september månad. I oktober förekommo 3 fall, i november 11 och i december 14. Sammanlagda antalet dödsfall uppgick till 5. Fördelningen av sjukdomen över staden framgår av bifogad karta. Av de insjuknade voro 6 under 1 års ålder, 9 mellan 1 och 2 år, likaledes 9 mellan 2 och 3 år, 2 mellan 3 och 4 år, 1 mellan 5 och 6 år,

2 mellan 7 och 8 år samt endast en hade uppnått 8 års ålder. 23 av de sjuka ha tillhört familjer, som innehaft lägenhet på 1 rum och kök och ha dessa lägenheter varit bebodda av i medeltal 2,5 äldre och 3,5 barn. 14 av dessa familjer ha 5 barn förefunnits, i 2 6 barn, i likaledes 2 7 barn, samt i en familj 8 barn. De övriga 7 av de insjuknade ha tillhört familjer, boende i lägenheter på 2 rum och kök, som varit bebodda med i medeltal 2,1 vuxna och 3,1 barn. I en av dessa familjer var barnantalet 8. I ingen av dessa familjer har mer än ett sjukdomsfall kunnat konstateras. Utom dessa i staden insjuknade fall har hit införts under september 3 fall, oktober 1 fall och november 1 fall, som insjuknat å annan ort, av vilka 2 i Jonsered, 1 i Helsingborg och en å Fristad hed, förutom en del fall, som från omkringliggande orter införts hit direkt till Epidemisjukhuset för erhållande av vård därstädes.

Ett fall av *beri-beri* anmäldes i mars månad. Patienten, en 54 års sjöman, hade insjuknat ombord på ett engelskt segelfartyg.

Av föregående sjukdomar skola *smittkoppor*, *tyfoïd*, *skarlakansfeber* och *barnförlamning* författningsenligt anmälas av *varje* praktiserande läkare, de övriga sjukdomarna endast av stadens distriktsläkare.

Dödsorsakerna specificerade enligt Medicinalstyrelsens cirkulär i december 1891 med fördelning efter ålder och kön återfinnas i tab. 17.

I denna tabell äro medtagna alla utom staden avlidna, som vid dödstillfället voro kyrkoskrivna härstädes och här hade sin huvudsakliga vistelse. I tab. 18 och 19 äro dödsorsakerna sammanförda efter sina huvudgrupper och fördelade efter månader och kvartal samt efter stadsdelar. I den senare av dessa tabeller äro, i motsats mot de 2 föregående, de dödsfall, som träffat här kyrkoskrivna på ort utom staden ej medräknade, utan finnas dessa specificerade i tab. 20. I tab. 21 redogöres för dödsorsakerna bland främlingar, som avlidit härstädes.

Bland dödsorsakerna möta som vanligt de kroniska infektionssjukdomarna med största siffran, 437 fall, motsvarande siffra för föregående år utgjorde 543. Av lungrot förekom 341 fall mot föregående års 423 och av tuberkulos i andra organ förekommo 92 fall mot 112 under år 1910. Tuberkulosdödligheten visar sålunda en avsevärd minskning.

TABELLER

TIT

HÄLSÖVÅRDSNÄMNDENS

ÅRSBERÄTTELSE

1911

Tab. 1. Summarisk redogörelse för sundhetspolisens arbeten under år 1911.

Arbetets art:	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa
<i>Besiktning av:</i>													
Avträden.....	2,540	3,320	3,706	3,675	4,581	2,696	3,723	4,008	3,997	3,913	3,284	3,112	42,555
Gårdar	2,540	3,320	3,706	3,675	4,581	2,696	3,723	4,008	3,997	3,913	3,284	3,112	42,555
Avloppstrummor och diken	1,304	1,973	2,252	2,433	3,226	2,584	2,327	2,724	2,623	2,596	2,330	1,748	28,120
Stall	147	183	379	274	276	150	213	232	236	196	136	115	2,537
Svinhus	19	39	68	22	101	45	30	178	228	79	19	20	848
Fåhus	11	28	69	17	75	19	28	40	90	59	29	18	483
Avstjälpningsplatser.....	20	30	104	19	36	24	28	62	43	31	22	35	454
Lump-, ben- och hudupplag	33	47	49	49	59	48	53	51	61	60	23	43	576
Bostäder.....	69	57	64	55	104	145	640	358	120	68	42	58	1,780
Källare	465	434	304	527	719	532	685	749	751	698	732	571	7,167
Nybyggda hus	43	49	51	54	71	44	53	59	64	65	41	47	641
Bagerier.....	253	263	244	180	195	240	175	258	206	178	157	165	2,514
Charkuterier och korvfabriker	338	299	342	264	383	295	327	419	388	351	336	303	4,045
Slakterier i staden o. angränsande kommuner	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2
Spisningslokaler	78	114	145	101	158	108	171	128	130	128	70	117	1,448
Salubodar och upplag av födoämnen	3,699	4,317	3,988	3,085	3,651	2,941	3,269	3,979	3,355	3,263	3,196	2,966	41,709
Saluballar	853	381	386	312	378	373	350	409	406	428	422	407	5,105
Salutorg	358	319	355	334	369	320	308	374	360	381	307	347	4,132
Kustens fiskbrygga	9	11	9	7	14	12	9	8	10	6	9	8	112
Järnvägsstationer	7	8	9	8	16	6	7	9	4	27	5	14	120
Fartyg med matvaror	9	—	5	28	36	11	34	17	45	26	37	14	262
<i>Övriga arbeten:</i>													
Besiktning av fartyg	—	1	—	1	2	11	2	2	18	2	16	4	59
Anhållande och oskadliggörande av födoämnen	6	1	14	2	27	7	25	52	19	1	13	7	174
Inköp och hämtning av prov till undersökning	837	706	574	461	508	464	415	635	440	395	452	429	6,316
Skrivning	101	59	84	69	71	74	78	72	88	104	117	92	1,009
Anmälan till Nämnden och allm. polisen	2	2	2	—	—	1	3	3	1	5	2	2	23
Desinfektioner	237	152	183	169	146	149	139	161	237	227	237	179	2,216
Besök i sjuka hem	368	338	295	262	214	238	235	257	343	378	389	314	3,631
Avhämtat dödsattester.....	42	12	29	36	34	27	21	28	29	43	38	33	372
Vittnat inför rätta i hälsovårdsärenden.....	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	4
Kallat till inställelse inför Nämnden.....	—	—	—	—	—	—	1	2	14	22	—	1	40
Biträde åt Nämndens vaccinatorer.....	—	—	—	—	34	27	2	—	27	24	17	1	132
Tillsyn över minderåriga i arbetet	—	—	312	65	4	153	1	—	158	3	1	155	852
Utfört diverse arbeten.....	191	218	215	245	280	207	253	270	281	257	242	257	2,916
Besiktigat auktionsgods	25	24	44	32	37	16	16	36	77	49	23	17	396
Besiktning av skolor	—	—	—	—	10	17	—	3	37	32	—	—	99
Summa Summarum	14,605	16,705	17,987	16,462	20,396	14,680	17,344	19,593	18,883	18,009	16,028	14,712	205,404

Tab. 2. Renhållningsanordningarna i Göteborg 1904 samt stall, fähus och svinstia i varje stadsdel.

Stadsdel	Antal egendomar			Latrinuppsamling							Uppsamling av sopor eller stallspillning			Begagnade			Underjordiskt avlopp			Vattenledning å gård	Urinkur å gård	Kompostupplag å tomt			
	där renhållningen hämtar	där bonde hämtar	där entreprenör hämtar	Kistan		Spänner	Grop	Blandning		i hofor på plan	blott i köken	i ej flyttbara kärl	i vagn	i latrinkistan	stall	fähus	svinhus	från gård	från stall och dylikt				från sop-plan		
				Vattenklosetter	flyttbar			ej flyttbar	med kalk															med torvjord	med aska
Nordstaden	167	9	50	7	224	—	13	—	181	56	—	219	—	17	4	—	13	—	6	236	9	229	234	229	7
Sydstaden	306	—	140	29	343	—	78	—	221	195	—	430	—	27	2	—	29	—	—	435	28	420	435	406	—
Masthugget m. m.	115	7	184	—	276	—	24	—	5	293	4	266	—	58	—	—	59	—	2	295	53	263	307	271	—
Haga	222	57	58	—	338	—	2	—	20	319	—	318	1	24	—	—	17	—	—	338	15	338	339	337	—
Annedal	208	1	70	4	258	—	1	—	3	255	—	259	1	7	—	—	7	2	2	261	7	260	261	260	3
Landala	107	46	1	—	147	—	8	—	19	126	9	140	13	2	—	—	7	—	12	141	6	140	140	139	2
13:de och 14:de rotarna	234	67	69	18	338	3	22	—	225	91	—	340	1	13	—	—	29	3	—	363	25	345	355	337	—
15:de roten	76	61	1	15	114	2	7	—	76	43	—	132	1	3	—	—	13	4	1	134	11	126	121	119	9
Stampen och Gullbergsvass	91	32	24	—	119	1	22	—	3	138	—	112	—	36	—	—	42	1	1	136	37	108	127	98	5
Olskroken m. m.	102	186	32	2	254	5	60	—	19	244	45	214	—	21	—	1	50	50	50	208	32	190	147	187	98
Masthuggsbergen	254	31	192	2	429	1	53	—	7	475	—	474	—	8	—	—	10	2	2	460	4	384	440	391	—
Majorna	473	225	74	1	486	4	267	—	14	711	25	671	3	49	11	1	58	18	44	633	33	342	584	355	66
Lundby	85	586	31	7	266	64	310	69	53	408	39	387	—	59	3	6	115	107	115	354	14	164	221	200	226
Summa	2,440	1,308	926	85	3,592	80	867	69	846	3,354	123	3,962	20	324	20	8	449	187	235	3,994	274	3,309	3,711	3,329	416

Tab. 3. Oskadliggjord födoämnen år 1911.

Varuslag	Antal varor												Ställe, där varorna anträffats		Kassationsorsak		Anmärkningar				
	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Torg, station	Upplagsmagasin	Handelslokal	Charkuteri-verkstad		Färdyg	Sjukliga förändringar	Förskämning	
Färskt kött o. organ av storbo-																					
skap...	1	—	1	1	10	4	12	25	2	—	5	2	30	—	2	25	36	—	—	63	Ej vägda: 1 jufver, 1 lever.
» » » » kalv...	—	—	2	—	6	2	3	2	—	—	—	2	45	—	—	4	13	—	—	17	» » 3 lefrar, 1 hufvud, 1 parti lungor.
» » » » får.....	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	6	1	—	—	2	—	—	3	
» » » » svin...	—	—	—	—	1	—	1	5	2	—	—	2	49	—	—	4	7	—	—	11	Ej vägda: ett parti lever.
» » » » häst...	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	8	—	—	—	1	—	—	1	
Salt eller rökt kött.....	2	—	—	—	—	—	2	5	—	2	—	172	—	—	4	7	—	—	11		
Korv eller andra av kött be-																					
redda matvaror.....	—	—	1	1	2	5	3	1	1	1	—	—	38	—	—	6	9	—	—	15	
Fisk.....	—	—	4	—	—	—	1	—	1	—	—	—	18	—	—	—	6	—	—	6	Ej vägda: 5 tjog sjökräftor, 1 parti sill, 1 parti piggar.
Vildt.....	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	245	—	2	—	1	—	—	3	
Andra födoämnen.....	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	95	1	—	—	1	—	—	2	
Summa	3	—	8	2	19	11	22	38	14	1	8	6	1206	2	4	43	83	—	—	132	

Tab. 4. Bakerier, kött- och mjölklokaler vid slutet av år 1911.

Stadsdel	Bakerier			Charkuteriverkstäder			Köttbutiker			Mjölkkaffärer					
	ovan jord	i källarvåning	Summa	ovan jord	i källarvåning	Summa	ovan jord	i källarvåning	Summa	Läge			Drivas i samband med		
										ovan jord	i källarvåning	Summa	specerikaffärer	bageri	huvudsakligen brödfärfär
Nordstaden	6	2	8	1	—	1	5	—	5	12	2	14	2	—	—
Sydstaden	21	8	29	2	—	2	138	—	138	22	3	25	—	—	—
Masthugget m. m.	23	13	36	7	2	9	31	5	36	53	14	67	9	—	1
Haga.....	6	3	9	4	—	4	23	—	23	38	4	42	9	—	—
Annedal m. m.	11	4	15	3	1	4	3	—	3	13	3	16	6	—	—
Landala m. m. ..	4	2	6	2	—	2	3	—	3	11	6	17	1	—	—
13:de och 14:de rotarne	4	16	20	—	—	—	6	3	9	14	21	35	8	—	—
15:de roten	4	3	7	1	1	2	3	2	5	3	5	8	—	—	—
Stampen	2	—	2	1	—	1	2	—	2	5	2	7	1	—	—
Gullbergsvass	1	—	1	—	—	—	2	—	2	5	—	5	—	—	—
Olskroken m. m.....	8	5	13	9	2	11	9	1	10	27	5	32	5	—	—
Masthuggsbergen	8	6	14	6	2	8	13	3	16	38	9	47	4	1	—
Majorna	18	8	26	4	1	5	15	1	16	28	7	35	4	—	1
Lundby.....	10	1	11	4	—	4	4	1	5	27	7	34	24	—	1
Summa	126	71	197	44	9	53	257	16	273	296	88	384	73	1	3

Tab. 5. Besiktningar av från utrikes ort infört kött år 1911.

Utförselland	Oxkött				Saltat fårkött		Färskt svinkött		Saltade organ		Färskt renkött		Anmärkingar
	Färskt		Saltat		antal parti	Kg.	antal parti	Kg.	antal parti	Kg.	antal parti	Kg.	
	antal parti	Kg.	antal parti	Kg.									
Finland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	571	
Norge	—	—	—	—	1	15	—	—	—	—	1	267	
Island	—	—	—	—	29	14,080	—	—	—	—	—	—	
England	—	—	1	494	—	—	1	693	—	—	—	—	Svinköttet returnerat hit.
Tyskland.....	3	470	1	83	—	—	—	—	2	320	—	—	120 kg. oxkött, return. hit, kasserades. Organen returnerade hit.
Amerika	—	—	30	49,520	5	1,076	—	—	—	—	—	—	12,500 kg. saltade tungor.
Summa	3	470	32	50,097	35	15,171	1	693	2	320	4	838	

Tab. 6. Sammandrag av resultaten från under år 1911 utförda undersökningar av oskummad (ej »kontrollerad») mjölk samt kaffegrädde.

Mjölkförsäljare	Antal butiker	Medelfetthalt %	ANTAL PROVKUMMAD MJÖLK																Antal prov kaffegrädde												
			Fetthalt				Surhetsgrad				Reduktas, avfärgningstid				Katalas		Smutshalt		Summa prov	medelfetthalt	Summa prov										
			3% t. o. m. 3,2%	3,3% t. o. m. 3,4%	minst 3,5%	Summa prov	1:a kvart.	2:a kvart.	3:e kvart.	4:e kvart.	Summa prov	över 1 inom 3 tim.	inom 1 tim.	minst 3 tim.	över 1 inom 3 tim.	inom 1 tim.	minst 3 tim.	över 1 inom 3 tim.				Summa prov	ej synlig	minst 5 mgr. pr lit. synlig (ej 5 mgr.)	Summa prov						
							under 8	över 8	8-10	över 10									under 8	över 8	8-10					över 10	under 3	3-4	över 4	under 12%	
I. Butiksinnehavare:																															
A.-B. Mjölkförsäljn. Direkt	65	3,36	17	124	252	134	527	124	10	1	98	1	133	10	1	94	2	1	464	115	5	4	124	419	45	—	464	4	14,3	37	
J. Anderssons Mjölkförsäljnings A.-B.	63	3,32	50	169	154	158	531	104	10	1	74	9	118	17	12	120	12	—	478	63	38	22	123	284	170	24	478	3	14,2	47	
Sand. Johansson & Co.	38	3,28	61	73	74	126	334	60	—	—	43	2	68	9	1	94	8	—	285	70	32	33	135	194	85	6	285	14	12,3	39	
Faganders Mejeri A.-B.	16	3,52	8	26	34	72	140	32	—	—	26	—	32	2	1	28	2	—	124	13	10	27	50	108	15	1	124	1	15,3	35	
A. Karlsson	11	3,09	33	36	18	15	102	20	1	—	11	1	21	4	—	23	3	—	84	10	11	13	34	46	31	7	84	24	11,6	32	
Arla mjölkdistrib. A.-B.	9	3,37	3	13	17	20	53	7	—	—	6	1	12	—	—	23	—	—	49	20	2	1	23	45	8	—	53	—	15,5	5	
Hj. Svensson	9	3,49	8	14	15	41	78	7	—	—	7	—	18	4	—	19	1	—	56	12	5	7	24	35	26	6	67	2	13,5	21	
C. Pettersson	7	3,36	6	8	14	24	52	13	1	—	8	1	7	2	—	20	—	—	52	21	4	4	29	22	18	6	46	3	12,8	7	
K. J. Olsson	7	3,18	14	18	10	18	60	10	—	—	7	3	12	1	1	13	2	—	50	10	6	8	24	29	18	3	50	3	13,7	11	
J. Eliasson	6	3,43	—	11	15	23	49	8	—	—	7	1	12	—	—	17	—	—	45	19	3	1	23	27	16	1	44	2	12,9	10	
J. A. Uranus	4	3,26	7	12	4	10	33	7	—	—	5	—	9	—	—	6	—	—	27	10	3	5	18	13	12	2	27	—	14,1	6	
A. E. Ordqvist	4	3,40	4	9	12	19	44	6	—	—	8	—	6	2	—	22	—	—	44	21	3	1	25	26	15	1	42	1	12,7	5	
O. Pettersson	4	3,46	—	9	8	18	35	7	—	—	4	—	10	—	—	9	1	—	31	7	2	3	12	17	10	3	30	1	12,9	7	
E. Dahlberg	4	3,26	5	19	11	13	48	7	—	—	9	—	12	—	—	15	—	—	43	15	4	2	21	25	15	1	41	6	12,1	9	
K. A. Karlsson	3	3,34	2	9	3	12	26	6	1	—	2	—	8	—	—	6	—	—	23	3	5	1	9	7	14	—	21	—	16,2	2	
A. Pettersson	3	3,37	3	5	3	11	22	8	—	—	5	—	5	—	—	2	—	—	20	2	1	1	4	10	7	3	20	—	13,3	3	
Övriga butiksinnehavare	165	3,29	222	379	297	412	1310	293	9	—	259	15	3	336	15	4	238	14	3	1189	247	87	91	425	839	315	35	1189	44	14,5	296
Samtliga mjölkbutiker	418	3,32	443	934	941	1126	3444	719	22	1	579	33	7	819	66	20	749	45	4	3061	658	221	224	1103	2146	820	99	3065	108	13,9	572
II. Icke butiksinnehavare:																															
Lantbor å Kungstorget	—	3,40	29	51	29	80	191	39	—	—	82	3	—	26	1	—	39	1	—	191	40	4	10	54	120	54	19	191	2	17,8	39
» » Masthuggstorget	—	3,31	27	53	30	62	172	40	2	—	42	1	—	34	—	—	50	2	—	172	67	3	2	72	118	46	8	172	1	16,7	35
» » Kusttorget	—	3,36	11	21	16	31	79	15	—	—	12	—	—	26	1	—	25	—	—	79	34	4	5	43	36	34	9	79	—	20,0	15
» » Olskrokstorget	—	3,58	6	12	9	45	72	6	1	—	18	—	—	16	3	—	25	3	—	72	32	4	1	37	28	40	4	72	—	17,5	18
» » Skanstorget	—	3,38	10	9	15	20	54	12	—	—	7	—	—	12	1	—	21	1	—	54	18	3	6	27	23	27	4	54	2	16,4	9
» » Landalatorget	—	3,30	12	11	5	24	52	8	—	—	10	—	—	11	—	—	23	—	—	52	24	3	1	28	36	11	5	52	1	14,7	18
» » Stigbergstorget	—	3,43	4	7	8	18	37	19	—	—	4	—	—	8	—	—	6	—	—	37	8	2	—	10	17	15	5	37	—	20,4	4
» » gator	—	3,30	6	12	7	8	33	18	1	—	10	2	—	—	—	—	2	—	—	33	—	1	—	1	17	13	3	33	—	15,3	3
Samtliga lantbor	—	3,38	105	176	119	290	690	157	4	—	185	6	—	133	7	—	191	7	—	690	223	24	25	272	393	240	57	690	6	17,3	141
Samtl. ovanstående mjölkförsäljare	—	3,33	548	1110	1060	1416	4134	876	26	1	764	39	7	952	73	20	940	52	4	3751	881	245	249	1375	2539	1060	156	3755	114	14,5	713

Tab. 7. Översikt av födda i Göteborg år 1911, med fördelning på månader.

	Levande födda					Dödfödda					Summa födda	Därav oäkta
	äкта		oäkta		tillsam- mans	äкта		oäkta		tillsam- mans		
	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.	m.	kv.			
Januari	142	168	29	30	369	4	1	—	—	5	374	59
Februari	157	136	26	40	359	5	5	1	1	12	371	68
Mars	158	147	33	40	378	2	—	2	3	7	385	78
April	142	146	39	25	352	7	—	2	2	11	363	68
Maj	154	141	34	34	363	6	3	3	2	14	377	73
Juni	136	139	46	35	356	3	2	2	1	8	364	84
Juli	144	157	41	30	372	4	2	—	2	8	380	73
Augusti	163	153	25	33	374	5	1	1	2	9	383	61
September	146	156	36	36	374	8	3	—	4	15	389	76
Oktober	154	144	32	42	372	3	3	4	1	11	383	79
November	135	130	33	30	328	1	1	—	—	2	330	63
December	149	156	40	20	365	3	2	3	—	8	373	63
Hela året	1,780	1,773	414	395	4,362	51	23	18	18	110	4,472	845

Tab. 8. Översikt av födda i Göteborg år 1911, med fördelning på församlingar.

	Levande födda					Dödfödda				
	äкта		oäkta		tillsam- mans	äкта		oäkta		tillsam- mans
	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.	m.	kv.	
Domkyrkan	88	71	50	49	258	2	1	—	2	5
Vasa	197	232	46	51	526	5	2	5	2	14
Kristine	101	95	26	14	236	1	1	2	4	8
Haga	123	99	31	37	290	7	—	1	—	8
Annedal	174	186	36	52	448	5	1	—	2	8
Masthugget	175	155	55	36	421	7	—	3	1	11
Oskar Fredrik	309	299	65	43	716	10	9	3	—	22
Karl Johan	227	229	28	40	524	6	3	1	4	14
Gamlestaden	189	204	43	45	481	5	4	2	2	13
Lundby	185	192	34	28	439	3	2	1	1	7
Garnison	7	8	—	—	15	—	—	—	—	—
Tyska	5	3	—	—	8	—	—	—	—	—
Hela året	1,780	1,773	414	395	4,362	51	23	18	18	110

Tab. 9. Befolkningens rörlighet i varje av Göteborgs stads församlingar år 1911.

	Folkmängd 31/12 1910*)	Ingångna äktenskap	Levande födda		Döda	Överskott av			Folkmängd 31/12 1911
			alla	därav öäkta		levande födda + och döda -	Inflyttade + och utflyttade -		
Domkyrkan.....	14,340	129	258	99	186	+ 72	+ 284	14,696	
Vasa	25,332	183	526	97	435	+ 91	+ 299	25,722	
Kristine	10,886	79	236	40	171	+ 65	- 28	10,923	
Haga	13,170	89	290	68	177	+ 113	+ 153	13,436	
Annedal	16,491	114	448	88	210	+ 238	+ 276	17,005	
Masthugget	12,834	93	421	91	209	+ 212	+ 205	13,251	
Oskar Fredrik	24,579	193	716	108	278	+ 438	+ 436	25,453	
Karl Johan	19,690	107	524	68	279	+ 245	- 130	19,805	
Gamlestaden	13,902	101	481	88	156	+ 325	+ 93	14,320	
Lundby	14,071	78	439	62	154	+ 285	-	14,356	
Garnison	839	1	15	-	5	+ 10	+ 16	865	
Tyska	878	5	8	-	6	- 2	- 19	861	
Summa	167,012	1,172	4,362	809	2,266	+ 2,092	+ 1,585	170,693	

*) Stämmer icke med uppgiften i föregående årsredogörelse på grund af senare inkomna uppgifter, grundade på företagen folkräkning.

Tab. 10. Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrivna i Göteborg åren 1907—1911.

	År	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	
Döda inom staden på 1,000 inne- vånare för år räknat	1907	13.3	17.1	14.9	13.4	16.1	16.5	12.4	14.2	8.9	8.7	11.2	11.8	13.7
	1908	13.9	20.8	16.9	14.2	16.4	11.7	11.8	14.3	10.5	14.9	9.6	11.9	14.3
	1909	12.6	14.9	13.3	16.6	12.0	11.2	14.7	10.9	8.0	10.6	11.0	10.9	17.5
	1910	13.9	14.7	14.0	19.5	16.5	13.5	15.7	11.2	12.2	10.3	10.2	15.4	14.1
	1911	12.3	10.4	10.9	13.6	11.5	11.4	10.4	8.4	9.9	6.9	9.5	10.5	10.8
Medeltal 1907—1911	13.2	15.6	14.0	15.5	14.5	12.9	13.0	11.8	9.9	10.3	10.3	12.1	14.1	
Alla döda bland här kyrkoskrivna	1907	2,253	241	209	186	225	233	182	205	135	122	161	164	190
»	1908	2,404	289	238	203	235	163	177	209	164	215	140	172	199
»	1909	2,226	210	192	236	174	161	214	182	130	152	172	155	248
»	1910	2,459	205	200	279	241	213	235	170	187	156	152	219	202
»	1911	2,084	174	182	228	194	191	175	141	167	116	159	176	181

Tab. 11. Dödligheten inom Göteborg år 1911 för olika stadsdelar bland mantalsskrivna befolkningen.

	Stadsdel	Antal innevånare	Antal döda	Döda pr mille
1	Nordstaden.....	4,911	75	15.3
2	Sydstaden	9,870	119	12.1
3	Masthugget m. m.	16,664	143	8.3
4	Haga	13,084	158	12.1
5	Annedal med Änggården	9,749	116	11.9
6	Landala och Gibraltar (utom fattighusen).....	8,839	117	13.2
7	13:de och 14:de rotarna m. m.	13,143	111	8.4
8	15:de roten m. m.	6,080	73	12.0
9	Stampen och Gullbergsvass	5,964	68	11.4
10	Olskroken m. m.	14,024	141	10.1
11	Masthuggsbergen	25,847	277	10.7
12	Majorna	21,664	312	14.4
13	Lundby	13,944	117	8.3
14	Fattighusen.....	1,582	216	136.5
	Summa	165,365	2,043	—

Tab. 12. Översikt av meteorologiska observationerna i Göteborg år 1911.

	År	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	Septemb.	Oktober	November	December
Temperatur C. 1911, absolut maximum	+28.5	+8.0	+7.0	+15.0	+23.0	+27.5	+28.0	+28.5	+28.0	+20.0	+13.5	+11.1	+7.5
» » » » minimum	-10.0	-10.0	-7.0	-6.5	-6.5	+3.5	+6.0	+9.0	+9.0	+4.0	-2.5	-6.5	-6.0
» » » » medeltal.....	+8.89	+1.4	+1.1	+2.8	+6.3	+14.3	+15.3	+17.6	+18.3	+13.9	+7.3	+5.2	+3.2
» » » » medeltal åren 1859—1900	+7.25	-0.7	-0.9	+0.7	+5.4	+10.4	+15.0	+16.8	+15.9	+12.7	+7.8	+3.6	+0.3
Nederbörd 1911, millimeter	872.2	80.9	111.3	30.1	57.2	25.5	58.6	45.8	37.5	53.9	139.4	144.5	87.5
» » » » medeltal millimeter åren 1860—1900	778.6	66.3	50.8	52.7	41.3	50.4	54.9	71.8	94.6	80.1	80.6	66.0	69.1
Relativ fuktighet 1911, medeltal %.....	74	84	82	75	73	60	64	65	63	74	81	84	86
Barometern i millimeter 1911.....	758.8	763.3	756.0	759.1	756.6	762.0	758.7	761.3	759.3	758.0	758.6	754.1	758.6

Tab. 13. Sammandrag öfver de epidemiska sjukdomarna i Göteborg år 1911.

	Januari	Februari	Mars	April	May	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa
Difteri	137	65	102	81	68	88	80	69	137	124	121	115	1,187
Strypsjuka	5	5	2	2	4	1	2	—	2	5	5	4	37
Skarlakansfeber	21	15	17	12	9	7	6	11	27	22	26	17	190
Nervfeber	8	5	7	3	7	4	9	4	15	26	9	5	102
Barnsängsfeber	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	3
Barnförlamning	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	11	14	30
Epidemisk hjärnfeber	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Malaria	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beri-beri	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1

Tab. 14. Översikt av smittosamma sjukdomar i Göteborg åren 1902—1911.

	1902		1903		1904		1905		1906		1907		1908		1909		1910		1911	
	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde
Smittkoppor ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mässling	2	—	3,052	173	4	—	31	—	1,048	28	536	23	345	21	1,104	41	1,067	74	375	18
Skarlakansfeber	1,074	49	649	34	142	13	193	7	330	8	443	13	319	7	166	10	137	7	190	6
Fläcktyfus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarmtyfus	55	11	122	11	112	3	234	20	139	13	77	8	305	30	152	13	114	9	102	9
Rödsot	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—
Pässjuka	200	—	115	—	18	—	9	—	318	—	153	—	21	—	40	—	21	—	74	—
Influensa	1,333	9	413	1	1,299	7	853	4	521	2	1,233	5	2,349	30	500	5	1,178	8	741	3
Kikhosta	622	50	119	12	466	32	737	52	249	28	438	20	594	52	568	28	642	39	339	20
Difteri	101	9	68	12	106	15	163	13	199	15	236	16	484	34	453	25	974	46	1,187	44
Strypsjuka	41	6	25	1	25	—	39	4	47	9	50	13	73	12	57	10	45	7	37	3
Akut barnförlamning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	2	2	—	—	—	2	—	30	5

Tab. 15. Sammandrag över sjukligheten i Göteborg 1911, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Sjukdomar		Under 2 år	Vänst. 2 till 7 år	Från 7 till 15 år	Från 15 till 60 år	Över 60 år	Summa	Staden inom Vallgraven samt Pustervik	13:de och 14:de rotarna, Hagaheden m. m. väster om Södra landsvägen	Haga, Annedal, Landala och Västra Brandala	Majorna och Mashuggel väster om Oliveålsbäcken	Gamlestaden, Stampen, Burgården, 15:de roten m. m.	Lundby	Okänd postad
1	Vattenkoppor. <i>Varicellæ</i>	61	—	30	6	—	168	11	18	34	84	17	4	—
2	Mässling. <i>Morbilli</i>	90	—	82	15	—	375	7	10	68	156	58	76	—
3	Skarlakansfeber. <i>Scarlatina</i>	6	—	34	3	—	101	2	2	28	63	5	1	—
4	Rash. <i>Roseola febrilis</i>	36	—	101	42	1	279	28	22	56	135	25	13	—
5	Feber av obestämd art. <i>Febricula</i>	1	—	2	2	—	6	—	—	2	2	—	—	—
6	Nervfeber. <i>Typhus abdominalis</i>	1	—	8	46	2	63	1	2	9	29	—	22	—
7	Inhemsk kolera. Barnkolera. <i>Cholera nostras et Cholera infantum</i>	2	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—
8	Rödsot. <i>Dysenteria</i>	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—
9	Pässjuka. <i>Parotitis</i>	5	—	29	10	1	74	6	3	8	40	16	1	—
10	Influensa. <i>Influenza epidemica</i>	6	—	70	573	63	741	35	15	151	353	142	44	1
11	Kikhosta. <i>Pertussis</i>	134	—	27	4	1	339	10	10	40	231	21	27	—
12	Difteri. <i>Diphtheria</i>	43	—	208	61	—	560	14	4	110	205	31	177	19
13	Strypsjuka. <i>Croup</i>	12	—	3	2	—	49	5	3	8	22	2	8	1
14	Ros. <i>Erysipelas</i>	9	—	6	70	26	113	1	2	44	51	5	10	—
15	Varfeber. <i>Pyæmia</i>	1	—	2	1	—	4	—	—	2	2	—	—	—
16	Barnsängsfeber. <i>Febris puerperalis</i>	—	—	—	2	—	2	—	—	2	—	—	—	—
17	<i>Ulcus venereum simplex</i>	—	—	—	3	—	3	2	—	—	1	—	—	—
18	Dröppel. <i>Gonorrhoea</i>	1	—	2	29	1	37	2	—	8	22	2	1	2
19	Beri-beri	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—
20	Epidemisk hjärnfeber. <i>Meningitis cerebro-spinalis epidemica</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21	Barnförlamning. <i>Poliomyelitis anterior acuta</i>	9	—	—	—	—	16	—	—	2	13	1	—	—
22	<i>Syphilis</i>	—	—	—	9	1	10	—	—	1	8	—	—	1
23	Fyllerigalenskap. <i>Delirium tremens</i>	—	—	—	21	3	24	3	—	5	14	—	1	1
24	Hjärt- och hjärtsäcksinflammation. <i>Endo- et Pericarditis</i>	—	—	9	13	—	25	2	2	10	8	1	2	—
25	Luftstrupskatarr. <i>Laryngitis catarrhalis</i>	17	—	22	114	6	192	12	24	55	83	15	3	—
26	Lungkatarr. <i>Bronchitis</i>	1,139	1,020	562	1,246	434	4,413	178	116	1,093	2,044	445	537	—
27	Lunginflammation. <i>Pneumonia</i>	92	—	54	128	47	418	17	4	124	196	38	38	1
28	Lungsäcksinflammation. <i>Pleuritis</i>	—	—	30	62	5	115	3	2	30	67	6	7	—
29	Halsfluss. <i>Angina tonsillaris</i>	44	—	383	658	12	1,360	82	73	401	528	159	116	1
30	Akut magkatarr. <i>Gastritis acuta</i>	52	—	55	273	36	499	37	24	109	230	68	31	—
31	Akut tarmkatarr. <i>Enteritis et colitis</i>	855	—	135	808	222	2,482	118	37	535	1,168	371	252	1
32	Blindtarmsinflammation. <i>Typhlitis, Perityphlitis</i>	—	—	13	99	5	124	14	4	39	54	6	6	1
33	Bukhinneinflammation. <i>Peritonitis</i>	1	—	1	11	2	18	—	—	3	11	4	—	—
34	Blåskatarr. <i>Cystitis</i>	—	—	12	69	22	110	4	2	18	54	17	15	—
35	Njurinflammation. <i>Nephritis</i>	—	—	24	68	8	114	6	2	35	60	9	1	1
36	Muskelreumatism. <i>Rheumatismus muscularis</i>	—	—	30	427	109	570	60	13	88	330	70	9	—
37	Reumatisk feber. <i>Rheumatismus articularis</i>	—	—	34	194	17	257	19	4	74	117	20	23	—
38	<i>Erythema multiforme</i>	—	—	4	10	1	19	2	2	4	8	3	—	—
39	Knölros. <i>Erythema nodosum</i>	—	—	23	22	—	71	4	1	23	30	6	7	—
40	Nässelutslag. <i>Urticaria</i>	10	—	8	19	4	57	4	2	12	22	11	6	—
41	Bältros. <i>Herpes Zoster</i>	—	—	3	35	21	59	3	1	21	16	6	12	—
42	Förgiftningssjukdom. <i>Intoxicatio</i>	1	—	—	5	—	6	—	—	2	1	—	—	3
43	<i>Icterus neonatorum</i>	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
44	Gulsot. <i>Icterus catarrhalis</i>	—	—	7	8	1	26	1	1	3	19	—	2	—
	Summa	2,629	3,041	2,013	5,170	1,051	13,904	693	405	3,259	6,479	1,583	1,452	33

Tab. 16. Gångse sjukdomar i Göteborg år 1904 fördelade på månader, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.

	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Alla
1 Vattenkoppor. <i>Varicellæ</i>	18	18	61	16	14	7	3	—	3	10	10	8	168
2 Mässling. <i>Morbilli</i>	64	28	77	27	31	60	20	7	3	6	29	16	375
3 Skarlakansfeber. <i>Scarlatina</i>	5	10	12	7	7	5	5	6	15	6	17	6	101
4 Rash. <i>Roseola febrilis</i>	70	70	55	21	28	22	11	4	1	3	—	2	279
5 Feber av obestämd art. <i>Febricula</i>	1	—	—	—	—	1	—	—	4	—	—	—	6
6 Nervfeber. <i>Typhus abdominalis</i>	5	—	9	—	4	1	5	4	8	18	7	1	63
7 Inhemsk kolera. Barnkolera. <i>Cholera nostras et Cholera infantum</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
8 Rödsot. <i>Dysenteria</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
9 Pässjuka. <i>Parotitis</i>	1	—	5	3	8	2	1	—	1	3	15	35	74
10 Influensa. <i>Influenza epidemica</i>	81	150	140	104	34	11	3	—	3	8	77	125	741
11 Kikhosta. <i>Pertussis</i>	37	30	17	37	28	37	24	14	12	15	39	49	339
12 Difteri. <i>Diphtheria</i>	66	30	32	41	38	30	31	42	88	57	61	43	560
13 Strypsjuka. <i>Croup</i>	6	—	3	5	7	6	1	1	3	8	3	1	49
14 Ros. <i>Erysipelas</i>	7	—	12	9	7	9	6	9	10	19	13	6	113
15 Varfeber. <i>Pyæmia</i>	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	—	4
16 Barnsängsfeber. <i>Febris puerperalis</i>	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	2
17 <i>Ulcus venereum simplex</i>	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	3
18 Dröppel. <i>Gonorrhoea</i>	4	—	1	2	4	2	2	3	3	6	3	2	37
19 Beri-beri	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
20 Epidemisk hjärnfeber. <i>Meningitis cerebro-spinalis epidemica</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21 Barnförlamning. <i>Poliomyelitis acuta</i>	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	7	6	16
22 <i>Syphilis</i>	1	—	—	1	—	—	1	—	1	2	2	—	10
23 Fyllerigalenskap. <i>Delirium tremens</i>	4	—	—	1	1	4	—	2	1	1	4	4	24
24 Hjärt- och hjärtsäcksinflammation. <i>Endo- et Pericarditis</i>	4	—	5	—	—	3	1	—	1	4	4	2	25
25 Luftstrupskatarr. <i>Laryngitis catarrhalis</i>	16	—	16	23	24	9	6	14	9	13	13	21	192
26 Lungkatarr. <i>Bronchitis</i>	505	500	528	468	354	235	144	212	224	295	521	427	4,413
27 Lunginflammation. <i>Pneumonia</i>	41	—	29	47	38	26	24	25	24	29	47	42	418
28 Lungsäcksinflammation. <i>Pleuritis</i>	11	—	14	18	13	12	3	7	5	10	6	8	115
29 Halsfluss. <i>Angina tonsillaris</i>	122	110	107	106	127	63	81	98	139	112	180	111	1,360
30 Akut magkatarr. <i>Gastritis acuta</i>	42	—	40	35	20	37	28	92	70	27	44	35	499
31 Akut tarmkatarr. <i>Enteritis et colitis</i>	128	110	145	125	173	227	180	532	331	199	173	153	2,482
32 Blindtarmsinflammation. <i>Typhlitis, Perityphlitis</i>	8	—	16	7	9	13	12	15	11	8	9	9	124
33 Bukhinneinflammation. <i>Peritonitis</i>	—	—	1	3	1	4	3	2	1	—	2	1	18
34 Blåskatarr. <i>Cystitis</i>	10	—	8	10	13	9	8	13	7	6	14	8	110
35 Njurinflammation. <i>Nephritis</i>	6	—	15	8	10	9	3	11	7	12	15	13	114
36 Muskelreumatism. <i>Rheumatismus muscularis</i>	48	—	69	61	44	25	35	50	36	43	55	51	570
37 Reumatisk feber. <i>Rheumatismus articularis</i>	27	—	38	16	25	15	13	25	12	19	24	21	257
38 <i>Erythema multiforme</i>	1	—	2	2	1	2	5	1	1	—	2	1	19
39 Knölros. <i>Erythema nodosum</i>	4	—	15	6	3	5	3	5	4	6	8	5	71
40 Nässelutslag. <i>Urticaria</i>	3	—	8	3	3	3	2	7	10	6	4	3	57
41 Bältros. <i>Herpes Zoster</i>	4	—	8	5	7	7	4	6	4	2	3	5	59
42 Förgiftningssjukdom. <i>Intoxicatio</i>	—	—	3	—	—	—	1	1	—	1	—	—	6
43 Gulsot. <i>Icterus catarrhalis</i>	5	—	2	—	—	4	—	2	2	2	5	1	26
44 <i>Icterus neonatorum</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	1,355	1,315	1,494	1,219	1,077	906	669	1,212	1,058	958	1,420	1,221	13,904

Tab. 17. Dödsorsakerna år 1911 bland i Göteborg kyrkoskriftnom och utom staden avlidna (efter ålder och kön).

Dödsorsakens benämning (Siffrorna hänvisa till år 1911 gällande dödsorsaksnomenklatur)	De avlidnas levnadsålder												Summa			Dödsorsakens benämning									
	0-6		6-12		1-5		5-10		10-15		15-20	20-40		40-60			60-80		Över 80 år		Okänd ålder	Man-kön	Kvinn-kön	Båda	
	mån.	kv.	mån.	kv.	mån.	kv.	mån.	kv.	mån.	kv.	mån.	kv.	mån.	kv.	mån.		kv.	mån.	kv.	mån.	kv.				
I. Bildningsfel och medfödda sjukdomar.																									
3. Missfoster och bildningsfel. <i>Monstrum et vitium primæ conformationis</i>	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	Missfoster och bildningsfel.
4. Medfödd svaghet. <i>Debilitas congenita</i>	46	29	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	46	30	76	Medfödd svaghet.	
5. Bristande lungutvidgning. <i>Atelectasis pulmonum</i>	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Bristande lungutvidgning.	
6. Medfödd syfilis. <i>Syphilis congenita</i>	2	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6	8	Medfödd syfilis.	
7. Övriga medfödda sjukdomar. <i>Alii morbi congeniti</i>	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	4	Övriga medfödda sjukdomar.	
Summa	53	36	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	39	92		
II. Ålderdomssjukdomar.																									
8. Ålderdomsavtyning. <i>Marasmus senilis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	52	30	88	—	—	65	140	205	Ålderdomsavtyning.
9. Ålderdomsbrand. <i>Gangræna senilis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	1	7	—	—	4	8	12	Ålderdomsbrand.
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	53	31	95	—	—	69	148	217	
III. Akuta infektionssjukdomar.																									
11. Mässling. <i>Morbilli</i>	1	1	3	1	7	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	7	18	Mässling.	
12. Skarlakansfeber. <i>Scarlatina</i>	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	6	Skarlakansfeber.	
14. Tarmtyfus. <i>Febris typhoides</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	5	Tarmtyfus.	
17. Inhemsk kolera. Barnkolera. <i>Cholera nostras. Cholera infantum</i>	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	5	Inhemsk kolera. Barnkolera.	
19. Kikhosta. <i>Pertussis</i>	—	4	2	3	4	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	12	20	Kikhosta.	
20. Influensa. <i>Influenza epidemica</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Influensa.	
21. Difteri. <i>Diphtheria</i>	1	1	1	2	11	14	5	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	26	44	Difteri.	
22. Strypsjuka. <i>Laryngitis pseudomembranacea (Croup)</i>	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	Strypsjuka.	
23. Varfeber. <i>Pyæmia. Septichæmia</i>	1	2	—	1	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	14	21	Varfeber.	
24. Barnsängsfeber. <i>Sepsis puerperalis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	Barnsängsfeber.	
25. Ros. <i>Erysipelas</i>	3	2	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	10	13	Ros.	
26. Stelkramp. <i>Tetanus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	Stelkramp.	
Summa	6	12	8	11	25	30	8	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63	87	150		

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De avlidnas levnadsålder										Summa			Dödsorsakernas benämning												
	0-6 mån.		6-12 mån.		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år	20-40 år	40-60 år		60-80 år	Över 80 år	Okänd ålder	Man-kön	Kvinn-kön	Båda						
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.		kv.	m.	kv.									
IV. Kroniska infektionssjukdomar.																										
32. Tuberkelsjukdom. <i>Tuberculosis:</i>																					<i>Kroniska infektionssjukdomar.</i>					
a) Lungsot. <i>Tuberculosis v. phthisis pulmonum</i>	2	1	5	1	6	7	3	1	4	18	29	68	99	31	31	17	8	1	—	—	—	155	186	341	Tuberkelsjukdom.	
b) Hjärttuberkulos. <i>Tuberculosis cerebri. Meningitis tuberculosa</i>	1	1	3	3	15	17	3	6	1	1	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	26	30	56	a) Lungsot.	
c) Ben- och ledgångstuberkulos. <i>Tuberculosis ossium et articulationum</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	4	3	7	b) Hjärttuberkulos.	
d) Tuberkulos i andra organ samt allmän tuberkulos. <i>Tuberculosis aliorum organorum et t. universalis</i>	—	—	2	1	4	5	—	1	—	2	3	3	3	1	1	—	1	—	—	—	—	12	17	29	c) Ben- och ledgångstuberkulos.	
33. Syfilis. <i>Syphilis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	1	2	3	d) Tuberkulos i andra organ samt allmän tuberkulos.	
36. Strålsvamp. <i>Actinomyces</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	Syfilis.
Summa	3	2	10	5	25	29	6	9	6	21	32	72	105	36	34	18	11	1	—	—	—	198	239	437	Strålsvamp.	
V. Konstitutionella sjukdomar.																										
39. Engelska sjukan. <i>Rachitis</i>	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	8	<i>Konstitutionella sjukdomar.</i>
41. Andra konstitutionella sjukdomar. <i>Aliæ cachexiæ</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	2	1	4	2	4	—	—	—	—	6	10	16	Engelska sjukan.	
Summa	—	—	—	1	—	3	—	—	—	1	—	2	2	1	4	2	4	—	—	—	—	6	14	20	Andra konstitutionella sjukdomar.	
VI. Kroniska förgiftningssjukdomar.																										
44. Kronisk alkoholsjukdom. <i>Alcoholismus chronicus. Delirium tremens</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	6	—	6	<i>Kroniska förgiftningssjukdomar.</i>	
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	6	—	6	Kronisk alkoholsjukdom.	
VII. Sinnessjukdomar.																										
46. Sinnessjukdom. <i>Insania</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6	5	1	4	6	—	1	—	12	14	26	<i>Sinnessjukdomar.</i>
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6	5	1	4	6	—	1	—	12	14	26	Sinnessjukdom.

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De avlidnas levnadsålder															Summa			Dödsorsakernas benämning						
	0-6 mån.		6-12 mån.		1-5 år		5-10 år		10-15 år	15-20 år	20-40 år		40-60 år		60-80 år		Över 80 år	Okänd ålder		Man-kön	Kvinn-kön	Båda			
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.					kv.		
VIII. Nervsystemets sjukdomar.																									
47. Hjärnslag. Hjärnuppmykning. <i>Hæmorrhagia cerebri et meningum. Emollitio cerebri</i>	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	33	62	Hjärnslag. Hjärnuppmykning.	
48. Hjärn- och hjärnhinneinflammation. <i>Encephalitis et meningitis. Abscessus cerebri</i>	1	—	1	2	3	2	—	1	—	1	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—	11	11	22	Hjärn- och hjärnhinneinflammation.	
49. Inflammation i ryggmärgen och dess hinnor. <i>Myelitis et meningitis spinalis acuta et chronica</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	Inflammation i ryggmärgen och dess hinnor.
50. Ryggmärgstvinsot. <i>Tabes dorsalis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	Ryggmärgstvinsot.	
51. Fallandesot. <i>Epilepsia</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	Fallandesot.
52. Eklampsi. <i>Eclampsia</i>	1	—	2	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	6	4	10	Eklampsi.	
53. Konvulsioner. <i>Convulsiones</i>	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	Konvulsioner.	
54. Sockersjuka. <i>Diabetes mellitus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	7	21	Sockersjuka.	
55. Andra sjukdomar i nervsystemet. <i>Alii systematis nervosi morbi</i>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	5	Barnförlamning.	
Summa	3	3	4	7	8	5	—	2	—	4	—	6	2	22	16	17	27	4	7	—	68	70	138	Andra sjukdomar i nervsystemet.	
X. Öronsjukdomar.																									
56. Öroninflammation. <i>Otitis</i>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	Öroninflammation.
Summa	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	
XI. Cirkulationsorganens sjukdomar.																									
58. Hjärtinflammation. <i>Endocarditis. Myocarditis. Pericarditis</i>	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	12	26	Hjärtinflammation.
59. Fetthjärta. <i>Cor adiposum</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3	3	6	Fetthjärta.	
60. Organiskt hjärtfel. <i>Vitium organicum cordis</i>	—	—	—	—	—	—	—	3	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	59	90	Organiskt hjärtfel.	
61. Hjärtförlamning. <i>Paralysis cordis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	13	8	21	Hjärtförlamning.	
62. Pulsåderinflammation. <i>Endarteritis chronica</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	1	29	30	4	6	—	42	37	79	Pulsåderinflammation.	
63. Pulsåderbräck. <i>Aneurysma</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	1	Pulsåderbräck.
65. Blodpropp. <i>Thrombosis. Embolia</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	7	14	—	3	—	7	22	29	Blodpropp.
66. Andra sjukdomar i blodomloppsorganen. <i>Alii organorum circulationis morbi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Summa	—	—	—	—	—	1	—	3	5	3	1	2	11	15	34	24	57	88	7	19	—	117	156	273	Andra sjukdomar i blodomloppsorganen.

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakens benämning	De avlidnas levnadsålder										Summa			Dödsorsakens benämning										
	0—6 mån.		6—12 mån.		1—5 år		5—10 år		10—15 år		15—20 år	20—40 år	40—60 år		60—80 år	Över 80 år	Okänd ålder	Man-kön	Kvinn-kön	Båda				
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.		kv.	m.	kv.							
XII. Andningsorganens sjukdomar.																								
67. Strupsjukdom. <i>Morbus laryngis</i>	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	2	4	Strupsjukdom.		
68. Ödem i struphuvudet. <i>Oedema laryngis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Ödem i struphuvudet.		
69. Lungsäcksinflammation. <i>Pleuritis. Empyema</i> ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Lungsäcksinflammation.		
70. Akut luftrörsinflammation. <i>Bronchitis acuta</i>	7	15	10	9	9	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	32	58	Akut luftrörsinflammation.			
71. Kronisk luftrörsinflammation. <i>Bronchitis chronica</i>	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	5	16	Kronisk luftrörsinflammation.			
72. Blodträngning och ödem i lungorna. <i>Hyperæmia et oedema pulmonum</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	Blodträngning och ödem i lungorna.		
74. Lungemfysem. Bröstkramp. <i>Emphysema pulmonum. Asthma</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Lungemfysem. Bröstkramp.		
75. Lunginflammation. <i>Pneumonia acuta</i>	7	8	11	3	15	18	1	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	75	76	151	Lunginflammation.			
77. Lungbrand. <i>Gangræna pulmonum</i>	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Lungbrand.			
78. Andra sjukdomar i andningsorganen, <i>Alii organorum respirationis morbi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Andra sjukdomar i andningsorganen.		
Summa	16	24	24	12	25	22	1	3	2	1	10	3	10	9	24	32	7	10	—	—	119	118	237	
XIII. Matsmältningsorganens sjukdomar.																								
79. Inflammation i mun och svalg. <i>Stomatitis. Glossitis. Pharyngitis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Inflammation i mun och svalg.	
80. Förträngning av matstrupen. <i>Stricture œsophagi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Förträngning av matstrupen.		
81. Akut inflammation i magen och tarmarna. <i>Gastritis, enteritis et colitis acuta</i>	19	13	7	4	2	3	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	28	23	51	Akut inflammation i magen och tarmarna.			
82. Kronisk inflammation i magen och tarmarna. <i>Gastritis, enteritis et colitis chronica</i>	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	—	—	3	9	12	Kronisk inflammation i magen och tarmarna.		
83. Blindtarmsinflammation. <i>Typhlitis. Perityphlitis</i>	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	1	2	—	—	6	4	10	Blindtarmsinflammation.		
84. Magsår. <i>Ulcus ventriculi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	5	8	Magsår.		
85. Tarmhinder. <i>Ileus</i>	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	Tarmhinder.		
86. Tarmbräck. <i>Hernia intestinalis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Tarmbräck.		
87. Bukhinneinflammation. <i>Peritonitis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	1	—	—	2	3	5	Bukhinneinflammation.		
89. Leversjukdom. <i>Morbus hepatis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	4	10	Leversjukdom.		
90. Gallsten. <i>Cholelithiasis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	6	Gallsten.		
91. Andra sjukdomar i matsmältningsorganen, <i>Alii organorum digestionis morbi</i>	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Andra sjukdomar i matsmältningsorganen.		
Summa	22	17	8	5	2	4	1	4	—	1	4	4	12	10	12	16	1	2	—	—	62	63	125	

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakens benämning	De avlidna										Summa			Dödsorsakens benämning		
	Levnadsålder					Man- køn	Kvinn- køn	Båda								
	0-6 mån.	6-12 mån.	1-5 år	5-10 år	10-15 år				15-20 år	20-40 år	40-60 år	60-80 år	Över 80 år		Okänd ålder	
XIV. Urinorganens sjukdomar.													<i>Urinorganens sjukdomar.</i>			
92. Akut njurinflammation. <i>Nephritis acuta</i>	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	5	4	9	Akut njurinflammation.
93. Kronisk njurinflammation. <i>Nephritis chronica</i> ...	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	22	49	Kronisk njurinflammation.
94. Uremi. <i>Uræmia</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	Uremi.
95. Urinblåseinflammation. <i>Cystitis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	Urinblåseinflammation.
96. Blåskörtelsjukdom. <i>Morbus prostaticæ</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	Blåskörtelsjukdom.
98. Njur- och blåsesten. <i>Lithiasis renalis et vesicalis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Njur- och blåsesten.
99. Andra sjukdomar i urinorganen. <i>Alii organorum uropoëticorum morbi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	Andra sjukdomar i urinorganen.
Summa	1	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	41	28	69	
XV. Kvinnliga könsorganens sjukdomar.													<i>Kvinnliga könsorganens sjukdomar.</i>			
102. Missfall och svår barnsbörd. <i>Abortus et partus difficilis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	Missfall och svår barnsbörd.
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	
XVI. Rörelseorganens och bensystemets sjukdomar.													<i>Rörelseorganens och bensystemets sjukdomar.</i>			
105. Ledgångsinflammation. <i>Arthritidis Synovitis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	Ledgångsinflammation.
106. Beninflammation. <i>Ostitis. Osteomyelitis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	7	Beninflammation.
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	10	
XVII. Hud- och bindvävssjukdomar.													<i>Hud- och bindvävssjukdomar.</i>			
109. Bulnad. <i>Phlegmone. Abscessus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	Bulnad.
111. Andra hud- och bindvävssjukdomar. <i>Alii systematici cutanei et telæ connexivæ morbi</i>	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	Andra hud- och bindvävssjukdomar.
Summa	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakens benämning	De avlidna										Levnadsålder						Summa			Dödsorsakens benämning
	0-6 mån.		6-12 mån.		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år	20-40 år	40-60 år	60-80 år	Över 80 år	Okänd ålder	Man-kön	Kvinn-kön	Båda	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		
XVIII. Svulster.																				
112. Kräfta. <i>Cancer</i> :																				
a) Kräfta i magsäcken. <i>Cancer ventriculi</i>																	34	27	61	a) Kräfta i magsäcken.
b) » i bröstkörteln. <i>Cancer mammae</i>																		19	19	b) » i bröstkörteln.
c) » i livmodern. <i>Cancer uteri</i>																		16	16	c) » i livmodern.
d) » i andra organ. <i>Cancer aliorum organorum</i>																	21	39	60	d) » i andra organ.
113. Särkom. <i>Sarcoma</i>						1											1	7	8	Sarkom.
114. Svulster av andra slag. <i>Tumores alii</i>						1	2										7	10	17	Svulster av andra slag.
Summa						2	2										63	118	181	
XIX. Våldsam död.																				
115. Olyckshändelse eller våda. <i>Casus mortiferi</i> :																				
1. Drunkning. <i>Submersio</i>							6		1								20	2	22	1. Drunkning.
3. Förbränning. <i>Ambustio. Combustio</i>						3	2										6	6	12	3. Förbränning.
6. Kvävning. Ihjälliggning. <i>Suffocatio</i>	1			1													1	1	2	6. Kvävning. Ihjälliggning.
7. Krossning och brottskador. <i>Contusio. Laceratio. Fractura</i> :																				
b) Järnvägsskada.....																	2		2	b) Järnvägsskada.
b ¹) Spårvägsskada.....																	1		1	b ¹) Spårvägsskada.
c) Maskinskada.....																	2		2	c) Maskinskada.
d) Fall.....						6	2										14	5	19	d) Fall.
e) Andra kross- och brottskador.....							1										3	2	5	e) Andra kross- o. brottsk.
8. Sår. <i>Vulnus</i> :																				
Skottsår i benet. <i>Sclopetaria femoris</i>																	1		1	8. Sår. Skottsår i benet.
9. Akut förgiftning. <i>Intoxicatio acuta</i> :																				
g) Andra akuta förgiftningar (av sublimat)...																		1	1	g) andra akuta förgiftningar.
10. Andra olyckshändelser. <i>Alii casus mortiferi</i>	1																1		1	10. Andra olyckshändelser.
Transport	2			1	9	5	6		1								51	17	68	

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakens benämning	De avlidna												Summa			Dödsorsakens benämning									
	0-6 mån.		6-12 mån.		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år	40-60 år	60-80 år		Öfver 80 år	Okänd ålder	Man-kön	Kvinn-kön	Båda				
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.													
Transport	2	—	—	1	9	5	6	—	1	—	2	19	2	7	4	3	2	2	2	—	—	51	17	68	Transport.
116. Själv-mord. <i>Suicidium</i> :																									Själv-mord.
Skottsår	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	2	—	—	—	—	—	5	—	5	Skottsår.
Hängning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	6	2	4	—	—	—	—	—	14	2	16	Hängning.
Förgiftning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Förgiftning.
Dränkning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	Dränkning.
Summa	2	—	—	1	9	5	6	—	1	—	3	25	2	14	6	9	2	2	2	—	—	71	20	91	
119. Ej uppgiven dödsorsak	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	—	3	Ej uppgiven dödsorsak.
Summa	106	96	54	43	97	102	27	30	14	21	34	152	170	166	166	251	306	57	150	—	—	958	1126	2084	
	202		97		199		57		35		76	322		332		557		207				2084			

Tab. 19. Dödsorsakerna år 1911 bland i Göteborg kyrkoskrivna, fördelade på stadsdelar.

	Nordstaden	Sydstaden	Masthuggel m. m.	Masthuggs- bergen	Majorna	Haga	13:de och 14:de rotarna	Landala	Annedal, Änggården	Stampen, Gullbergsvass	15:de roten	Olskroken m. m.	Lundby	Fatighusen	Summa
Bildningsfel och medfödda sjukdomar	1	6	7	16	20	5	2	4	4	3	3	15	5	1	92
Ålderdomssjukdomar	9	8	15	29	28	14	12	5	4	8	2	6	16	58	214
Akuta infektionssjukdomar	7	5	9	32	16	13	6	11	10	3	7	12	12	7	150
Kroniska infektionssjukdomar	11	13	32	63	73	30	12	32	25	14	16	28	22	46	417
Konstitutionella sjukdomar	—	2	2	3	5	1	—	3	2	—	1	—	1	—	20
Kroniska förgiftningssjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	2	5
Sinnessjukdomar	—	—	—	1	1	2	—	—	1	—	—	1	—	20	26
Nervsystemets sjukdomar	9	12	12	13	21	11	8	9	8	2	2	13	5	12	137
Cirkulationsorganens sjukdomar	9	15	21	19	43	34	19	21	16	11	10	7	11	35	271
Andningsorganens sjukdomar	9	19	9	36	44	19	9	13	19	5	10	23	11	10	236
Malsmältningsorganens sjukdomar	5	8	8	23	15	2	7	10	5	5	5	13	13	4	123
Urinorganens sjukdomar	2	10	7	9	9	4	6	1	8	2	2	2	4	2	68
Kvinnliga könsorganens sjukdomar	—	—	—	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4
Rörelseorganens o. bensystemets sjukdomar	1	—	2	1	3	—	—	—	1	—	1	—	—	1	10
Hud- och bindvävssjukdomar	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4
Svulster	7	12	15	11	24	18	27	5	12	8	12	9	6	15	181
Våldsam död: olyckshändelse eller våda ...	4	3	2	15	5	4	1	—	1	5	2	10	9	1	62
själv mord	1	6	—	4	3	1	2	2	—	1	—	—	1	2	23
Summa	75	119	143	277	312	158	111	117	116	68	73	141	117	216	2,043

Tab. 20. Dödsorsakerna bland i Göteborg kyrkoskrivna, som år 1911 avlidit utom staden.

	De avlidnas levnadsålder														Summa											
	0-6 månader		6-12 månader		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Över 80 år		Okänd ålder		Mankön	Kvinnkön	Bada	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.						
Bildningsfel och medfödda sjukdomar	1	7	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7	10	
Ålderdomssjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	7	—	—	—	2	9	11	
Akuta infektionssjukdomar	—	—	2	1	2	1	—	1	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	3	11	
Kroniska infektionssjukdomar	—	—	—	—	2	1	—	1	—	1	2	4	9	7	3	1	—	—	—	—	—	—	16	15	31	
Kroniska förgiftningssjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	3	—	3	
Sinnessjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	
Nervsystemets sjukdomar	1	—	1	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	3	4	2	4	1	—	—	—	—	8	12	20	
Cirkulationsorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	3	4	4	—	1	—	—	—	6	9	15	
Andningsorganens sjukdomar	3	—	—	3	3	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	8	5	13	
Matsmältningsorganens sjukdomar	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	1	1	1	2	2	2	2	—	—	—	—	—	6	9	15	
Urinorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	2	1	3	
Rörelseorganens o. bensystemets sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1
Svulster	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	2	2	—	—	—	—	—	3	5	8
Våldsam död: olyckshändelse eller våda...	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	3	—	7	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	13	3	16
själv mord	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Ej uppgiven dödsorsak	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3	—	3
Summa	5	7	5	7	8	9	1	2	—	1	5	5	29	10	13	14	16	16	1	8	—	—	83	79	162	

Tab. 21. Dödsorsakerna år 1911 bland i Göteborg sig uppehållande främlingar.

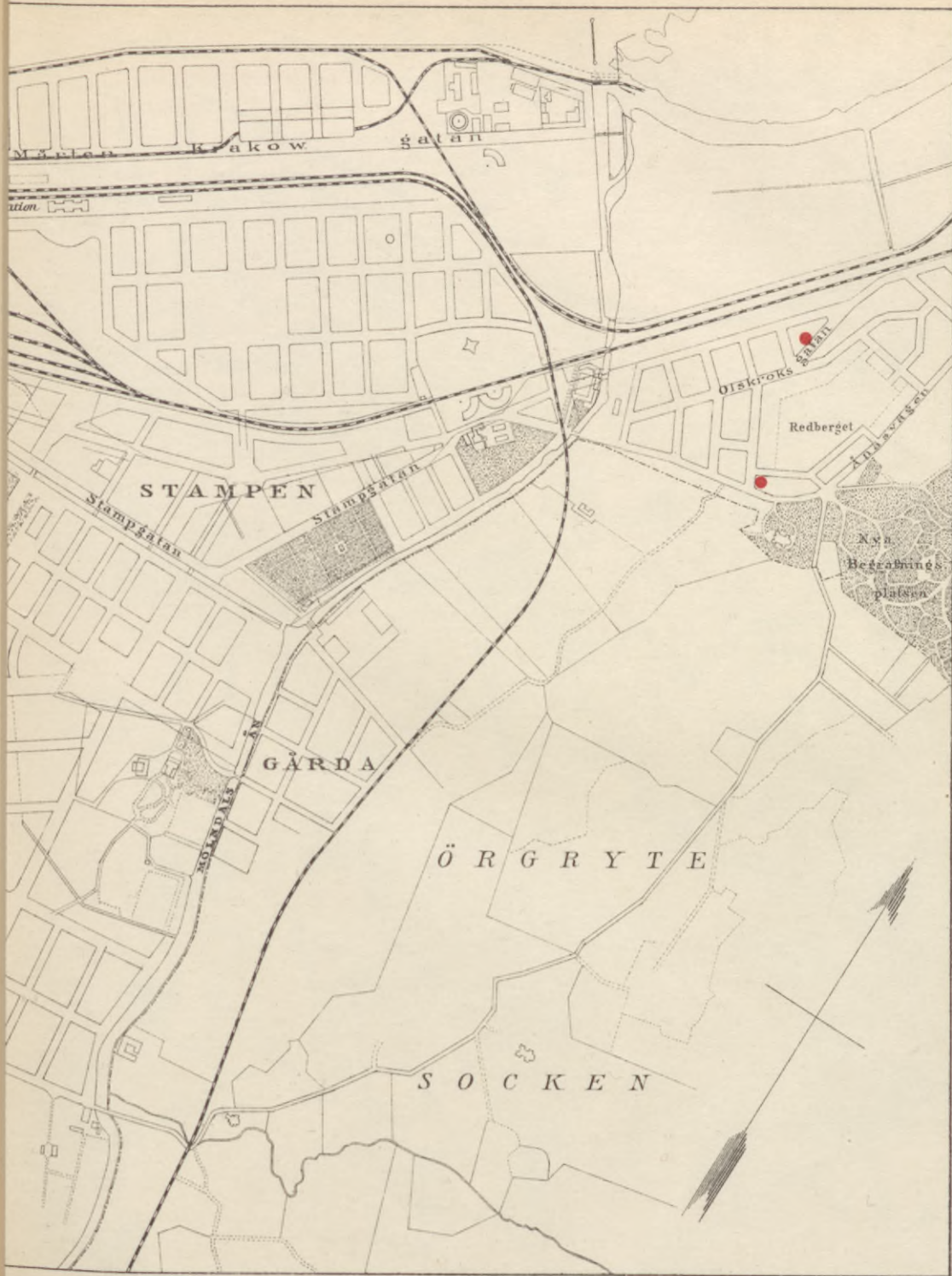
	De avlidnas levnadsålder																Summa								
	0-6 månader		6-12 månader		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Över 80 år		Okänd ålder		Mankön	Kvinnkön	Båda
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.					
Bildningsfel och medfödda sjukdomar	1	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	5
Ålderdomssjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	3	—	—	3	4	7
Akuta infektionssjukdomar	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
Kroniska infektionssjukdomar	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	5	7
Sinnessjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Nervsystemets sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Cirkulationsorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	2	—	1	—	—	—	1	6	7
Andningsorganens sjukdomar	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2	2	4
Matsmältningsorganens sjukdomar	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Urinorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Svulster	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2	3
Våldsam död: olyckshändelse eller våda ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
själv mord	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3
Summa	1	3	—	1	3	2	1	1	—	—	1	5	7	4	2	2	4	7	2	4	—	—	21	29	50

Tab. 22. Jämförande översikt av antalet dödsfall i folksjukdomarna samt några andra sjukdomar i Göteborg åren 1902—1911.

	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	Medeltal för de 10 åren
Smittkoppor.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mässling	—	173	—	—	28	23	21	41	74	18	38
Skarlakansfeber.....	49	34	13	7	8	13	7	10	7	6	15
Fläcktyfus.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarmtyfus.....	11	11	3	20	13	8	30	13	9	9	13
Rödsot	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Epidemisk influensa	9	1	7	4	2	5	30	5	8	3	8
Epidemisk hjärnfeber.....	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kikhosta	50	12	32	52	28	20	52	28	39	20	33
Difteri och strypsjuka	15	13	15	17	24	29	36	35	53	47	28
Varfeber	13	8	7	10	20	15	13	16	18	21	14
Barnsängsfeber	—	1	3	2	2	—	3	2	3	2	2
Lungsot	347	350	350	412	439	367	377	363	397	323	373
Hjärttuberkulos	84	89	70	64	57	65	63	69	70	56	69
Luftrörsinflammation, akut och kronisk.....	98	94	112	82	113	116	119	82	97	74	99
Lunginflammation.....	125	100	105	115	113	150	146	139	201	151	135
Inflammation i mage o. tarmar, akut o. kronisk	87	117	126	170	110	100	111	66	86	63	104

Tab. 23. Hos Bostadsinspektionen anmälda osunda bostäder åren 1910—1911.

Klagomålens natur	Antal behandlade lägenheter				Resultatet af bostadsinspektionens verksamhet 1911								
	Nyanmälda		Kvar från 1910	Summa behandlade lägenheter 1911	Missförhållandena			Åtgärder			Ärendet		Ärendet överlämnat till annan myndighet
	1910	1911			avhjälpta	delvis avhjälpta	ej avhjälpta	vidtagna företrädesvis av ägaren	inga	avfört	kvar till följande år		
			hus-ägaren	hyres-ägaren								inga	
Antal lägenheter													
Bristfälliga eldstäder, rökkanaler	—	10	—	10	8	2	—	9	1	—	10	—	—
Bristfälliga ventilationsanordningar	—	18	—	18	17	—	1	17	—	1	17	1	—
Bristfällig belysning	42	15	29	44	11	15	18	15	11	18	26	18	—
Bristfälliga avloppsledningar	7	42	—	42	40	1	1	41	—	1	40	2	—
Bristfälliga gas- och vattenledningar	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Bristfälliga avträden	—	4	1	5	2	2	1	3	1	1	4	1	—
Arsenikförekomst	2	1	—	1	1	—	—	—	1	—	1	—	—
Bofällighet	28	22	2	24	13	9	2	19	3	2	21	3	—
Bristande underhåll	46	50	6	56	42	6	8	44	4	8	48	8	—
Fukt, alla slag	65	96	12	108	60	37	11	78	19	11	95	13	—
Ohyra	7	11	—	11	9	2	—	7	4	—	11	—	—
Osnygghet	7	18	—	18	11	6	—	4	13	—	17	—	1
Smittofara från bostad	—	2	—	2	2	—	—	—	2	—	2	—	—
Stank, osund luft inom lägenheten	—	1	—	1	1	—	—	—	1	—	1	—	—
Överbefolkning	13	7	1	8	4	2	2	2	4	2	6	2	—
Olägenheter från omgivningen	32	26	5	31	25	4	2	26	3	2	29	2	—
Kyla från omgivningen	7	3	2	5	3	2	—	5	—	—	5	—	—
Buller från omgivningen	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Os, inrökning från omgivningen	10	4	3	7	3	2	2	5	—	2	5	2	—
Stank från omgivningen	13	18	—	18	18	—	—	15	3	—	18	—	—
Reparation	1	1	—	1	1	—	—	1	—	—	1	—	—
Olagligt använda utrymmen	16	18	3	21	15	3	3	16	2	3	18	3	—
Källarlägenheter	—	13	3	16	12	3	1	14	1	1	15	1	—
Vindslägenheter	—	1	—	1	1	—	—	1	—	—	1	—	—
Andra utrymmen	—	3	—	3	2	—	1	1	1	1	2	1	—
Andra missförhållanden	13	9	—	9	1	2	—	1	2	—	3	—	6
Förfrågningar	—	24	—	24	—	—	—	—	—	—	24	—	—
Klagomålet obefogat	12	11	—	11	—	—	—	—	—	—	11	—	—
Summa	290	386	59	445	262	91	49	282	71	49	384	53	8

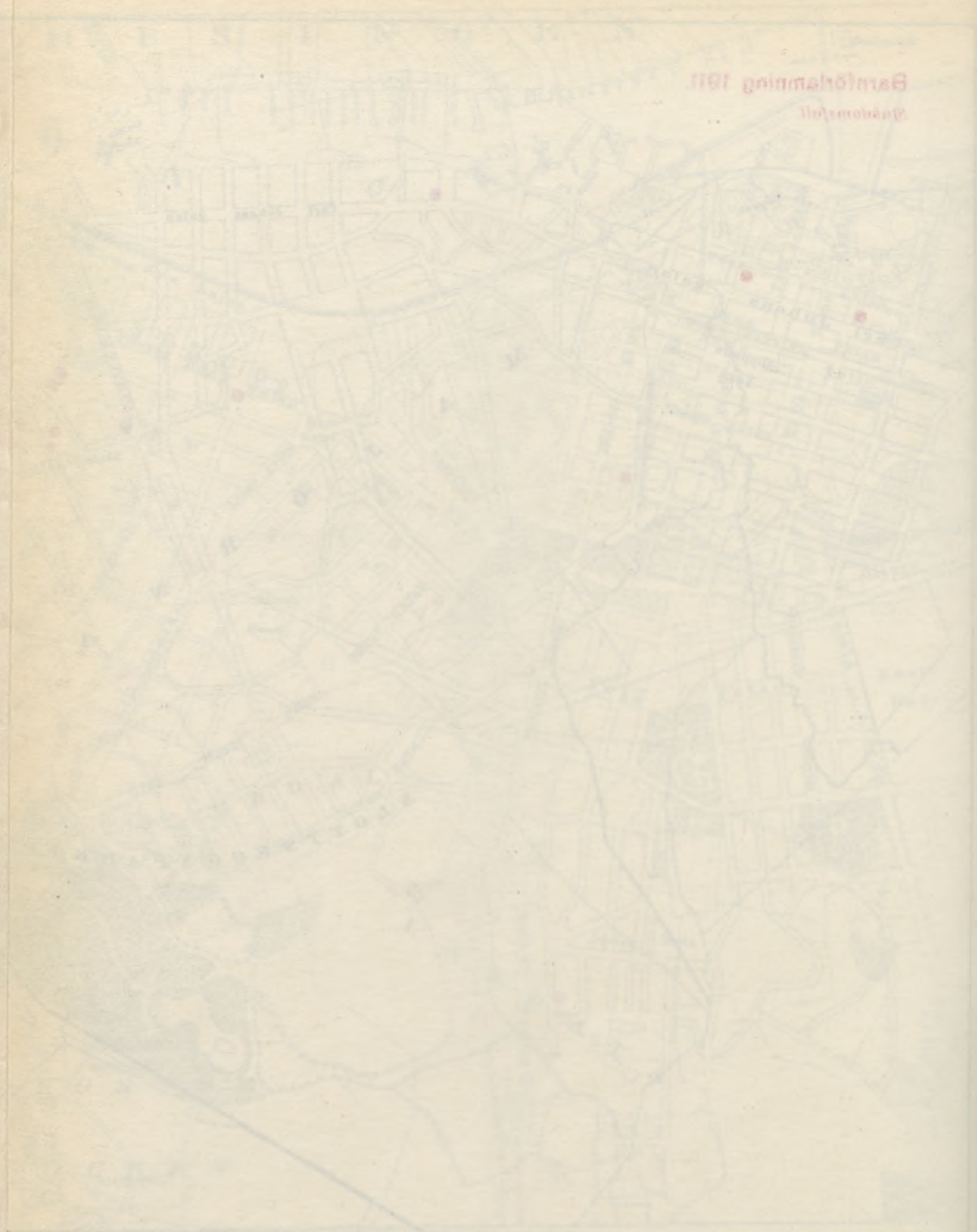

Barnförslamning 1911.
Sjukdomsfall.

Barnförning 1911
Barnförning

BIDRAG

TILL

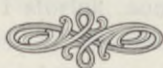
FRÅGAN OM MJÖLKHANDELNS ORDNANDE

I. NUVARANDE MJÖLKHANDELN M. M.

AF

R. AHLSTRÖM

STADSVETERINÄR

Bilaga till Göteborgs Hälsoförhållandes årsberättelse för år 1911.

BIDRAG

TILL

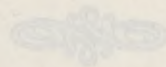
FRÅGAN OM MÖLKHANDLNS ORDNANDE

I NUVARANDE MÖLKHANDL N. M.

AF

R. AHLSTRÖM

STENSTEN

Det område, hvarifrån Göteborgs mjölkbehof fylles, är på grund af den omgifvande landsbygdens relativa mjölkfattigdom synnerligen vidsträckt. Stora delar såväl af södra Bohuslän som af Elfsborgs län lämna i mjölkproduktion endast ett ringa öfverskott utöfver det egna behofvet och endast några få häradar inom dessa län kunna uppvisa produktionssiffror, som närma sig medeltalet för Skaraborgs län eller Halland. Om man med stöd af de statistiska uppgifterna i »Sveriges jordbruk vid 1900-talets början» — af Gustaf Sundberg m. fl. — modifierade med hänsyn till ökningen under senaste decenniet i folk-mängd, koantal och absolut mjölmängd pr ko, vill söka uppdraga de snäfvaste gränserna för det område, som, under förutsättning att all öfverskjutande mjölk från ladugårdarna såldes för direkt konsumtion, skulle kunna erbjuda Göteborg hela året om den mot nuvarande behofvet svarande tillräckliga mjölmängden, skulle radien för detta distrikt, som västerut begränsas af hafvet, inåt landet blifva c:a 70 km. och periferien löpa i närheten af i norr Ljungskile och Trollhättan, i nordost St. Mellby och Vårgårda, i öster Borås och i söder Åskloster. Då emellertid en betydande kvantitet af den producerade mjölken är bunden vid mejerier för förädling, måste man för Göteborgs behof räkna med ett afsevärdt större område än det nämnda, hvilket också framgår af bifogade karta (Bil. I).

Mjölkproduktionen varierar i storlek, som bekant, under olika tider på året. *Lägst* är den under *senare delen af betestiden och vid öfvergång till vinterstallfodring* — slutet af sept.—oktober — men denna periodiska minskning inverkar under vanliga förhållanden ej på tillförselmängden, alldenstund mjölkhandlarne på förhand äro beredda att, om så erfordras, genom reserver i form af ett större antal leverantörer hålla kvantiteten uppe vid det normala. Om däremot såsom under senaste höst produktionen går abnormt ned på grund af dåligt bete och minskad fodertillgång, kommer en annan faktor att influera på tillförseln nämligen prisfrågan. De ovanligt höga mjölkpris, som med mjölkhandlarne icke kontraktsbundna leverantörer fordrat under den tid tillgången var som minst, afhöllo uppköparne från att tillföra staden mera mjölk än som var alldeles nödvändigt för fyllandet af det dagliga behofvet, angifvet i dagsomsättningen af till konsumtion försäld butiksmjölk och i kontrakterade leveranser till större förbrukare. Någon mjölk i reserv eller till smörberedning

infördes deremot icke. Vid denna tid, då således tillförseln så nära som möjligt motsvarade den verkliga förbrukningen, sammanräknades på bestämda dagar alla på olika transportvägar till staden excl. Lundby anlända mjölmängder. Under 1 dygn infördes:

Pr axel (skjuts) från 469 leverantörer	14,106 lit. oskum. och	12,749 lit. sk. mjölk,
» järnväg	» 219	» 30,708 » » » 31,847 » » »
» båt	» 18	» 2,800 » » » 205 » » »

tillsammans från 706 leverantörer 47,644 liter oskummad och 44,801 liter skummad mjölk. Huru de olika leveranserna voro fördelade på afsändningsorter, antal leverantörer och mjölmängder framgår af tabellerna Bil. II. De för totaltillförseln pr skjuts angifna siffrorna gälla tillförseln en lördag, då samtliga 469 leverantörer hitföra mjölk och äro således för höga för att angifva medeltalet pr dag. Beräknadt efter den under veckan 8—14 oktober inkomna mängden, 64,050 liter oskum. och 42,070 liter skum., blir medeltalet pr dag i stället resp. 9,150 och 6,010 liter. Hela tillförseln till staden utgjorde för dag i runda tal 43,000 liter oskum. och 38,000 liter skum. mjölk eller pr individ 0.27 liter och 0.24 liter.

Mjölkförbrukningen är större under sommaren än under vintern, särskildt beträffande skummjölken. Så var medelförsäljningen af konsummjölk från butik från de fem största mjölkfirmorna under tiden $\frac{1}{3}$ 1909— $\frac{1}{3}$ 1910 tillsammans 563,200 liter oskum. och 483,000 liter skum. pr månad, medan där emot motsvarande siffror under perioden $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{3}$ 1910 voro 602,700 och 550,300, utvisande en differans för sommar- och vintermånaderna med c:a 39,000 och 67,000 liter mera för hvar och en af de förra. Äfven om leveranserna till offentliga inrättningar (sjukhus o. d.) och större enskilda förbrukare medräknas, blifva proportionerna ungefär desamma.

Beträffande den här införda och tillsaluhållna mjölkens kvalitét lämnar det å Nämndens mjöklaboratorium utförda arbetet, som närmast afser att kontrollera matvarustadgans efterföljande, i vissa afseenden en vägledning för dess generella bedömande. Resultaten af de under tiden 1 oktober 1910—31 december 1911 gjorda undersökningarna äro beträffande fetthalt, surhetsgrad, reduktas, katalas och smutshalt sammanställda i diagramform i Bil. III. *Medelfetthalten* för samtliga 5,166 prof af all slags oskummad mjölk var 3,36 %. Den pasteuriserade mjölken höll 3,36 %, den opasteuriserade butiksmjölken 3,34 %, torgmjölken 3,40 % och kontrollmjölken 3,84 %. Under 3 % höllo 10 prof — 1,6 % — pasteuriserad, 517 prof — 14,3 % — opasteuriserad, 122 prof — 14,1 % — torgmjölk men intet prof af kontrollmjölken. De relativt flesta underhålliga profven hafva påträffats under månaderna april—juni, då äfven medelfetthalten var lägst. Intressant är jämförelsen mellan dessa fettsiffror och dem, som under föregående åren erhållits. På stadskemistens laboratorium

hafva från år 1895 t. o. m. 1905 undersökts 562 prof butiksmjök och 394 prof torgmjök. Medelfetthalten för den förra var 2,92 % och för den senare 3,04 %. Fettsiffror under 3 äro under denna tid långt ifrån ovanliga, t. o. m. förekommer en och annan gång så låg fettprocent som under 1. Under de därpå följande tre åren, då äfven fettprofningarna utfördes för stadens räkning af stadskemisten, var medelfetthalten i 256 prof butiksmjök 2,96 % och i 106 prof torgmjök 2,98 %. För år 1909, då den nya matvarustadgan, kräfvande minst 3 % fetthalt för oskummad mjök, trädde i kraft, föreligga inga fettsiffror. I hvilken utsträckning denna stadgebestämmelse verkat i åsyftad riktning är af hittills befintligt material omöjligt att afgöra. Årsresultaten från stadskemistens laboratorium gifva nämligen ej något adekvat uttryck för den oskummade mjölkens genomsnittskvalité, dels på grund af de undersökta profvens fåtal, dels emedan en del onaturligt låga fettsiffror, härrörande från förfalskning eller skumning, sänkt medelfettsiffran. Bedrägliga manipulationer med mjölkfettet af ena eller andra slaget förekomma numera sällan, åtminstone i sådan grad att fetthalten sjunker abnormt — endast i några få fall med fetthalt 2,20—2,40 % har enbart fettprofningen gifvit anledning till misstanke på förfalskning och endast i ett enda fall har bedrägeriet med säkerhet kunnat konstateras. Detta förbättrade förhållande måste gifvetvis tillskrifvas hufvudsakligen de genom matvarustadgans tillkomst skärpta föreskrifterna angående mjölkhandeln och den tack vare dessa möjliggjorda kontrollen. Men äfven krafvet på minimifetthal och det ständiga påpekandet häraf i form af varningar vid dess åsidosättande har tvifvelsutan redan bidragit till en genomsnittligt högre kvalité, särskildt beträffande butiksmjölken. Flera butiksinnehafvare ha under året afsagt sig leveranser från sådana ladugårdar, där mjölken visat sig upprepade gånger vara otillräckligt fet. Att döma af analoga förhållanden i utlandet kommer sannolikt medelfetthalten under de närmaste åren snarare att stiga än sjunka, på samma gång den underhaltiga mjölken mer och mer försvinner ur handeln, efterhand som producenter och mjölkhandlare lära sig reglera fetthalten i den med hänsyn till konkurrensen önskade riktningen.

De kurvor, hvilka på diagrammet (Bil. III C) utvisa svängningarna i antal prof, som hållit för hög *surhetsgrad*, och som gifvit reaktion på abnorm reduktasmängd följa från början till slut ungefär samma riktning. De markera också båda förändringar i mjölkens tillstånd, föranledda af samma orsak nämligen riklig bakterieväxt, i ena fallet af enbart mjölksyrebakterier, i andra fallet af dessa eller jämte dessa andra reduktasbildande bakterier. Den normala surhetsgraden hade redan nått sin höjdpunkt eller öfverskridits vid mjölkens ankomst till staden eller till butikerna i 527 prof butiksmjök (16,1 %) och af dessa föllo 195 prof för alkoholprofvet, utgjordes sålunda af redan fördärfvad och till konsumtion otjänlig mjök. God mjök får som bekant ej hålla sådan

mängd *reduktas* att den efter tillsats af metylenblått affärgas inom 3 timmar och mjölken är som barnföda alldeles förkastlig, om den affärgas inom 1 timma. Af 3,069 på reduktas undersökta prof opasteuriserad butiksmjolk affärgades 521 (17 %) inom 3 timmar och 250 (8,1 %) inom 1 timma. Resultatet för den pasteuriserade mjölken blef resp. 196 (36 %) och 60 (11 %) prof, däraf icke mindre än 46 (8,4 %) och 26 (4,7 %) enbart under augusti månad af 59 undersökta. Torgmjölken gaf för reduktas- liksom för surhetsprofningen det bästa resultatet, helt naturligt därför att denna mjolk, ehuru i allmänhet producerad uti från hygienisk synpunkt sämre ladugårdar och på produktionsorten dåligt behandlad, ej förvaras och ej utsättes för längre transport och sålunda afyttras, innan den rikliga bakterieinvasionen hunnit tillräckligt föröka sig för att slutföra sitt förstörelseverk. Antalet af reduktas affärgade prof torgmjolk var på hundra: inom 3 timmar 8,8, inom 1 timma 2,2. Eftersom luftens temperatur väsentligen påverkar mjölkens hållbarhet — därest ej särskilda försiktighetsmått vidtagas, hvilket här i regel ej sker — är mjölken sämst om sommaren och sämre under de första vintermånaderna än under januari och februari, hvilket också den grafiska framställningen tydligt illustrerar. Att under november månad kurvan oväntadt stiger beror därpå, att en stor del af under denna månad undersökta prof uttagits på järnvägsstationer ur mjolk, som hitsändts till återförsäljare och således ej varit af mottagaren underkastad gallring just med hänsyn till hållbarheten. Då, som resultaten af undersökningarna visa, redan vid mjölkens hitkomst till staden eller vid utminuterings början en så betydande del af densamma är mer eller mindre fördärfvad, är det ej förvånande, om mjölkhandlarne vid kalkylerandet af sina utminuteringspriser måste räkna med relativt höga förluster på skadad och osäljbar mjolk. Enligt uppgift från de fem största mjölkfirmorna bli 5—6 % af mjölken osäljbar på grund af surning och, då förhållandet väl ej är bättre snarare sämre för de öfriga mjölkhandlarne, gå således minst 6—700,000 liter oskummad mjolk årligen förlorade för butikerna, hvilket gifvetvis medför en afsevärd ekonomisk förlust. Än större skulle förlusten ha blifvit om, hvilket är en rimlig mjolkhygienisk fordran, all den mjolk, som ej stöd för alkoholprofvet — höll öfver 8 surhetsgrader — fränkändes den oriktiga beteckningen »söt» mjolk, men dylik mjolk säljes i många butiker utan några betänkligheter, så länge den blott företer ett normalt utseende. Många timmar dröjer det säkerligen icke förrän konsumenten finner denna »nysilade» mjolk sur och, därest detta ej skylles på Göteborgsklimatet, resignerar han i allmänhet inför det dagligen bekräftade faktum att »mjölken i Göteborg är så litet hållbar».

Smutsundersökningarna gifva ett än mera nedslående resultat än hållbarhetsprofven. Visserligen hafva, sedan laborationskontrollen började, de gröfsta förseelserna härvidlag, tack vare lagligt beifrande af en del fall, blifvit allt mera

sällsynta, särskildt beträffande butiksmjölken, men, då det kan förekomma att exempelvis under september månad halfva antalet och i december 63 % af de undersökta profven visat sig innehålla orenlighet i sådan grad att vid mjölkens stillastående i profflaskan en kort stund tydlig bottensats bildats, vittnar detta om ett så oförsvarligt handhavande från resp. producenters sida af vårt ömtåligaste födoämne, att konsumenterna från det hållet ha skäl att frukta hvad som helst som utslag af okunnighet, lojhet eller hänsynslöshet, hvilketdera som nu bär skulden till det oförlåtliga snusket vid mjölkens behandling. För den tid undersökningarna omfatta har antalet prof, innehållande smuts i större eller mindre dock alltid anmärkningsvärd grad, varit pr hundra: af butiksmjolk 32,8 och af torgmjolk 42,1. Under jan.—febr. 1911 höllo af 515 undersökta prof butiksmjolk 47 smuts, i vikt öfverstigande 5 mgr. pr liter, under nov.—dec. samma år af 565 prof endast 3 prof liknande mängd. För torgmjölken var förhållandet under samma tider resp. 16 af 90 undersökta och 18 af 131, alltså en obetydlig ändring till det bättre. Äfven vid okulär jämförelse af mängd och art af orenlighet i de olika slags profven har torgmjölken visat sig vara sämst.

Från och med augusti 1911 ha mjölkprofven äfven undersökts på *katalas*. Detta oxiderande enzym, som normalt finnes i all rå mjölk, bildas i större mängd i s. k. kolustrum mjölk och vid närvaro af vissa bakterier, patogena och saprofytiska, dock ej af de vanliga mjölksyrebildarne. Beräkningen af dess relativa mängd är som bekant grundad på enzymets kemiska inverkan på vätesuperoxid, hvarur syret afskiljes och sålunda kan i jäsningsrör afläsas. Enligt af mjölkhygienici uppställda fordringar får den inom 2 timmar afskilda syremängden ur en viss blandning af mjölk + vätesuperoxid icke öfverstiga 3 kub. cm. eller, som det kortligen uttryckes, katalas-siffran får icke vara högre än 3. Under ofvannämnda tid visade af 1,575 undersökta prof — däraf 125 pasteuriserade — 392 (3 pasteuriserad) högre katalas-siffra än 3 och 209 (2 pasteuriserad) högre än 4. I hvilket förhållande de olika enzymerna, reduktas och katalas, förefunnits i abnorm mängd inom samma prof som ock katalasens förhållande till surhetsgraden framgår af följande som exempel anförda utdrag. Under september månad var för 56 prof med en katalasmängd öfver 4

surhetsgraden normal	och reduktasaffärgningen minst 3 timmar i 31 prof,
» abnormt hög »	» » » » 4 »
» normal »	» inom » » 12 »
» abnormt hög »	» » » » 9 »

15 prof i samma månad, hvilka höllo för hög reduktasmängd, gäfvo däremot icke anledning till anmärkning vid katalasprofningen. Då som nämndt katalasfermentet i mjölk icke alltid härrör af bakteriel grund, kunna icke de abnorma katalassiffrorna — öfver 3 — i och för sig, äfven om de angifva att mjölken är mindre god, tillmätas absolut värde som gradmätare på mjölkens sanitära

beskaffenhet. Katalasprovet måste därför kompletteras med mikroskopisk undersökning, som i flesta fall kan ge visshet om orsaken till den abnorma katalasbildningen och i vissa fall äfven om de patologiska förändringar hos mjölk-djuret, som i första hand vållat den abnorma beskaffenheten i mjölken. Angående de fall, då mjölken innehållit leukocyter i riklig mängd enbart eller tillsammans med patogena streptokokker, nämnes närmare i annat sammanhang. Vid dylika förändringar har katalassiffran stigit våldsamt, i några fall ända upp till 12 inom 10—15 minuter.

Temperaturmätningar af butiksmjolk vid eller strax efter mjölkens ankomst till butiken har gifvit följande resultat:

Tid för temperaturmätningarna	Pasteuriserad mjolk						Opasteuriserad mjolk					
	S:a butiker	Högst 10° C.	11—15° C.	16—20° C.	21—25° C.	Öfver 25° C.	S:a butiker	Högst 10° C.	11—15° C.	16—20° C.	21—25° C.	Öfver 25° C.
		Antal butiker						Antal butiker				
Mars—April	63	47	16	—	—	—	331	252	36	31	12	—
Juni—Augusti	93	3	57	32	1	—	475	46	214	112	64	39
December	30	29	1	—	—	—	145	130	4	6	4	1
Summa	186	79	74	32	1	—	951	428	254	149	80	40

Under sommaren har således den vanliga oskummade butiksmjölken i icke mindre än 21 % af 475 undersökta fall hållit öfver 20° C. En ej obetydlig del har till och med varit så nära kroppstemperaturen — spenvarm — som transport- och förvaringsförhållanden möjliggjort. Den oskummade mjolk, som bönderna själfva hitföra och försälja, värderas såväl af bönderna som deras kunder hufvudsakligen efter dess temperatur. Endast den mjolk som ännu ej förlorat värmet från kojufret är riktigt »nysilad» och står högst i kurs, särskilt om den därtill har kvar ladugårdsaromen, hvarom bönderna i regel dra försorg. Att en så stick i stäf med de elementäraste mjolkhygieniska regler behandlad mjolk blir föga hållbar, kan endast förvåna den, som af kritiklös pietet för förlagade åsikter bidrager till att böndernas trafik med dylik mjolk alltjämt kan fortfara.

Talrika i litteraturen omnämnda undersökningar hafva i siffror visat, i hvilken grad mjölkens förvaringstemperatur inverkar på *bakteriemängden*. Från en bakteriehalt af omkring 10,000 pr kub.-centimeter — lägre tal torde utan exceptionella försiktighetsmått vara sällsynta äfven strax efter mjölkningen — stiger den, då mjölken håller en temperatur af 25°, efter 24 timmar till 50 å 100 millioner och vid en temperatur af 35° till 500 millioner och därutöfver. 31 under första hälften af 1911 gjorda kvantitativa bestämningar af bakterier i butiks- och torgmjolk gäfvo till resultat för den förra 10,000—700,000 peptoniserande bakterier och 800,000—22,400,000 icke peptoniserande bakterier pr

kub.-centimeter, för den senare resp. 8,000—1,000,000 och 200,000—25,000,000. Medeltalet var för butiksmjölken ca 280,000 peptoniserande och 7,580,000 icke peptoniserande, för torgmjölken ca 270,000 peptoniserande och 4,240,000 icke peptoniserande bakterier. Dessa undersökningar hafva varit alltför fåtaliga för att däraf skulle kunna dragas några slutsatser om mjölkens bakteriehalt i allmänhet, men de anföras som bevis på huru hastigt och till hvilken mängd bakterierna föröka sig i dåligt behandlad mjölk. Samtliga profven hafva nämligen uttagits omedelbart efter mjölkens hitkomst.

De i det föregående meddelade resultaten af laboratorieundersökningarna gifva vid handen att i de hänseenden mjölken kan på denna väg bedömas, mycket är öfrigt att önska beträffande dess kvalité. Äfven om vår nu gällande matvarustadga framtingat en icke minst i hygieniskt afseende bättre ordnad mjölkhandel än förr, verka dock dess föreskrifter, om hvad producenten har att iakttaga angående mjölkens beskaffenhet, med undantag för fetthalten mera som ett fromt önskemål än som den oeftergifliga fordran, de skulle innebära, för att kunna tillförsäkra konsumenten relativ trygghet. Huruvida dessa föreskrifter, innehållande förbud för försäljning af sådan mjölk, som på grund af vissa angifna skäl är antingen olämplig till människoföda eller af mindre värde, i regel efterleivas, kan under nuvarande förhållanden omöjligt kontrolleras. Äfven i det fall, då genom undersökningen på laboratoriet konstaterats att den mjölk, hvarur profvet uttagits, är fördärfvad eller hälsovådlig, är konsumenten föga betjänt däraf för tillfället, ty, innan undersökningen är afslutad, är redan större eller mindre del af den kasserbara mjölken såld. Det går inte häller för sig att kvarhålla mjölken tills besked vunnits om dess användbarhet, ty hälsovårdsstadgans villkor för sådan åtgärd, nämligen att varan skall vara »skäligen missfänt», bjuder att all till utseendet, lukt eller smak oförändrad mjölk, vore den än så hälsovådlig, måste lämnas till ägarens fria förfogande, så länge dess skadlighet ej påvisats. Men äfven om det vore möjligt få i lag stadgadt, att — hvilket naturligtvis är praktiskt utförbart i en stad af Göteborgs storlek — all mjölk, som hitsändes för försäljning, måste liksom kött underkastas offentlig kontrollundersökning af dess hygieniska beskaffenhet och godkännas, resp. steriliseras, innan den utlämnades i handeln, skulle dock dylik kontroll med nu kända och användbara metoder och hjälpmedel ej vara betryggande. Om nämligen mjölken från en ko, lidande exempelvis af jufvertuberkulos och således afsöndrande en med tuberkelbaciller inficierad mjölk, är blandad med mjölken från en del friska kreatur, kan detta, tack vare utspädningen sällan konstateras genom den undersökningsmetod, som under ofvannämnda förutsättningar är den enda som kan ifrågakomma, nämligen mikroskopisk undersökning. Det samma gäller förekomsten af andra farliga bakterier såsom patogena streptokokker, tyfus- och difteribakterier etc. Då det således icke är möjligt att genom i staden ut-

öfvad kontroll — vore den än så omfattande och noggrann — förhindra att sanitärt vådlig mjölk kommer i handeln, återstå för detta måls uppnående endast tvänne utvägar, nämligen *kontrollens utsträckande till produktionsplatsen*, eller *smittoförstörande behandling af mjölken*. Hvad en sådan utvidgad kontroll bör omfatta och i hvilken utsträckning den skulle vara möjlig att sätta i scen torde i stort sett framgå genom analyserandet af de allmängiltiga eller för Göteborgs mjölkdistrikt speciella faktorer, som i ena eller andra riktningen påverka mjölkens normala beskaffenhet.

På produktionsstället beror mjölkens hygieniska kvalitét af: ladugårdens beskaffenhet, kreaturens hälsotillstånd, utfodring och skötsel, mjölkningen och mjölkens vidare handhafvande (silning, luftning, kylning, förvaring etc.) Första fordran på sanitärt god mjölk är själfklart den att mjölken endast hämtas från ladugårdar, däri samtliga kreatur äro fria från sjukdomar, som direkt eller indirekt menligt inverka på mjölken. Kreatur, som lida af tuberkulos i smittosam form, jufversjukdomar, koppor eller variga sår å spenarne, septiska inflammationsprocesser i könsdelarne samt öfverhufvud af hvarje sådan sjukdom, vid hvilken inflammationsprodukter afsöndras, som kunna förorena mjölken, måste icke blott uteslutas från produktion af konsummjölk, utan äfven afskiljas från ladugård, hvarifrån sådan mjölk levereras. Af dessa sjukdomar spelar *tuberkulosen* otvifvelaktigt den största rollen. Att mjölk från tuberkulösa kor kan öfverföra tuberkulos på människor får väl numera anses som ett af den vetenskapliga forskningen fastslaget faktum, men däremot gå meningarne fortfarande i sär, då det gäller frågan om, i hvilken mån de olika formerna och de enskilda fallen af människotuberkulos orsakas af den bovina tuberkelbacilltypen samt under hvilka förutsättningar (disposition, ålder, mjölkens bacillmängd etc.) dylik infektion är möjlig. Den år 1901 med anledning af Professor R. Kochs på sin tid uppseendeväckande uttalande om förhållandet mellan människo- och kreaturstuberkulosen tillsatta engelska tuberkuloskommissionen har som bekant förra året slutfört sina undersökningar och kommit till bl. a. följande resultat:

Nötkreatur äro icke alldeles immuna mot den humana tuberkelbacilltypen. Äfven vuxna människor kunna inficieras af den bovina typen, som till och med kan, ehuru ytterst sällan, framkalla lungtuberkulos hos människan. I nära 50 % af primär abdominal tuberkulos med dödlig utgång hos barn funnos nötkuberkelbaciller. Vid halskörteltuberkulos i barn- och uppväxtåldern fanns i ett stort antal fall samma typ, som också spelar stor roll vid lupus. Dessa bovina fall af primär abdominal- och halskörteltuberkulos måste hufvudsakligen bero på infektion genom förtäring af komjolk, innehållande tuberkelbaciller. I konsekvens med dessa sina rön anser kommissionen, att på nuvarande kontroll öfver mjölk, kött och köttvaror bör icke släppas efter, tvärtom måste kontrollen

skärpas dithän att allmänheten mera skyddas mot infektion genom födoämnen härstammande från tuberkulösa djur.

Angående *nötkreaturstuberkulosens utbredning* inom Göteborg vidkommande produktionsområde visa sammandragen af de intill år 1909 utförda tuberkulinundersökningarna att såväl Göteborgs och Bohuslän som Älfsborgs län äro i jämförelse med öfriga län inom Sverige lyckligt lottade. Af 651 inom Göteborgs och Bohuslän undersökta besättningar, bestående af 19,899 kreatur, voro 362 (55,6 %) och inom Älfsborgs län af 1,106 besättningar med 34,689 djur 582 (52,6 %) reaktionsfria vid första undersökningen. Endast Gottland, Blekinge, Värmland, Dalarne och Norrland visa lika höga eller högre procentsiffror. Motsvarande resultat var för Hallands län — 337 besättningar och 13,996 djur — 39 % och för Skaraborgs län — 640 besättningar och 33,515 djur — 22,6 %. Tuberkulosfrekvensen inom de reagerande besättningarna framgår tyvärr icke af de handlingar, »Meddelanden från Kungl. Landbruksstyrelsen N:o 149», hvarur nämnda statistiska uppgifter äro hämtade, lika litet som tuberkulossiffrorna från härvarande slakthus ge någon ledning för en approximativ beräkning af tuberkulosfallen inom de olika länen, eftersom den i slakthusets årsberättelse angifna summariska tuberkulosprocenten gäller slaktdjur från icke mindre än 12 olika län, bl. a. en betydande del från Malmöhus län, där tuberkulosen är mycket utbredd. I hela produktionsområdet voro enligt inkomna svar på af mig till samtliga praktiserande veterinärer utsänt frågecirkulär 397 under år 1910 med tuberkulin undersökta besättningar, omfattande 4,869 kreatur, fullt reaktionsfria; 48 besättningar med 1,394 djur stodo i kamp mot tuberkulosen. Samtliga på klinisk väg under år 1910 diagnosticerade tuberkulosfall uppgåfvos till 217, däraf endast 5 jufvertuberkulosfall. Från ett veterinärdistrikt inom Göteborgs och Bohuslän meddelas: »Tuberkulosen är sällsynt, reaktionsfria besättningar hvarhelst man vill undersöka, många större besättningar sedan flera år reaktionsfria;» från ett annat distrikt i samma län: »nästan alla mindre besättningar äro reaktionsfria, af 1,297 för första gången undersökta djur i 99 besättningar reagerade 11,54 % och 80 hela besättningar voro reaktionsfria». Äfven om tuberkulosen således inom större delen af ifrågavarande mjölkområde har ett generellt sett relativt liten och inom vissa orter knappast märkbar spridning, förefinnes den dock öfverallt inom färre eller flera besättningar i större eller mindre grad och innebär därför gifvetvis en viss risk för mjölkhygien. Riskens minskas emellertid i samma mån man lyckas upptäcka och från leverans af konsummjölk utesluta de kor, hvilka lida af sådana former af tuberkulos, som innebära smittofara, nämligen s. k. öppen tuberkulos. Genom sorgfällig klinisk undersökning, systematiskt upprepad flera gånger årligen och i misstänkta fall kombinerad med mikroskopisk undersökning, eventuellt ympning, böra dessa smittoförande fall (på annat håll beräknade till 2—3 % af samtliga där tuber-

kulösa) kunna i god tid diagnosticeras och äfven om, hvilket långt ifrån är otänkbart, det i något enstaka fall skulle misslyckas att vid första undersökningen komma en begynnande öppen tuberkulos på spåren, är den därmed eventuellt uppkomna risken, förminskad genom vissa bestämmelser angående minimiantalet mjölkande kor i ladugården, ej af så stor praktisk betydelse, att den får eller kan misskreditera en på kliniska undersökningar grundad och i öfrigt effektiv kontroll. *I flera tyska städer har man ansett kliniska undersökningar* — utan anlitan af tuberkulin — af de besättningar, som producera »barnmjölk», kontrollmjölk o. d., *tillräckligt betryggande*, i andra städer åter har man öfverlämnat åt kontrollanten att afgöra hvilken undersökningsmetod för konstaterande af tuberkulos han i de enskilda fallen själf anser lämpligast. Stockholms matvarustadga tillåter försäljning af mjölk, betecknad »kontrollerad» från ladugårdar, där kreaturens frihet från tuberkulos konstaterats utan tuberkulinundersökning, alltså på enbart klinisk väg.

Innebär en ständig veterinärkontroll öfver ladugårdarne i form af ofta återkommande kliniska undersökningar af samtliga kreatur en i jämförelse med nuvarande förhållanden enorm, sanitär fördel för mjölkkonsumenten, är den på samma gång af utomordentlig betydelse för ladugårdsägaren och för hela boskapsskötseln. Tuberkulosen kommer genom kontrollen att bekämpas, hindras att, som nu är fallet, utan motstånd sprida sig från djur till djur och tränges med tiden tillbaka mer och mer, tills det slutliga målet, tuberkulosens utrotande med tuberkulin, kan utan större ekonomisk uppoffring nås. Säkerligen kommer snart nog tuberkulinet på grund af resultaten af de kliniska undersökningarna att anlitas i långt större utsträckning än nu och på så sätt de notoriskt reaktionsfria besättningarnes antal att afsevärdt och hastigt ökas, hvilket ju betyder en ökad produktion af s. k. barnmjölk.

Bland öfriga sjukdomar hos ko, som kunna göra mjölken oduglig eller hälsovådlig må här endast närmare påpekas de mera allmänt förekommande *jufverinflammationerna*. I ofvannämnda frågecirkulär till veterinärerna uppgäfvos samtliga år 1910 diagnosticerade fall af dylik sjukdom till 506. Förutom dessa hafva med all sannolikhet förekommit ett stort antal fall, som på grund af sjukdomens natur undandragit sig djurägarens uppmärksamhet och således ej blifvit af veterinär behandlade, nämligen just de för mjölkhygienens farligaste fallen af kronisk smygande jufverinflammation, som, förorsakad af vissa streptokokker, uppträder långt ifrån sällsynt särskildt i de större ladugårdarna sporadiskt eller epidemiskt. I flera större städer i Tyskland ha vid mjölkkontrollen anställda veterinärer på senaste tiden iscensatt ett energiskt arbete för att uppspara och oskadliggöra de af kronisk mastit angripna mjölkdjuren och man har därvid funnit att på sina håll icke mindre än 17—20 % af samtliga kor voro inficerade. Sedan medio af november har på härvarande mjölklaboratorium hvarje in-

kommet mjölkprof centrifugerats och sedimentet mikroskopiskt undersökts. Ehuru det får betraktas som en ren slump, om man i prof af blandningsmjölk från en större ladugård med en eller annan jufversjuk ko lyckas påträffa just den mjölk, som inficierats, ha hittills typiska mastitstreptokokker på nämnda väg påträffats i fem fall. Genom mera detaljerade undersökningar af mjölken från de olika leverantörerna och från dessas olika transportkärl har det konstaterats, från hvilken ladugård den sjuka mjölken hitsändts, hvarefter mjölkprof från hvarje ko i resp. ladugård blifvit föremål för mikroskopisk undersökning. Med den härvid tillämpade metoden för sedimentering — Tromsdorffs leukocytprof — anses en af leukocyter guldfärgad bottensats, som mäter 1 vol. ‰, göra mjölken misstänkt och 2 vol. ‰ eller däröfver angifver att mjölken säkert härstammar från kor, lidande af jufverinflammation. Från en af nämnda ladugårdar hitsändes på anfordran mjölkprof från 56 kor. Fyra af dessa prof voro makroskopiskt förändrade och utgjordes till stor del ($\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{3}$ af hela profvet) af var, tre andra af normal färg och utseende innehöllo var i mindre mängd, 1—3 vol. ‰, och i alla 7 profven funnos typiska mastitstreptokokker till stort antal. Sedan ägaren underrättats härom och diagnosen, kronisk jufverinflammation, bekräftats genom klinisk undersökning, lät han nedslakta samtliga sjuka kreatur, hvarefter infordradt veterinärintyg öfver hälsotillståndet hitkom och mjölken, som, så länge undersökningarne pågingo, behandlats som hälsovådlig i rätt tillstånd, åter fick försäljas. I en annan besättning på ett sjuttiotial kor konstaterades vid inspektion på stället en ko lida af jufverinflammation, och i mjölkprofven från de olika korna funnos leukocyter från 1—3 vol. ‰ i 8 fall, dock utan att streptokokker kunde påvisas. Samma var förhållandet beträffande den tredje större besättningen, där af 84 kor icke mindre än 22 lämnade en mjölk, som höll minst 2 vol. ‰ leukocyter, tydligtvis angifvande någon förändring i jufret. De bakterier, som i dessa sistnämnda fallen påträffades, härrörde med all sannolikhet från några kor med kvarblifven efterbörd eller flytning från lifmodern, hvarifrån mjölken förorenades.

Då endast enstaka fall af nu nämnda åkommor kan på förut nämndt skäl upptäckas genom laboratoriekontroll, och då mjölken från däraf lidande kor kan, enligt hvad erfarenheten på flera ställen gifvit vid handen, bibringa konsumenterna allvarliga sjukdomar, fordrar en ordnad mjölkhygien, att kontrollen så anordnas, att alla dylika kor i god tid upptäckas och utgallras. *Kliniska undersökningar, eventuellt med stöd af mikroskopisk diagnos är härvidlag den enda möjliga och enda rätta vägen.* Detsamma gäller alla öfriga för mjölkhygienien viktiga sjukdomar hos kreaturen.

För att mjölken skall vara sund och fullt njutbar kräfvess vidare att *kreaturen hållas snygga och rena* icke allenast till jufret utan öfver hela kroppen och att fodret, som gifves dem, är af sådan beskaffenhet att det ej menligt in-

verkar på djurets välbefinnande eller bibringar mjölken abnorm lukt eller smak. *Ladugården* bör vara *rymlig, ljus och väl ventilerad* samt städse hållas i möjligast *rena skick*. Ladugårdens renhållning och kreaturens skötsel såväl i allmänhet som särskildt beträffande jufret, stå gifvetvis i ett bestämdt förhållande till hvarandra. Ju snuskigare ladugård, desto smutsigare kor. I allmänhet — visst icke alltid — torde äfven den satsen äga sin tillämpning på förhållandena kring Göteborg: »ju större kreatursbesättningar, desto större renlighet och desto renare mjölk». Härmed vare dock icke sagdt att de allra minsta ladugårdarna skulle vara de beträffande rengöringen sämst skötta, ty, af hvad jag vid besiktning af ett hundratal ladugårdar i socknarne omkring Göteborg konstaterat, äro äfven ladugårdar med flera kreatur, 10—20, i allmänhet synnerligen osnygga och vanvårdade. För att få någon inblick uti hvad bönderna här på orten åtgjort med anledning af matvarustadgans föreskrifter angående mjölkens renhet, har jag som nämndt besökt 105 ladugårdar i närheten af staden. Iakttagelserna vid dessa inspektioner äro sammanförda i tabell Bil. IV. Däraf framgår att de allra flesta af dessa ladugårdar — och då målen för besöken valts på måfå, torde förhållandet vara liknande beträffande de öfriga i samma socknar — icke äro i sådant skick eller skötas på sådant sätt, att en rimligt hållbar och i hygieniskt afseende god mjölk kan däruti produceras. Åtskilliga af ladugårdarne voro inuti lägre än ordinär manshöjd, luften därinom var så varm, kvaf och ammoniakbemängd, att man knappt kunde vistas därinne en kortare stund, fönsterna, om det fanns några, voro så små och dessutom öfverdragna med mångårig smuts, att man midt på ljusa dagen måste vägleda sig med lampa, på väggarne funnos tjocka lager af år efter år hopad smuts, taket var fäste för hopar af spindelväf och golvet var i bås och på gångar, där sådana funnos, betäckt af mer eller mindre fast gödsel; som strö användes i bästa fall sågspån ytterst sparsamt och naturligtvis utan något gagn i åsyftad riktning. Att kreaturen i sådana ladugårdar icke kunna hållas rena ens för så lång tid, som åtgår för mjölkningen, faller af sig själf. En och annan ladugårdsägare stoltserade med att hafva rengjort — med ryktborsten aflägsnat lös smuts — kreaturen, då de inkommit från betet, hvilken storartade procedur således försiggått omkring 2 månader före mitt besök. Sedan dess hade ryktborsten hvilat. Därom vittnade också de tjocka intorkade lager af gödsel, som liksom tycktes fastvuxna vid kreaturens svans och bakben och den smuts, som betäckte bakre delen af jufret. Någon rengöring af jufret före mjölkningen ägde icke rum vid de tillfällen, då jag närvar under mjölkningstiden, men väl fick jag i en ladugård bevittna hurusom mjölkerskan med handen afputsade kons af gödsel nedsölade bakben och sedan omedelbart påbörjade mjölkningen. Flera liknande detaljer af det, för att använda ett mildt uttryck, snuskeri, jag under dessa inspektioner iakttog, bidrogo endast att understryka behovet af

sådana åtgärder från stadsmyndigheternas sida, hvarigenom bönderna tvingas till en mera renlig handtering af den mjölk de hitföra

För höjande af mjölkens hållbarhet och till förhindrande af »ladugårds-smak» i mjölken, bör denna, som bekant, *genast efter mjölkningen luftas*, d. v. s. utsättas för inverkan af frisk, ren luft. Detta brukar vanligen äga rum i samband med silningen. Med endast några få undantag försummades i de ladugårdar, jag besökte, denna luftning, och mjölken silades vanligast genom metall- eller tygsil inne i ladugården, där den äfven stod kvar så länge mjölkningen pågick. *Silning* genom bomullsiltrum, som jämte centrifugering är den enda här i landet använda fullt effektiva metoden för mjölkens befriande från smutspartiklar, praktiseras endast i de större ladugårdarna; i öfriga envisas man att begagna, som nyss nämndt, mer eller mindre primitiva och stormaskiga tyg- eller metallnät, som visserligen kvarhålla de största smutspartiklarne men släppa igenom mer än tillräckligt för att göra mjölken olämplig till konsumtion. Naturligtvis kan icke den noggrannaste silning eller filtrering befria mjölken från den smuts, som vid försummad renhållning i ladugården dels i flytande form följer med vid mjölkningen, dels upplöses i mjölken, hvarför också silningen ej gör förutnämnda åtgärder beträffande renligheten öfverflödiga, lika litet som en oklanderlig skötsel af ladugård och kreatur förhindrar att en ringa mängd smutspartiklar (damm, hår, eventuellt torfströ o. d.) nedfaller i mjölken, såvida nämligen ej mjölkningen äger rum i särskilda med hänsyn härtill särskildt inrättade rum.

I ett föregående sammanhang har omnämnts ett annat oskick vid mjölkens behandling, till hvilket en stor del producenter göra sig skyldiga, nämligen att försända mjölken hit spenvarm och samtidigt framhölls, hurusom konsumenterna själfva uppmuntrade härtill. Så godt som all den oskummade eller, som den också för att markera en högre kvalité nämnes, »nysilade» mjölken, som hitföres pr axel och äfven en del af den mjölk, som kommer på järnväg från närmaste orterna, försändes från ladugården så nära spenvarm som möjligt och endast den mjölk, som skall å egendomen bli kvar för att en följande dag gå hit som skummad, kyles. Förutom den hygieniska försämring, som en ej omedelbart efter mjölkningen afkyld mjölk hastigt undergår, bli äfven konsumenterna ekonomiskt lidande på dylik mjölk, hvilket också flere av ladugårdsägarne villigt erkände. Den oskummade ljumma mjölk, som hitsändes endast en gång dagligen, utgöres nämligen af morgonmjölk, och är således som sådan alltid afsevärdt fettfattigare än middags- och kvällsmjölken, hvilken bönderna, som nämndt, själfva behålla. Fetthalten i morgonmjölk är ofta under 3 %, kan från vissa besättningar tidvis nedgå till 2,5 % och därunder och för sådan underhållig mjölk betala kunderna ända till 18—20 öre pr liter, blott den är riktigt »nysilad». Säkerligen skulle bönderna till samma pris leverera sin betydligt fetare

middags- eller kvällsmjolk, men då måste denna nedkylas för att kunna på morgonen afsändas.

Längre järnvägstransporter med nuvarande olämpliga förvaringssätt kan naturligtvis särskildt under den varmare årstiden påskynda mjölkens surnande. Utan att underskatta betydelsen af snabbare och bekvämare tåglägenheter ännu för mjolktransporterna, kylvagnars användande sommartid m. fl. dylika åtgärder, hvilka böra så vidt möjligt hos järnvägsmyndigheterna utverkas, vill jag dock påpeka, hvad den dagliga erfarenheten här bekräftat, nämligen att äfven under nuvarande transportförhållanden den mjolk, som målmedvetet behandlats på produktionsplatsen, mycket väl tål lång järnvägstransport i sommarvärmen utan att dess friskhet däraf går förlorad. Under sislidne varma sommar — för att framdraga ett talande exempel — hitforslades hvarje dag från en egendom i Sköfdetrakten (pr järnväg 145 km.) flera hundra liter mjolk utan att en enda gång dess hållbarhet gaf anledning till anmärkning vare sig vid mjölkens hitkomst eller vid distributionen. Endast den noggranna behandlingen, framför allt *kylningen till några grader öfver 0° C.*, gaf här det utmärkta resultatet, som äfven spelade en ekonomisk roll för afsändaren, i det han icke en enda gång, i motsats till förhållandet för flesta öfriga mjölkförsäljare, drabbades af förlust genom sur eller ens syrlig mjolk.

Här ofvan omordade åtgärder till höjande af mjölkens hållbarhet och till förhindrande af förorening eller däri befintliga bakteriers för snabba förökning och skadliga inverkan på mjölken äro af så stor hygienisk — äfven ekonomisk — betydelse för hela mjolkhandeln att de producenter, som icke själfmant behandla den mjolk de hitföra i enlighet med nämnda kraf, måste som ett villkor för försäljning af mjolk inom staden tvingas därtill. Lämpliga, effektiva och lätthandterade mjölksilar med bomullsiltrum af olika storlekar ha sedan flera år funnits i marknaden och kylapparater, äfven afsedda för mindre mängder mjolk, lättskötta och kräfvande obetydliga driftkostnader, finnas sedan någon tid att tillgå.

I sammanhang härmed följer i tabellform de under år 1910 och 1911 från en del mjolkproducenter ingångna svaren på ett frågecirkulär, som jag tillställt alla hos Hälsovårdsnämnden uppgifna leverantörer. Af dessa 192 svar framgår att för silning af mjölken användes metallsil eller duk i 81, bomullsiltrum i 111 ladugårdar, att silningen försiggår inuti ladugården — mjölken sålunda i ladugården, så länge proceduren varar — i 63 fall, utanför ladugården — alltid eller vanligast endast »när vädret tillåter» — i 129 fall, vidare att mjölken afkyles ej alls i 85, med vatten — ringa eller otillräcklig verkan — i 25 och med is i 81 ladugårdar. Från dessa senare 106 ladugårdar hitsändes all eller en del af mjölken först dagen efter det den mjölkats.

Sammandrag af oppgifter från 192 mjölkleverantörer:

Transport- väg	Antal ladugårdar	Antal kor	Mjolk- mängd år 1909	Mjölken sändes hit		Leveransen omfattar mjölk från			Mjölken silas genom			Silningen sker		Mjölken kyles		
				1 gång dagligen	2 gg dagligen	2 dagar delvis eller tvsitt	före- gåen- de dag	samma dag	metall- filtrum	bomulls- gården	i ladu- gården	utanför la- dugården	ej	med vatten	med is	
Vestkustban..	21	530	1,292,000	8	13	14	—	7	16	5	8	13	14	4	3	
Bergsl. Järnv.	42	1,112	2,479,000	21	21	21	5	16	28	14	17	25	25	5	12	
Boråsbanan...	3	61	153,000	3	—	—	—	3	—	3	1	2	2	—	1	
Stambanan...	21	1,157	2,659,000	21	—	—	5	16	—	21	7	14	1	5	15	
Vestgötaban..	37	1,154	2,478,000	37	—	2	7	28	9	28	14	23	9	3	25	
Säröbanan ...	13	188	356,000	13	—	1	—	12	9	4	2	11	11	1	1	
Bohusbanan..	26	701	1,468,000	26	—	1	14	11	12	14	6	20	1	5	20	
Ångbåt	5	77	170,000	5	—	—	—	5	—	5	—	5	1	—	4	
Skjuts	24	761	1,349,000	16	8	15	5	4	7	17	8	16	22	2	—	
Summa	192	5,471	12,404,000	150	42	54	36	102	81	111	63	129	86	25	81	

Äfven om mjölken hämtas från fullt friska och väl vårdade, rena kreatur, uppställda i ladugård, som i alla afseenden motsvarar hygienens kraf och äfven om mjölkens behandling på produktionsplatsen är sådan, att den lämnar full garanti för en från smuts aldeles fri, hållbar och välsmakande mjölk, är den därför icke alltid ofarlig att i rätt tillstånd förtära. Som bärare af smittoämnen, direkt eller indirekt öfverförda från sjuka människor, kan den, som allmänt känt och litet öfverallt erfaret, sprida epidemier af tyfus, skarlakansfeber, difteri etc. I matvarustadgan föreskrives visserligen de försiktighetsmått, mjölkleverantören har att iakttaga, därest smittosam sjukdom eller misstänkt sådan uppträder i hans familj eller bland hos honom anställd personal, men dessa föreskrifter torde i de flesta fall ej efterkommas och det är tvifvel underkastadt om ens leverantörerna på landet i allmänhet ha tagit notis om ifrågavarande paragrafs tillvaro eller innehåll. Huru som helst icke ens den mest restriktiva mjölkstadga eller den noggrannaste praktiskt möjliga kontroll skulle kunna absolut förhindra ofvannämnda sjukdomars spridande genom mjölk, med mindre smitoförstörende behandling af all till staden införd mjölk påbjödes. Pasteuriserings- tvång för all mjölk, ehuru fullt försvarbart som en nödfallsåtgärd, då det gäller bekämpandet af en utbruten epidemi, är emellertid under normala förhållanden icke att rekommendera, ty genom pasteuriseringen, därest den skall vara fullt effektiv, beröfvas mjölken en del af de egenskaper, som göra den råa, väl be- handlade mjölken så begärlig, nämligen den speciella, något aromatiska smaken, förmågan av gräddsättning och surning (filmjölk), hvarjämte dess näringsvärde

i vissa afseenden försämrade. I det förslag till mjölkhandelsordnande, som uppgjorts för Malmö år 1909, har också pasteurisering ifrågasatts endast för mjölken från sådana ladugårdar, där ej någon kontroll från hälsovårdsmyndighets sida utöfvas i enlighet med fordringar på s. k. kontrollmjölk. Genom pasteurisering afser man att neutralisera följderna af de försyndelser mot hygien, som dagligen medvetet eller omedvetet i mer eller mindre grad förekomma i okontrollerade ladugårdar och som spela en afgjord roll i sanitärt afseende, framför allt beträffande den mjölk som användes till barnföda. Den uppfostran till renlighet och ordning i hvarje detalj, till ökad ansvarskänsla och till förstående af mjölkhygienens ovillkorliga kraf, som ofta upprepade inspektioner i kontroll-ladugård faktiskt framtvinga, som ock naturligtvis den risk ladugårdsägaren vet sig vara underkastad, så framt han eller hans personal brister i sina skyldigheter, medföra i själfva verket ett sådant skydd gentemot faran för smittoöfverföring från sjuka människor på produktionsplatsen genom kontrollmjölken att möjligheten häraf, om icke absolut utesluten, dock är ytterst liten. Det är också på grund häraf man ingenstädes vid åtgärders vidtagande till mjölkhygienens höjande i städerna ansett nödigt eller klokt att påyrka pasteurisering af kontrollerad mjölk. En annan sak är hvilka ladugårdar man bör inränga under de sålunda privilegierade — kontrollerade —, endast de där samtliga kreatur äro för tuberkulin reaktionsfria eller äfven de, som fria från kliniskt påvisbar tuberkulos, i öfrigt äro underkastade samma föreskrifter som de förra, men på valet mellan dessa principer kan naturligtvis ej risken af tyfus o. d. smitta inverka, ty denna är precis lika stor eller rättare lika liten i båda fallen. På grund häraf och under åberopande af hvad jag förut anført i samband med tuberkulosen anser jag icke tillräcklig anledning under normala förhållanden föreligga för att påyrka smittoförstörande behandling — vare sig genom pasteurisering, sterilisering eller någon annan därmed jämförlig metod — af den mjölk, som hämtas från ladugårdar, hvilka stå under sakkunnig, af hälsovårdsnämnden föreskrifven kontroll, kreaturen må sedan vara tuberkulinundersökta eller icke.

Minutförsäljningen af mjölk inom staden äger som bekant rum på tvänne olika sätt. De bönder, som bo närmast staden, föra själfva hit sin mjölk och försälja den i slutna småkärl på torget och i husen till bestämda kunder eller också utminutera den i privata kök, trappuppgångar och hvarhelst det bäst lämpar sig undan hälsopolisens ögon. Denna handel, som bedrifves af flere hundra producenter med besättningar på ofta några få, sällan öfver 20, i medeltal 8—10 kor, kan f. n. icke bli föremål för tillräcklig tillsyn från hälsopolisens sida, så välbehöflig sådan enbart efter renlighetsförhållandena i ladugårdarne att döma än vore. Den andra vägen för distribution är genom butikerna. Det har sagts af en framstående mjölkhygieniker att på ju flera händer mjölkhandeln i en stad är splittrad, desto sämre blir mjölken och att man af

antalet mjölkhandlare i staden kan direkt sluta sig till den till saluhållna mjölkens hygieniska beskaffenhet. Stora flertalet af de 469 bönderna, alias mjölkhandlarne, draga nog försorg om att detta omdöme icke jäfvas och butikernas antal är icke ägnadt att förbättra tillståndet. Vid slutet av år 1911 funnos 384 mjölkbutiker, fördelade på 165 olika innehafvare. Butikernas läge inom de olika stadsdelarne och vid de olika gatorna framgår af kartan, bilaga V.

Under gångna året ha fordringarna på nyinrättade lokaler mera skärpts, dock naturligtvis inom ramen för matvarustagdans föreskrifter, för att förekomma sådana hygieniska bristfälligheter, som en del af de tidigare godkända lokalerna efterhand visat. Så har exempelvis, alldenstund kokning af vatten för kärlets rengöring, af mat, kaffe etc. i själfva butiken vållat olägenheter, fordrats att intill butiken skall finnas ett lämpligt, ventilerbart rum, där detta arbete kan försiggå och försedt med sådan anordning för uppvärmningen, som ej sprider lukt i lokalen. Fotogenkök och fotogenugnar, som förr användes i snart sagdt hvarje mjölklokal, äro därur förvista. På ventilationsanordningarnes effektivitet har ställts större kraf än förr, så ock på lokalernas rymlighet och fönsteryta. I alla de nya lokalerna finnas tack vare husvärdarnes tillmötesgående öfver hela golfytan täta golf af för vatten ogenomträngligt ämne ss. linolitmassa, stenplattor eller cement. Om sålunda de under året nyinrättade mjölkbutikerna i allmänhet motsvara alla rimliga nutida anspråk från hygienisk synpunkt, kan man ej säga detsamma om en stor del af de förutvarande, äfven om anmärkningarna icke varit af sådan beskaffenhet att de föranledt omedelbar hemställan om lokalernas kasserande. 22 lokaler äro i deras nuvarande skick endast godkända till 1 april 1912 och komma således att inom kort försvinna, möjligen med undantag för några få, som omändras till överensstämmelse med gällande föreskrifter. Samma öde måste under närmaste tiden drabba en del af de öfriga lokalerna, som på grund av osundhet, trånghet eller otillräcklig fönsteryta visat sig vara olämpliga för mjölkhandel. Det torde vidare med fog kunna ifrågasättas om icke djupt belägna källarelägenheter borde förbjudas till mjölkhandel af samma skäl, som dikterat byggnadsförordningens förbud mot källarelokalers användande till bostad. På grund af fukt och otillfredsställande ventilation äro dessa lokaler i allmänhet mindre sunda. Särskildt s. k. diskningsrum, äfven afsedt för biträdets vistelse, i vissa fall endast en tambur, med andra ord ett större eller mindre, medelst dörr från butiken afskildt rum, där kokning af vatten, matlagning o. d. kan försiggå, finnes endast i 212 lokaler, medan däremot 172 utgöras endast af själfva butikerna. Så önskligt det vore med hänsyn till snygghet, ordning och sundhet i lokalen, att särskildt diskningsrum finnes till hvarje butik, ge dock nämnda siffror vid handen, att det torde dröja en rundlig tid, innan detta önskemål förverkligas, därest nämligen dylik anordning framgent liksom nu skulle krävas endast för nyinrättade och möjligen för förut godkända, men på grund af öfver-

låtelse till annan innehafvare för förnyad besiktning anmälda lokaler och utöfver dessa kan man väl näppeligen utsträcka krafvet, alldenstund i så fall inemot hälften af mjölkbutikerna, däribland säkerligen åtskilliga som i öfriga afseenden äro väl inrättade och skötas oklanderligt, skulle i ett slag kasseras. Däremot böra icke några falska humanitetsskäl vålla betänkligheter mot slopandet — låt vara efter en rundligt tilltagen frist — af sådan mjölkbutik, som, afskild från annan affär, skötas i samband med denna af samma personal och som mera till skylten än i verkligheten är från den andra affären — hufvudaffären — isolerad; sådan butik med ett ytterst knappt tilltaget utrymme, med en på grund af innehafvarens bristande intresse för biaffären och stundom äfven oförmåga, dålig skötsel och med en obetydlig omsättning verkar som parasit på mjölkhandeln och bör i mjölkhygienens och allmänhetens intresse försvinna. I samband med annan affär drifvas 72 butiker, men långt ifrån alla dessa kunna på förenämnda skäl anses icke existensberättigade, endast kanske hälften eller något mera.

Ett nagelfarande med lokalerna i öfverensstämmelse med här ofvan framhållna synpunkter skulle sannolikt resultera i en minskning af antalet med ett hundratal, en minskning, som skulle verka synnerligen godt i riktning mot mjölkhandelns centralisering.

Af nedanstående tabell, angifvande antalet butiker, uppdelade efter den olika dagsomsättningen af oskummad mjölk, framgår att i 155 butiker (af 362) dagsomsättningen af oskummad mjölk är 10—50 liter, hvartill kommer ungefär samma kvantitet skummjölk och en ringa mängd grädde.

Butiksinnehafvare	Antal butiker	Antal butiker med en försäljning (i liter) af oskummad mjölk pr dag							
		högst 10 liter	öfver 10 högst 15 lit.	öfver 15 högst 50 lit.	öfver 50 högst 75 lit.	öfver 75 högst 100 lit.	öfver 100 högst 150 lit.	öfver 150 högst 200 lit.	öfver 200 liter
Bolag eller större förstahandsuppköpare	214	—	8	46	46	66	34	11	3
Enskilda minutförsäljare	148	7	25	69	25	16	6	—	—
Summa	362	7	33	115	71	82	40	11	3

Minsta omsättningen ha i allmänhet de butiker, som drifvas i samband med s. k. hushållshandel och som hufvudsakligen tjäna till att locka kunder till hufvudaffären; de öfriga småaffärerna söka genom att föra äfven en del för mjölkhandeln mer eller mindre främmande varor få debet och kredit att gå ihop. Några lyckas häruti nätt och jämt, andra misslyckas och affären går som en handelsvara ur hand i hand, så länge spekulant finnes, som har något litet kapital att offra därpå. 17 mjölkbutiker ha under 1911 skiftat innehafvare en

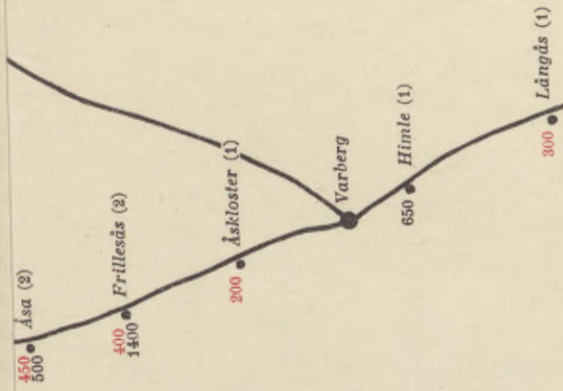
till flera gånger, däraf 1 butik icke mindre än 6 gånger. Om mjölklokalernas antal reducerades till hvad som vore rimligt och af det verkliga behovet påkalladt, skulle omsättningen pr butik naturligtvis proportionsvis ökas och därmed hela mjölkhandeln lyftas ur det ekonomiska betryck, hvori den f. n. befinner sig, till båtnad icke minst för konsumenterna genom en till kvalitén jämnare, på distributionsplatsen bättre behandlad och genom distributionskostnadernas nedbringande billigare mjölk.

Försäljningspriset för den oskummade mjölken har under 1911 växlat för olika butiker och årstider från 12 öre upp till 17 öre pr liter. Fluktuationerna fördela sig på de 319 butiker, där försäljningen pågått hela året sålunda:

Pris pr lit. i öre	12—14	12—15	12—16	13—14	13—15	14	14—15	15	15—16	15—17	16	16—17	17
Antal butiker	11	2	52	29	44	49	24	24	72	1	7	1	3

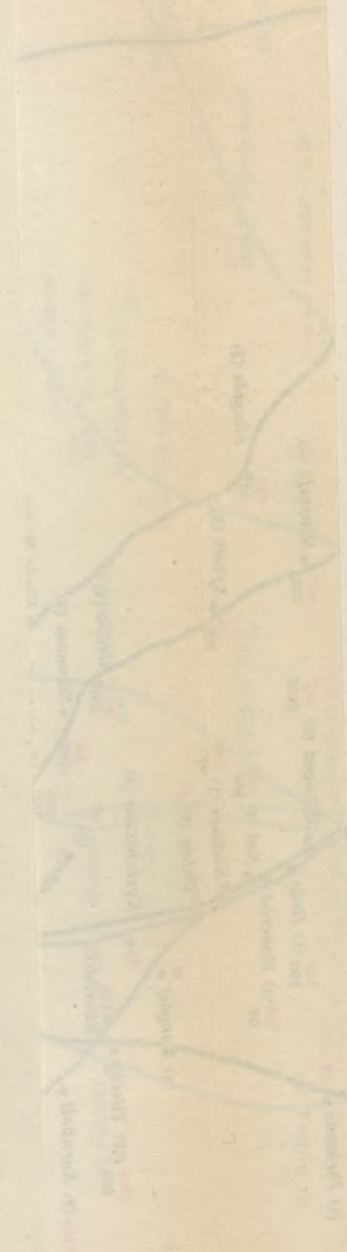
Medelpriset var c:a 14 öre pr liter (i Stockholm var medelpriset år 1909 15 öre, i Malmö 1911 13 öre, höjes 1912 till 15 öre). Lägsta mjölkpriserna gällde under en del af juni och juli, högsta under oktober. Kontrollmjölk i plombe rade kärl har försålts till 20 å 25 öre pr liter. För den mjölk, som af bönderna själfva sålts å torgen, har priset varit 12—17 öre och torde i genomsnitt ha varit ungefär detsamma som för butiksmjölken. En del af de i stadens närhet boende mjölkproducenterna, som utan mellanhand leverera sin mjölk direkt till hushållen, få däremot betydligt högre genomsnittspriser. 16—18 öre anses af dem icke som oskäligt för den »nysilade» mjölken och tappas den dessutom å produktionsstället i glasflaskor blir den än mera begärlig och noteras till — 20 öre. Beträffande mjölkens inköpspris eller det pris, som mjölkhandlarne måste betala till producenterna, har det under 1911 varit för de bolag, som mottaga i årskontrakt bestämda leveranser från i allmänhet större egendomar, 9 å 9,5 öre, för öfriga uppköpare 7,5 ända till 11 öre för litern, hvartill i båda fallen kommer frakten till Göteborg, i medeltal beräknad till inemot 1 öre pr liter mjölk. I de fall, då inköpet för året ej är på förhand uppgjort och priset öfverenskommet, beräknas i allmänhet som norm för detta senare $\frac{1}{25}$ -del af smörnoteringen + s. k. körlön (c:a $\frac{4}{10}$ öre pr liter). Smörpriserna voro som bekant under senare delen af 1911 ovanligt höga och nådde sin kulmen i medio af oktober, då noteringen var 2,48 kr. (föregående år 1,97), hvarför också mjölkpriset, beräknadt härefter, steg ända till 10,3 öre eller frakten inberäknad till öfver 11 öre pr liter. Enligt samma beräkningsgrund, tillämpad hela året, skulle mjölken fritt Göteborg kosta i genomsnitt 9,8 öre och detta pris är också med all sannolikhet det högsta, som under året betalats af någon mjölkhandlare i staden. Med det förut beräknade medelförsäljningspriset skulle således brutto-förtjänsten, under förutsättning att all inköpt mjölk kunde försäljas och betinga detta pris, bli något öfver 4 öre pr liter. En del af mjölken levereras emeller-

tid för 11—12 öre till återförsäljare, en annan del likaledes efter nedsatt pris till större offentliga eller enskilda förbrukare och i öfrigt äro med mjölkhandels nuvarande organisation omkostnaderna för distributionen och förlusterna på grund af mjölkens värdeminskning genom dålig behandling så betydande att, hvilket icke är någon hemlighet, nettovinsten för Göteborgs mjölkhandlare blir ringa eller ingen och i vissa fall har t. o. m. i stället förlust år efter år uppstått.

Bilaga I.

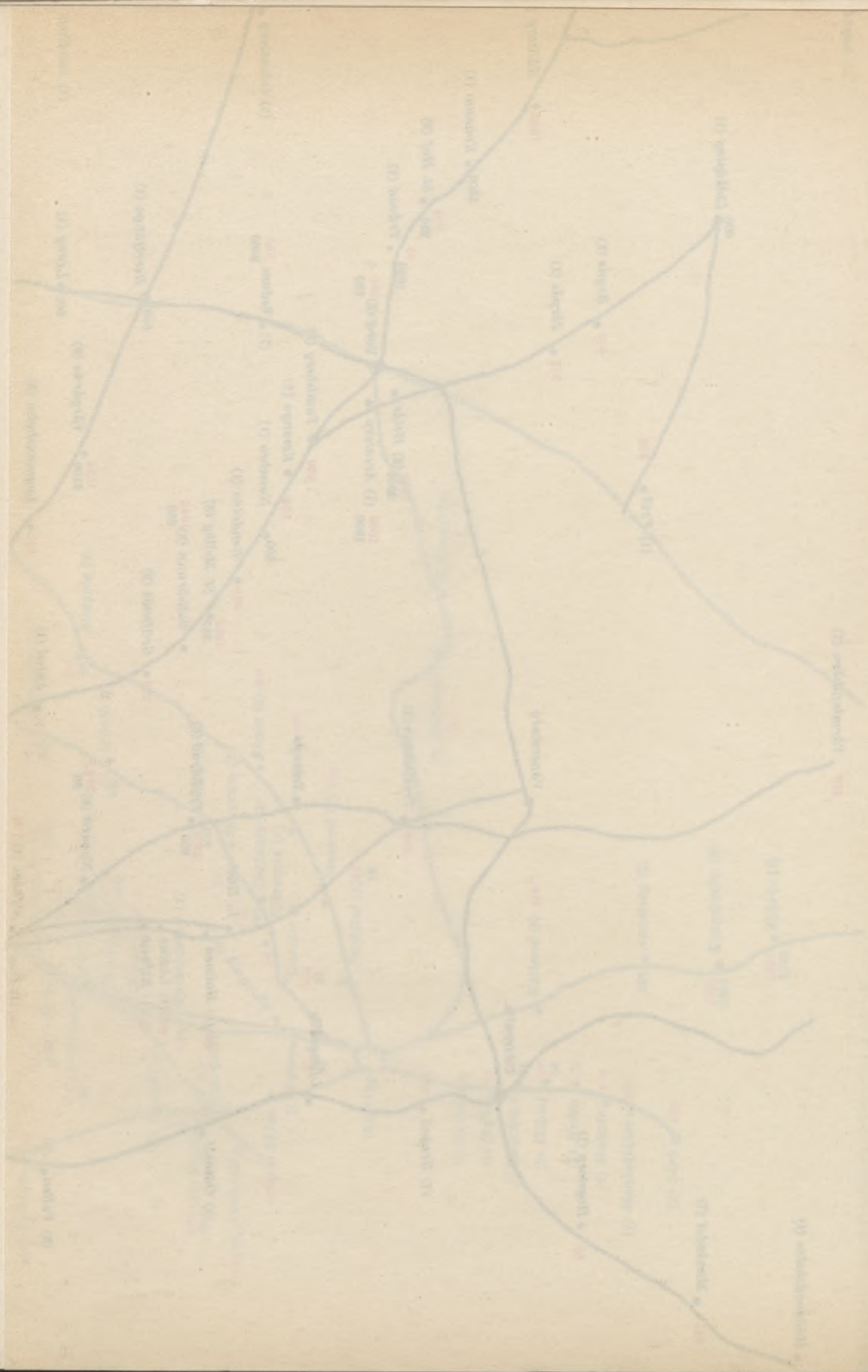
Järnvägs- och ångbålsstationer, hvarifrån mjöl
 ankom till Göteborg den 31 Okt. 1911 jemte an
 talet leverantörer (siffrorna inom parentes), anta
 liter oskummad mjölk (röda siffror) och skumma
 mjölk (svarta siffror) vid de olika stationerna.

Järnvägs- och ångbåtsstationer, hvarifrån mjölk ankom till Göteborg den 31 Okt. 1911 jemte antalet leverantörer (siffrorna inom parentes), antalet liter oskummad mjölk (röda siffror) och skummad mjölk (svarta siffror) vid de olika stationerna.

Bilaga I.

Bilaga II.

Mjölktilförsel till Göteborg under 1 dygn i Oktober 1911

A. Tillförsel pr axel.

Produktionsområde	Leverantörer	Antal Kor	Leverantörer till		Leverantörer, införande mjölken							Den 14/10 (lörd.) Lev. mjölk.	
			Privata hushåll	Mjolk-butiker	Hvarje dag	6 dagar i veckan	4 dagar i veckan	3 dagar i veckan	2 dagar i veckan	1 dag i veckan	Oskummad mjölk	Skummad mjölk	
Göteborg	7	161	7	2	5	1	1	—	—	—	1,000	200	
Angereds socken	17	202	15	3	1	—	1	5	6	4	1,117	583	
Askims »	31	263	31	2	8	—	5	10	5	3	1,010	758	
Backa »	19	134	16	6	—	2	—	4	11	2	310	321	
Bergjums »	5	32	5	—	—	—	—	—	—	5	130	100	
Björlanda »	71	527	65	9	2	1	—	6	49	13	1,406	2,008	
Frölunda »	104	745	103	5	12	9	29	29	24	1	2,353	2,779	
Fässberg »	28	354	26	7	16	3	1	4	4	—	1,311	898	
Jörlanda »	1	6	1	—	—	—	—	—	1	—	30	50	
Källeredes »	1	5	1	—	—	—	—	—	1	—	28	40	
Lundby »	17	127	17	—	1	1	—	—	10	5	223	302	
Partilledes »	16	240	13	8	5	6	2	—	2	1	692	449	
Råda »	1	70	—	1	1	—	—	—	—	—	340	10	
Rödbo »	5	33	4	1	—	—	1	—	2	2	94	114	
St. Lundby »	1	7	1	—	—	—	—	—	—	1	8	—	
Säfve »	56	403	39	21	—	4	—	5	39	8	1,516	1,652	
Thorslanda »	40	261	39	1	1	—	—	—	31	8	659	1,215	
Tufve »	35	327	30	7	1	3	3	2	26	—	1,083	1,211	
Örgryte »	14	283	14	3	8	6	—	—	—	—	796	59	
Summa	469	4,180	427	76	61	36	43	65	211	53	14,106	12,749	

B. Tillförsel pr järnväg.

I. Vestkustbanan.

Afsändningsstation	Km. från Göteborg	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter					
		enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa	
					oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad
Källered	14	5	—	5	496	—	—	—	496	—
Anneberg	23	1	1	2	—	120	—	500	—	620
Kungsbacka	28	3	6	9	985	291	700	3,600	1,685	3,891
Fjärås	36	5	3	8	1,494	—	900	2,100	2,394	2,100
Åsa	47	1	1	2	400	—	50	500	450	500
Frillesås	52	—	2	2	—	—	400	1,400	400	1,400
Åskloster	64	1	—	1	200	—	—	—	200	—
Himle	87	—	1	1	—	—	—	650	—	650
Långås	99	1	—	1	300	—	—	—	300	—
Summa		17	14	31	3,875	411	2,050	8,750	5,925	9,161

II. Bergslagsbanan.

Afsändningsstation	Km. från Göteborg	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter					
		enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa	
					oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad
Agnesberg	9	2	—	2	65	—	—	—	65	—
Bohus	17	1	—	1	45	—	—	—	45	—
Nödinge	22	1	—	1	250	250	—	—	250	250
Nol	25	3	1	4	183	200	—	50	183	250
Älfängen	31	3	6	9	65	500	500	2,600	565	3,100
Alfhem	37	1	—	1	178	—	—	—	178	—
Nygård	43	2	—	2	998	98	—	—	998	98
Upphärad	56	5	1	6	1,804	300	500	500	2,304	800
Trollhättan	72	1	—	1	286	—	—	—	286	—
Värmlandsbro	189	1	—	1	450	—	—	—	450	—
Summa		20	8	28	4,324	1,348	1,000	3,150	5,324	4,498

III. Vestgötabanen.

Afsändningsstation	Km. från Göteborg	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter					
		enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa	
					oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad
Gunilse	13	3	—	3	108	35	—	—	108	35
Björnsared	17	1	—	1	56	—	—	—	56	—
Olofstorp	19	3	—	3	190	550	—	—	190	550
Stannum	24	3	—	3	300	100	—	—	300	100
Gråbo	27	3	1	4	200	150	—	300	200	450
Sjövik	38	2	—	2	50	200	—	—	50	200
Mjörnsjö	45	2	—	2	200	200	—	—	200	200
Anten	49	1	—	1	50	—	—	—	50	—
Gräfsnäs	60	2	—	2	259	—	—	—	259	—
Sollebrunn	65	7	1	8	1,046	200	—	450	1,046	650
St. Mellby	68	8	—	8	1,370	350	—	—	1,370	350
Gendalen	73	—	1	1	—	—	850	—	—	850
Nossebro	78	—	1	1	—	—	—	500	—	500
Essunga	82	1	—	1	100	—	—	—	100	—
Tumleberg	86	3	—	3	330	—	—	—	330	—
Arentorp	90	—	1	1	—	—	1,000	1,900	1,000	1,900
Helås	94	—	2	2	—	—	500	2,600	500	2,600
Vara	95	2	1	3	350	150	—	700	350	850
Tråvad	103	—	1	1	—	—	45	1,050	45	1,050
St. Hof	106	3	—	3	970	250	—	—	970	250
Järpås	108	1	—	1	347	—	—	—	347	—
Bryne	111	1	—	1	145	—	—	—	145	—
Kvänum	112	—	1	1	—	—	—	1,500	—	1,500
Källtorp	120	1	—	1	300	—	—	—	300	—
Lidköping	126	—	1	1	—	—	—	600	—	600
Fried	151	1	—	1	322	—	—	—	322	—
Lugnås	172	1	—	1	50	—	—	—	50	—
Summa		49	11	60	6,743	2,185	2,395	9,600	9,138	11,785

IV. Bohusbanan.

Afsändningsstation	Km. från Göteborg	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter					
		enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa	
					oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad
Säfve	15	9	—	9	1,070	—	—	—	1,070	—
Ytterby	22	16	1	17	1,306	—	—	400	1,306	400
Jörlanda	38	1	—	1	50	—	—	—	50	—
Vallen	43	5	—	5	450	—	—	—	450	—
Ödsmål	54	1	—	1	70	—	—	—	70	—
Grohed	79	1	—	1	160	—	—	—	160	—
Hogstorp	101	1	—	1	65	—	—	—	65	—
Munkedal	110	6	1	7	385	—	250	—	635	—
Hällevadsholm	126	1	—	1	150	—	—	—	150	—
Summa		41	2	43	3,706	—	250	400	3,656	400

V. Statens järnväg.

Afsändningsstation	Km. från Göteborg	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter					
		enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa	
					oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad
Partilled	9	1	—	1	42	14	—	—	42	14
Jonsered	15	1	—	1	100	—	—	—	100	—
Lerum	20	5	—	5	293	—	—	—	293	—
Floda	27	6	—	6	869	—	—	—	869	—
Alingsås	46	1	1	2	40	—	146	50	186	50
Lagmansholm	60	3	—	3	523	—	—	—	523	—
Värgårda	67	4	2	6	1,094	—	—	2,100	1,094	2,100
Herrljunga	80	—	1	1	—	—	—	850	—	850
Vedum	91	5	2	7	593	400	—	2,000	593	2,400
Ljung	91	—	1	1	—	—	—	500	—	500
Odensberg	107	1	—	1	400	—	—	—	400	—
Sandhem	140	1	—	1	135	—	—	—	135	—
Summa		28	7	35	4,089	414	146	5,500	4,235	5,914

VI. Boråsbanan.

Afsändningsstation	Km. från Göteborg	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter						
		enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa		
					oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad	
Räflanda	43	6	—	6	851	—	—	—	—	851	—
Bollebygd	47	3	—	3	216	—	—	—	—	216	—
Summa	—	9	—	9	1,067	—	—	—	—	1,067	—

VII. Säröbanan.

Afsändningsstation	Km. från Göteborg	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter						
		enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa		
					oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad	
Askim	7	1	—	1	8	—	—	—	—	8	—
Hofås	8	1	—	1	50	—	—	—	—	50	—
Brättkärr	11	1	—	1	50	31	—	—	—	50	31
Billdal	13	5	—	5	367	58	—	—	—	367	58
Heden	16	1	—	1	79	—	—	—	—	79	—
Malevik	20	2	—	2	246	—	—	—	—	246	—
Kullen	23	1	—	1	193	—	—	—	—	193	—
Särö	24	1	—	1	100	—	—	—	—	100	—
Summa	—	13	—	13	1,093	89	—	—	—	1,093	89

Tillförseln från samtliga järnvägsstationer.

Järnvägslinje	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter					
	enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa	
				oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad
I. Vestkustbanan	17	14	31	3,875	411	2,050	8,750	5,925	9,161
II. Bergslagsbanan	20	8	28	4,324	1,348	1,000	3,150	5,324	4,498
III. Vestgötabanen	49	11	60	6,743	2,185	2,395	9,600	9,138	11,785
IV. Bohusbanan	41	2	43	3,706	—	250	400	3,956	400
V. Statens järnväg	28	7	35	4,089	414	146	5,500	4,235	5,914
VI. Boråsbanan	9	—	9	1,067	—	—	—	1,067	—
VII. Säröbanan	13	—	13	1,093	89	—	—	1,093	89
Summa	177	42	219	24,897	4,447	5,841	27,400	30,738	31,847

C. Tillförsel pr båt.

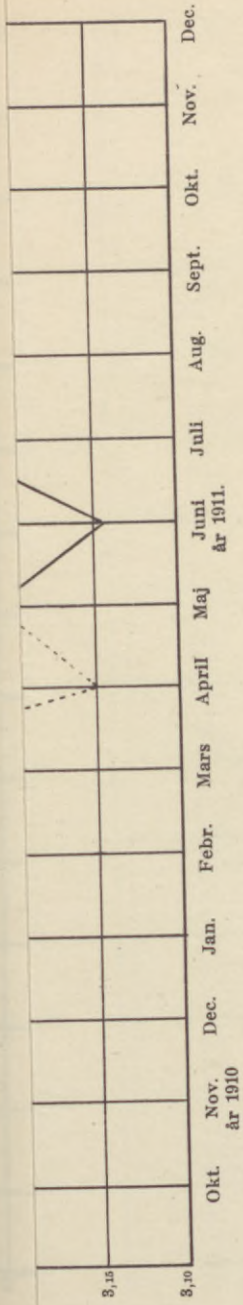
Afsändningsstation	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter					
	enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa	
				oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad
Honeröd	4	—	4	225	50	—	—	225	50
Hede	—	1	1	—	—	100	100	100	100
Bua	1	—	1	100	—	—	—	100	—
Elfhem	1	—	1	120	—	—	—	120	—
Thorskog	1	—	1	200	—	—	—	200	—
Holmen	1	—	1	290	—	—	—	290	—
Nybro	1	—	1	80	55	—	—	80	55
Kyrkebäcken	1	—	1	55	—	—	—	55	—
Kungälf	1	—	1	30	—	—	—	30	—
Elleröd	1	—	1	135	—	—	—	135	—
Kornhall	4	1	5	265	—	1,200	—	1,465	—
Summa	16	2	18	1,500	105	1,300	100	2,800	205

Hela tillförseln.

Transportväg	Leverantörer		Summa leverantörer	Levererad mjölk i liter					
	enskilda	mejerier		från enskilda leverantörer		från mejerier		Summa	
				oskummad	skummad	oskummad	skummad	oskummad	skummad
Pr axel (en lördag)	469	—	469	14,106	12,749	—	—	14,106	12,749
» järnväg	177	42	219	24,897	4,447	5,841	27,400	30,738	31,847
» ångbåt	16	2	18	1,500	105	1,300	100	2,800	205
Summa summarum	662	44	706	40,503	17,301	7,141	27,500	47,644	44,801

*Medelfatthalten (%) för under de olika månaderna i Okt. undersökta prof af:
 Pasteuriserad mjölk
 Opasteuriserad botilmjölk (ej s. k. kontrollerad)
 Toppmjölk*

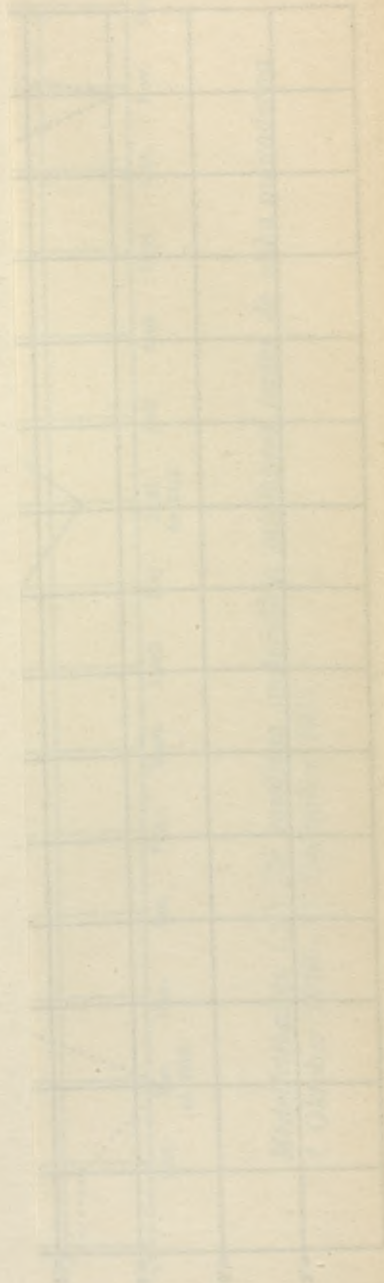

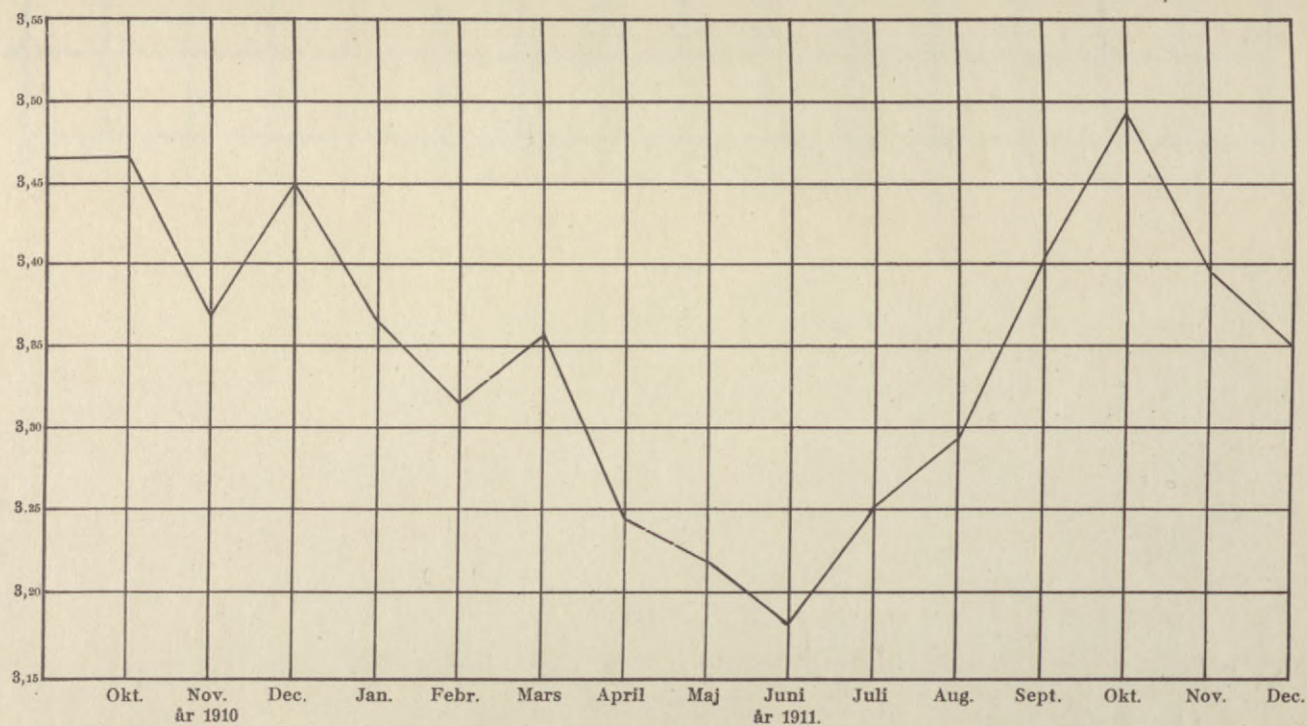
Medelfetthalten (%) för under de olika månaderna 1 Oktober 1910—31 Dec. 1911
undersökta prof af:

Pasteuriserad mjölk

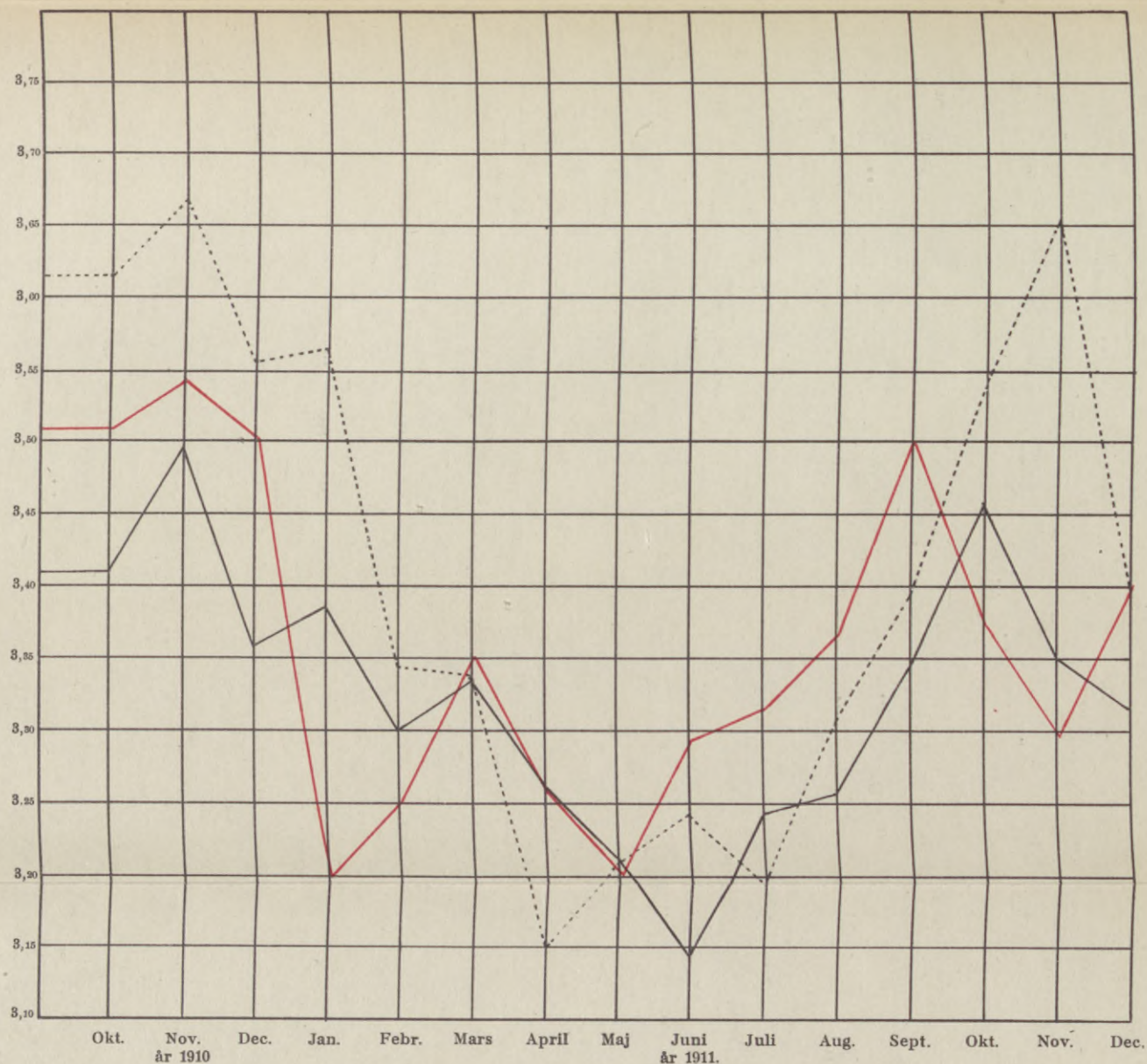
Opasteuriserad butiksmjölk (ej s. k. kontrollerad)

Torgmjölk

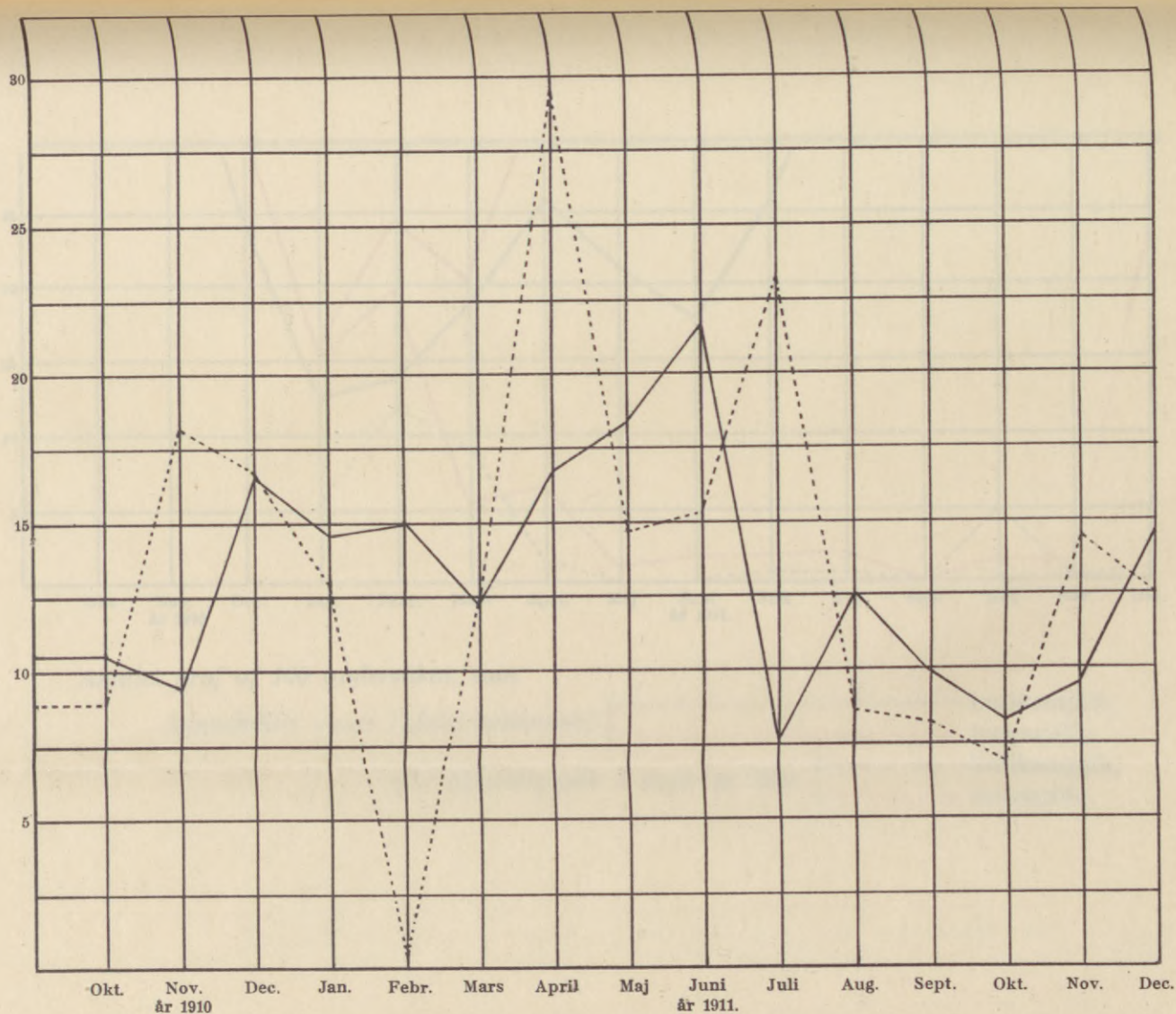

Medelfetthalten (%) för samtliga undersökta mjölkprof under de olika månaderna 1 Oktober 1910—31 December 1911.

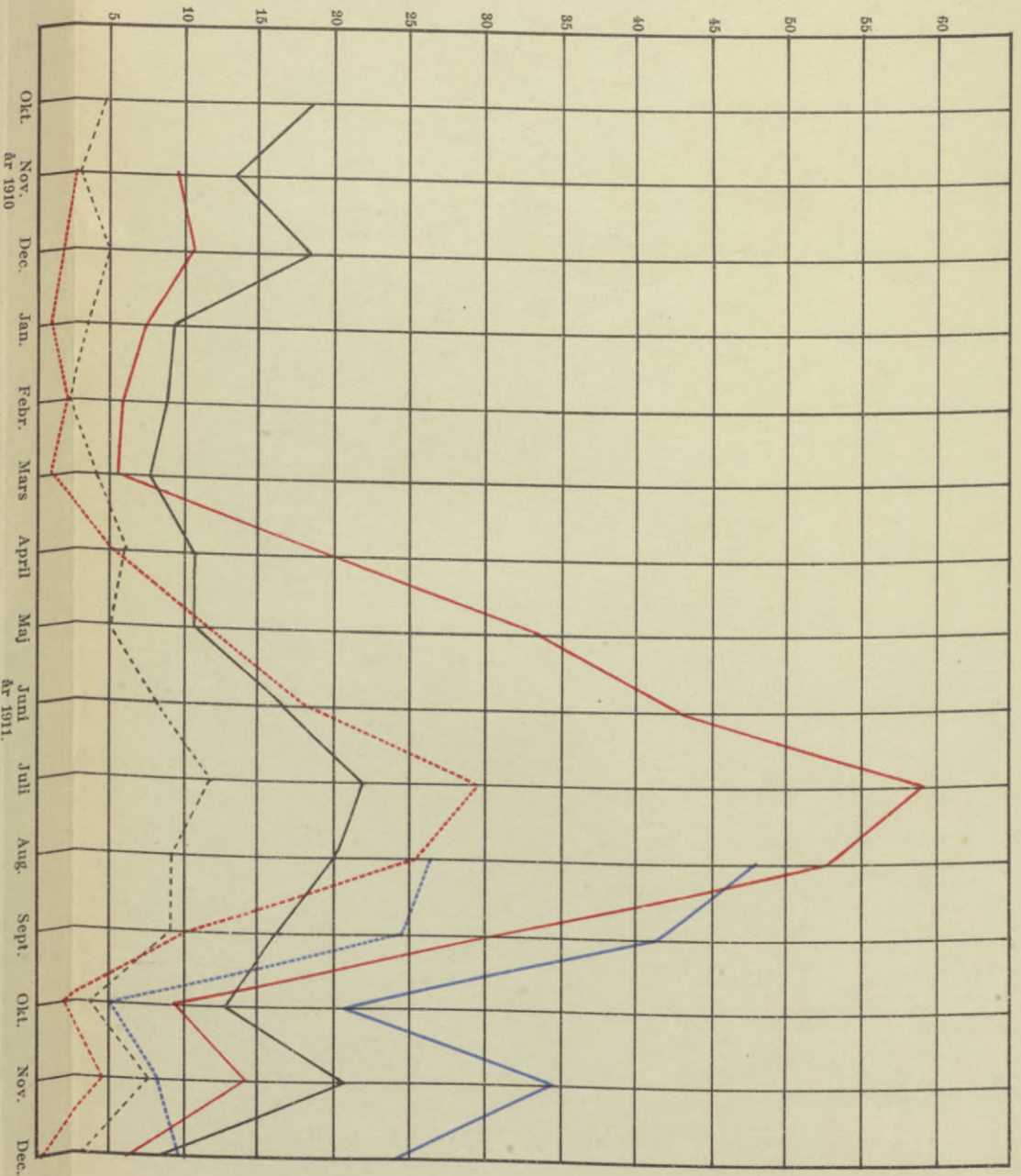
Medelfetthalten (%) för under de olika månaderna 1 Oktober 1910—31 Dec. 1911 undersökta prof af:

Pasteuriserad mjölk _____
 Opasteuriserad butiksmjölk (ej s. k. kontrollerad) _____
 Torgmjölk _____

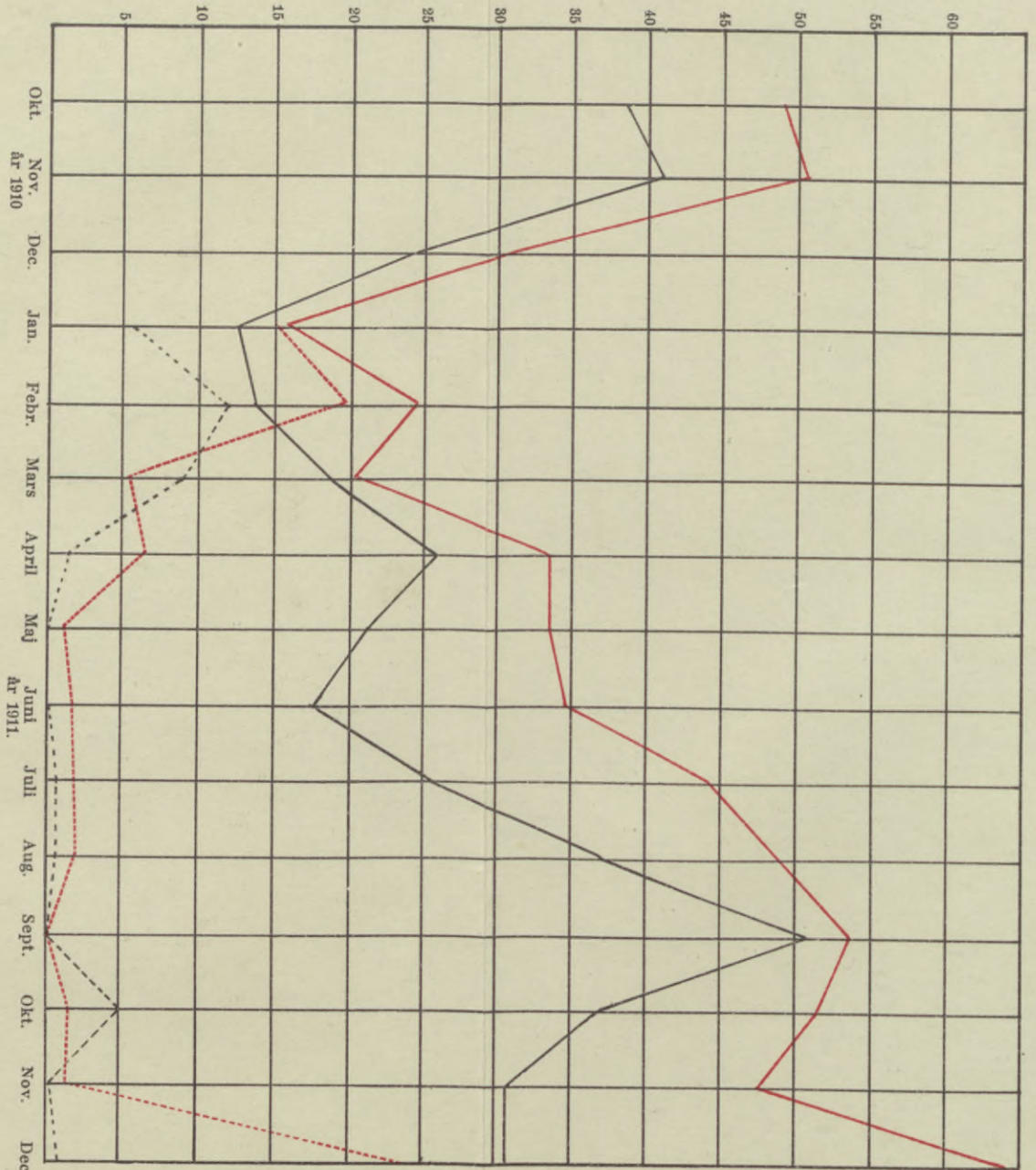

Antalet prof på hundra, som hållit mindre än 3 % fett, under tiden 1 Oktober
1910—31 Dec. 1911.

Butiksmjök —————
Torgmjök

- Diagram, utvisande antalet prof buttersmjölk af 100 undersökta som
- 1) hålligt högre surhetsgrad (Soxhlet-Henkel) än 7,5
 - 2) giftigt positiv alkoholreaktion
 - 3) affärgals vid reduktionspröfning inom 3 timmar
 - 4) visat högre katalas-siffra än 1 timma
 - 5) visat högre katalas-siffra än 3
 - 6) visat högre katalas-siffra än 4

Antalet prof af 100 undersökta, som innehållit smuts (afsatt bollensats) i vikt öfverstigande 5 mgm pr liter

buttersmjölk, torgmjölk, buttersmjölk, torgmjölk.

Sammandrag af anteckningar vid inspektioner i 105 ladugårdar, belägna i närheten af Göteborg.

Inspekterade ladugårdar		A n t a l e g e n d o m a r, d e r																									
		i l a d u g å r d e n														i l a d u g å r d e n funnos		r e n h å l l n i n g e n var				K r e a t u r e n s					
		kubikinnehållet var			höjden var			dagsbelysningen var			ventila- tionsan- ordning		golfvet var af					rengöring var			hull var						
antal	antal kor i hvarje	tillräckligt	otillräck- ligt	alldeles för litet	tillräcklig	otillräck- lig	abnormt liten	tillräcklig	otillräck- lig	ytterst dålig	fanns	saknades	cement	trä	kullersten i grus	svin	höns	tillfreds- ställande	otillfreds- ställande	ytterst dålig	tillfreds- ställande	otillfreds- ställande	alldeles försäm- mad	gott	medelgott	dåligt	
19	1—4	4	10	5	1	8	10	3	4	12	—	19	3	16	—	7	1	2	7	10	3	11	5	8	9	2	
31	5—9	9	11	11	3	16	12	4	14	13	1	30	12	19	—	6	4	4	12	15	8	7	16	9	16	6	
25	10—15	5	10	10	2	17	6	2	10	13	1	24	5	20	—	4	2	3	10	12	4	10	11	7	12	6	
30	minst 16	26	1	3	26	4	—	13	15	2	10	20	24	5	1	1	6	10	14	6	14	11	5	12	12	6	
105		44	32	29	32	45	28	22	43	40	12	93	44	60	1	18	13	19	43	43	29	39	37	36	49	20	

Bilaga V.
**MJÖLKBTIKER
I GÖTEBORG**

7 st. butiker

34 butiker.

Blatt 1
MÖLKBUCHER
GÖTTESBORG